

T. C.
TRAKYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI
TEZSİZ YÜKSEK LİSANS DÖNEM PROJESİ

**TÜRKİYE YUNANİSTAN NÜFUS
MÜBADELESİ VE EDİRNE'DEKİ
MÜBADİLLER**

MEHMET TUNCA TÜRKSOY

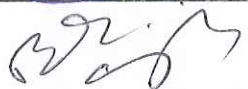
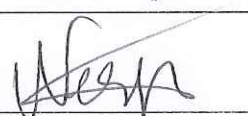
TEZ DANIŞMANI

PROF. DR. SİBEL TURAN

Edirne 2016

T.C.
TRAKYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI
TEZSİZ YÜKSEK LİSANS DÖNEM PROJESİ

Mehmet Tunca TÜRKSOY tarafından hazırlanan “Türkiye Yunanistan Nüfus Mübadelesi ve Edirne’deki Mübadiller” konulu YÜKSEK LİSANS Dönem Projesi Yeterlik Sınavı, Trakya Üniversitesi Lisansüstü Öğretim - Öğretim Yönetmeliği’nin Madde 17 ve 20 uyarınca 07.04.2016 / Perşembe günü saat 13:30’da yapılmış olup, yüksek lisans dönem projesinin (*)Başarılı..Oluşuna.....OY BİRLİĞİ / OY ÇOKLUĞU ile karar verilmiştir.

JÜRİ ÜYELERİ	KANAAT	İMZA
Prof. Dr. Sibel TURAN (Danışman)	Başarılı	
Doç. Dr. Burak GÜMÜŞ	Başarılı	
Yrd. Doç. Dr. Nergiz ÖZKURAL KÖROĞLU	Başarılı	

(*) Jüri üyelerinin, tezle ilgili kanaat açıklaması kısmında “Başarılı / Başarısız” seçeneklerinden birini tercih etmeleri gerekmektedir.

Projenin Adı: Türkiye Yunanistan Nüfus Mübadelesi ve Edirne'deki Mübadiller

Hazırlayan: Mehmet Tunca TÜRKSÖY

ÖZET

Yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti'nde yaşanan en önemli olaylardan biri de "Türkiye Yunanistan Nüfus Mübadelesi"dir. Bu sorun Lozan Antlaşması'nda imzalanan "Türkiye Yunanistan Nüfus Mübadelesi Sözleşmesi" ile çözülmüştür. Nüfus Mübadelesi 1923 ve 1930 yılları arasında gerçekleşmiştir. Anadolu'da yaşayan Rumların Yunanistan'a, Yunanistan'da yaşayan Müslüman Türklerin de Türkiye'ye zorunlu göçü yaklaşık 2.000.000 insanı etkilemiştir. İmzalanan antlaşmada İstanbul'da yaşayan Rumlar ve Batı Trakya'da yaşayan Türkler mübadele dışında tutulmuştur. "Zorunlu Göç" hem Türkiye'de hem Yunanistan'da büyük sosyoekonomik sorunlara yol açmıştır. Bunun yanında büyük bir kültür alışverişi gerçekleşmiştir. Bu kültürel alışverişin etkileri günümüzde hala hissedilmektedir.

Bu çalışmada, "Türkiye Yunanistan Nüfus Mübadelesi"nin nedenleri ve sonuçları, siyasi, ekonomik, sosyolojik, kültürel açıdan ele alınarak incelenmiştir. Mübadelenin nedenleri sıralanarak, Lozan Antlaşması'na katılım ve antlaşma süreci, mübadillerin taşınması ve yerleştirilmesi, mübadillere yapılan yardımlar, Türkiye'de karşılaştıkları sorunlar, mübadillerin üretici durumuna getirilmeleri, toplumsal yapıya uyum süreçleri, kültür etkileşimi, Edirne ve mübadele, Edirne yaşayan mübadiller incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Türkiye, Yunanistan, Lozan Antlaşması, Nüfus Mübadelesi, Türkler, Rumlar, Edirne

Name of Project: Turkey And Greece Population Exchange And Emigrants Who Living İn Edirne

Prepared by: Mehmet Tunca TÜRKSÖY

ABSTRACT

“The Population Exchange Between Turkey and Greece” is one of the most important events in the Republic of Turkey which was newly established. This problem was solved via the signature of the convention concerning the Exchange of Greek and Turkish Populations with in the Lausanne Treaty. Population Exchange took place between 1923 and 1930. This “Forced Migration” had influenced approximately 2.000.000 people. In this treaty, Greeks and Turks who were living in the Western Thrace and İstanbul are excluded from “The Population Exchange”. “Forced Migration” had led to major socio-economic problems both in Greece and in Turkey. Besides a great exchange of culture occurred between two countries. The effects of this cultural exchange is still felt today.

In this study, the reasons and results of the Population Exchange were examined in terms of political, economic, sociological and cultural aspects. Furthermore, the reasons for the Population Exchange were mentioned, some other issues such as the accession to and the treaty process of The Lausanne Treaty, the assistance towards emigrants, the problems they face in Turkey, the fact that they were supported to be producers, their process of harmonization in society, cultural interaction, Edirne and the Population Exchange and emigrants living in Edirne were examined in this study.

Keywords: Turkey, Greece, The Treaty Lausanne, Treaty of Lausanne, Population Exchange, Turks, Greeks, Edirne

ÖNSÖZ

Ailesi 1925 yılında Selanik'ten göç etmiş biri olarak “Türkiye Yunanistan Nüfus Mübadelesi” döneminde yaşanan tarihi, siyasi, ekonomik, sosyolojik, kültürel olaylara ışık tutmaktır. Birçok kaynaktan yararlandığım bu çalışmamın “Türkiye Yunanistan Nüfus Mübadelesi ve Edirne'deki Mübadiller” konusunda araştırma yapacak kişilere yardımcı olması en büyük dileğimdir.

Yüksek lisans eğitimim ve tez dönemim boyunca engin bilgilerinden, tecrübelerinden yararlandığım, bana her konuda ışık tutan ve yol gösteren, yardımlarını, desteğini hiçbir zaman esirgemeyen sayın Prof. Dr. Sibel TURAN hocama teşekkürü bir borç bilirim.

Mehmet Tunca TÜRKSOY

22 Şubat 2016, EDİRNE

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	i
ABSTRACT.....	ii
ÖNSÖZ.....	iii
İÇİNDEKİLER.....	iv
TABLolar.....	vi
KISALTMALAR.....	vii
GİRİŞ.....	1
1. MÜBADELEYİ DOĞURAN SEBEPLER.....	4
1.1 Yunanistan'ın Büyümesi ve Megalo İdea.....	4
1.2 Mondros Mütarekesi ve Yunanistan'ın İzmir İşgali.....	5
1.3 Türk Kurtuluş Savaşı ve Yunanlıların Kaçışı.....	9
1.4 Balkanlar'daki Bağımsızlık Hareketleri.....	10
2. LOZAN ANTLAŞMASINA KATILIM SÜRECİ.....	11
2.1 Trakya Sorunu.....	12
2.2 Batı Trakya Sorunu.....	14
2.3 Adalar Sorunu.....	15
3. TÜRK RUM NÜFUS MÜBADELESİ SÖZLEŞMESİNİN UYGULANIŞI.....	15
3.1 “Türk Rum Nüfus Mübadelesi Sözleşmesi” Maddeleri.....	19
3.2 Mübadele Sözleşmesi'nin Hukuksal Yönleri.....	25
4. MÜBADİLLERİN TÜRKİYE'YE TAŞINMASI.....	26
4.1 Hilâl-i Ahmer Cemiyeti'nin (Kızılay) Katkıları.....	27
4.2 İskân Bölgelerinin Tespiti.....	28

4.3 Mübadillerin Mal Varlığı ve Kıymet Takdiri.....	33
4.4 Mübadilleri Türkiye'ye Nakledilmesi.....	34
4.5 Mübadillerin Belirlenen Bölgelere Yerleştirilmesi.....	40
4.6 Mübadillere Yapılan Yardımlar.....	45
5. MÜBADİL GÖÇMENLERİN İSKÂNINDA BAŞLICA SORUNLAR.....	47
5.1 Yunanistan'da Karşılaşılan Sorunlar.....	47
5.2 İskân Öncesi Geçici Barınma Sorunu.....	47
5.3 İaşe Sorunu.....	48
5.4 Sağlık Sorunu.....	49
5.5 İskan Mesken Sorunu.....	50
5.6 İç Göçler.....	52
6. MÜBADİLLERİ ÜRETİCİ DURUMA GETİRME ÇABALARI.....	53
6.1 Göçmenlere Toprak ve Araç Dağıtımı.....	55
7. MÜBADİLLERİN TOPLUMSAL YAPIYA UYUM SÜREÇLERİ.....	62
8. MÜBADELENİN SONUÇLARI.....	67
9. MÜBADİLLERİN TOPLUMSAL YAPIYA ETKİLERİ VE KÜLTÜR ETKİLEŞİMİ.....	73
10. MÜBADİL KİMLİK VE KÜLTÜRLERİNİN YAŞATILDIĞI MEKÂNLAR.....	76
10.1 Mübadil Köy Kahvehaneleri.....	77
10.2 Dernek ve Vakıflar.....	80
10.3 İnternet.....	82
11. EDİRNE VE NÜFUS MÜBADELESİ.....	85
12. EDİRNE'DEKİ MÜBADİLLER.....	87

13. SONUÇ.....	95
14. KAYNAKÇA.....	100

TABLOLAR

Tablo 1: İskân Planı.....	30-31
Tablo 2: Preveze Limanı'ndan Türkiye'ye Nakledilen Mübadiller.....	36
Tablo 3: Selanik Limanı'ndan Türkiye'ye Nakledilen Mübadiller.....	37
Tablo 4: Kaval Limanı'ndan Türkiye'ye Nakledilen Mübadiller.....	38
Tablo 5: Girit Adası'ndan Türkiye'ye Nakledilen Mübadiller.....	39
Tablo 6: Coğrafi Bölgelere Göre Mübadillerin Dağılımı.....	41
Tablo 7: 1924-1933 Yılları Arasında Şehirlere Yerleştirilen Mübadil Sayıları...42-43	42-43
Tablo 8: Mübadillerin Türkiye'deki Dağılımı.....	44
Tablo 9: 1924 Yılında Kurulan Misafirhaneler.....	47
Tablo 10: Tevzi Edilecek Arazinin Büyüklüğü ve Meyve Ağaçlarının Sayıları.....	60
Tablo 11: Göçmenlere Dağıtılan Topraklar.....	61
Tablo 12: Göçmenlere Sağlanan Tarım Araçları.....	61
Tablo 13: Zanaat İle Uğraşan Mübadillere Açılan Döner Sermaye Kredileri.....	62
Tablo 14: Mübadillerin Yerleştirilmesi İçin Ayrılan Kaynaklar 1923-1929.....	62
Tablo 15: Türkiye'deki Bazı Mübadele Dernekleri Ve Vakıfları.....	81
Tablo 16: Mübadele Ve Mübadillerle İlgili Facebook'taki Gruplar.....	85

KISALTMALAR

T.C: Türkiye Cumhuriyeti

TBMM: Türkiye Büyük Millet Meclisi

KK: Karma Komisyon

MC: Milletler Cemiyeti

KG: Kilogram

KM²: Kilometre kare

YY: Yüzyıl

ÖRN: Örnek

GİRİŞ

Mübadele kavramı tarihi anlamda kullanıldığında, Lozan Konferansı'nda kararlaştırılmış ve hemen ertesinde Türkiye ile Yunanistan arasında gerçekleştirilmiş olan karşılıklı nüfus değişimini ifade eder. “Mübadil” sözcüğü de, sadece bu çerçevede gelmiş olan göçmen anlamına gelir. Kurtuluş Savaşı'ndan sonra, 30 Ocak 1923'te imzalanan “Yunan ve Türk Halklarının Mübadelesine İlişkin Sözleşme ve Protokol” ile Yunanistan'daki Türkler ile Türkiye'deki Rumların büyük bölümü zorunlu göçe tabi tutulmuştur. 30 Ocak 1923'te Türk ve Yunan devletleri arasında imzalanan antlaşmada, Batı Trakya'da ikamet eden Türkler ve İstanbul'da ikamet eden Rumlar haricinde, Türkiye ve Yunanistan'daki bütün Rum ve Türk ahalisinin zorunlu göçüne karar verilmiştir. Ayrıyeten imzalanan Lozan Antlaşması ile Bozcaada'daki ve Gökçeada'daki Rumlar mübadelenin dışında tutulmuştur. Antlaşmanın uygulanabilmesi için Türkiye ve Yunanistan'dan dörder temsilci ve Milletler Cemiyeti'nin seçtiği üç temsilciden oluşan bir “Karma Komisyon”, 1923 yılı Ekim ayında çalışmalarına başlamıştır.

Antlaşmanın içeriği, karşılıklı göç ettirilen halkların tekrar geri dönemeyeceğini ve taşınabilir mallarını yanlarında götürebileceklerini, taşınmaz mallarını ise “Karma Komisyon” gözetiminde değerine göre elden çıkarabilecekleri yönünde karar vermiştir. Mübadelenin başlanmasıyla birlikte birçok sorun ortaya çıkmıştır. En ciddi sorun ise, İstanbul'daki mübadeleye tâbi tutulmayan Rumların belirlenmesi durumuydu. Yunanistan yetkilileri, İstanbul'da ikamet eden tüm Rumların, kütükleri ve İstanbul'a taşındıkları zaman bakılmaksızın “Etabli” yani “Oturmakta Olan Kimse” olarak adlandırılması ve buna bağlı olarak mübadele dışında bırakılmasını zorunlu kılıyordu. Türk yetkililer ise, bu konudaki belirleyicinin, Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin kanunlarının olması gerektiği savundular. Böylelikle “Etabli” olarak adlandırılan problem uluslararası alanda büyük bir yankı yarattı.

Milletler Cemiyeti ve Uluslararası Adalet Divanı'nda görüşülen problem, Türk Devleti'nin görüşüne yakın bir karara bağlanmış olsa da, Yunan Devleti alınan karara uymadı. Batı Trakya'da yaşayan Türklerin sahip olduğu mallara el koyarak, bu malları Rum mübadillere dağıttı. Bunun üzerine Türk Devleti, İstanbul'da yaşayan Rumların sahip olduğu mallara el koymuştur. Ortaya çıkan bu anlaşmazlık, 1926 yılında iki ülke arasında imzalanan bir antlaşma ile çözülmek istense de antlaşma uygulanamamış ve iki ülke arasındaki ilişkiler tekrar gerilmiştir. Daha sonra 1930 yılı Haziran ayında, Yunanistan Başbakanı Venizelos'un büyük çabaları ile imzalanan antlaşma ile iki ülke arasındaki mübadele sorunu resmen sona ermiştir. Bu antlaşma ile ikamet ettikleri şehre yerleşme tarihlerine ve doğum yerlerine bakılmaksızın İstanbul Rumları ve Batı Trakya'daki Müslüman halkın tamamı "Etabli" olarak kabul edilmiş ve mübadelenin haricinde bırakılmıştır. İki ülke hakkında da derin izler bırakan Türkiye Yunanistan Nüfus Mübadelesi 1923'te başlamış 1930 yılına kadar sürmüştür. Türkiye ise mübadillerin yerleştirilmesi için "Mübadele, İmar ve İskân Vekâleti" kurulu kurulmuştur. Mübadele edilen kişilerin sağlık ve beslenme sorunları ile ilgilenilmesi için ise "Hilal-i Ahmer" yani "Kızılay" görevlendirilmiştir.

Türkiye Yunanistan Nüfus Mübadelesi sonucunda 500.000'e yakın Türk, Yunanistan'dan Türkiye'ye getirilirken, 1.200.000'e yakın Rum ise Anadolu'dan Yunanistan'a gönderilmiştir. Nüfus Mübadelesine dâhil olan Rumların % 80'i Anadolu'nun çeşitli bölgelerinde, % 20'si de Trakya bölgesinde yaşıyordu. Nüfus Mübadelesi sonrasında tamamı İstanbul'da olmak üzere 110.000 Rum kalmıştır. Nüfus Mübadelesi hem Türkiye'de hem Yunanistan'da önemli değişikliklere yol açmıştır. Türkiye'de, savaş kayıpları haricinde şehirde yaşayan nüfusta, Rumların gidişi ile ciddi bir düşüş görülmüştür. Rumlar halkının büyük oranda egemen olduğu ticaret sektörü, sanayi, balıkçılık vb. sektörler sekteye uğramıştır. Rumların terk ettikleri ev, dükkân, arazi vb. yerlere yerel halk el koyduysa da, hükümetin eşit "Mal Dağıtım Politikası" sonucunda oluşan sorunlar giderilmiş ve ana vatanlarına dönen mübadillerin ekonomik ve sosyal hayata uyumu sağlanmıştır. 1923-1934 yılları arasında dağıtımı yapılan 7.000.000 dönüm toprağın tamamına yakını mübadillere verilmiştir. Fakat göçmeler gerek ekonomik gerek

sosyal hayata katılımda ve iskân edildikleri yerlere alışma konusunda birçok problemle karşılaşmışlardır. Türkiye Yunanistan Nüfus Mübadelesi'nin, Yunanistan'daki sonuçları Türkiye'deki sonuçlarından daha da büyük olmuştur. Dağıtılacak arazi sayısının az olması, ülkeye gelen göçmenlerin fazlalığı, büyük bir işsizlik sorununa sebep olmuştur. Fakat gerek Yunan Devleti'nin yabancı ülkelere aldıkları yardımlar gerek yurtdışında yaşayan Yunanlı işadamlarından aldıkları yardımlar işin ekonomik boyutuna bir nebze de olsa çözüm olmuştur. Türkiye'deki yaşantıları esnasında ekonomik ve sosyal statüleri iyi durumda olan göçmen ailelerin ve kişilerin karşılaştığı statü kaybı ve yeni yurtları ile bütünleşmelerinde yaşadıkları zorluklar büyük problemlere yol açmıştır. Türkiye'den giden Rumlar gittikleri yerlerde "Türk" olarak adlandırılmış ve Yunan toplumu tarafından dışlanmışlardır. Bu sorunlar, ileriki yıllarda Yunanistan'ın ekonomik ve siyasî istikrarsızlıklar ile boğuşmasındaki en önemli nedenlerden biri olmuştur. Türkiye'den giden Rumlar genelde yerleştikleri yerlere Türkiye'de yaşadıkları isimleri vermişlerdir. Buna örnek olarak; İzmir'den Atina'ya giden Rumların ikamet ettikleri "Nea Smirni" (Yeni İzmir) semtidir.

Günümüzde ise her iki ülkede hem mübadil olarak hem azınlık olarak adlandırılan birçok insan yaşamakta ve bu durum iki ülke arasında büyük bir kültür köprüsü oluşturmaktadır. Zaman zaman iki ülke arasında sorunlarda yaşansa da, bu durum halkların kardeşliğini ve ortak kültürünü gölgelemeye gücü yetmemiştir. Halkların ortak yaşayış biçimleri, kültürleri, örf ve adetleri, yemekleri, içkileri, türküleri, müzik enstrümanları, dansları, dildeki ortak kelimeleri, hikâyeleri vb. birçok unsur bu zengin mirasın göstergesidir.

1. Mübadeleyi Doğuran Süreçler

1.1 Yunanistan'ın Büyümesi ve Megalo İdea

Yunanistan, Avrupalı devletlerce (İngiltere, Fransa, Rusya) bağımsızlığa kavuşturulduğu 1830'dan itibaren kendisine verilenlerle yetinmemeyi, bu devletlere güvenerek ortamın elverdiği şekilde büyüme ve genişlemeyi bir alışkanlık ve politika haline getirmiştir. Londra protokolü ile ortaya çıkan 55.000 km² ve 75.000 kişinin yaşadığı bağımsız Yunan devletinin sınırları, merkez Yunanistan ile Peleponnesos (Mora) ve Siklades (Kiklad) adaları ile sınırlandırılmıştır. Bu küçük krallık ise aşamayı oluşturuyordu. Yunanistan Devletine göre, sadece Yunanistan'ın bir bölümü ve birkaç ada kurtarılabildiği. Ülkedeki Yunan nüfusunun üç katı kadar Yunan, Osmanlı İmparatorluğu'nda yaşamaktaydı.¹

Bu sebeple, Yunanistan ulusal dış politikası hızla oluşturuldu ve o dönemin en popüler siyasal partisi olan “Fransız Partisi” daha önceki dönemlerde “Filik-i Eterya” partisinin temelini attığı “Megalo İdea”yı yeniden gündeme getirdi. “Megalo İdea” fikrinin babası Helenleştirilmiş bir ulah olan İoannis Koletteis 18 Ocak 1844'te Atina'da kurucu meclis önünde Yunan krallığının ya da Megalo İdea'nın sınırlarını şöyle çiziyordu: “ Yunan Krallığı, Yunanistan değildir, sadece Yunanistan'ın en küçük ve en fakir bir parçasıdır. Yunanlı sadece krallık ülkesi sakinleri olmayıp, İonya, Selanik, Serez, Edirne, İstanbul, Trabzon, Girit, Sisam gibi Yunan tarihine ve Yunan ırkına bağlanan bütün bölgede oturanlardır. Helenizmin iki büyük merkezi vardır. Atina kraliyetin merkezidir. İstanbul ise büyük payitahttır.” şeklinde Yunanistan'ın hedefine belirliyordu. Söz konusu fikri gerçekleştirebilmek için üç seçenek vardı. Bunlar, İstanbul merkez olmak üzere Makedonya İmparatorluğu'nun ihyası. Herhangi bir çatışmaya yer vermeden kültürel ve ekonomik açıdan Osmanlı İmparatorluğunu Yunanlaştırmak yani Bizans'ı yeniden oluşturmak. Son olarak

¹ Murat Karataş, “*Türk Yunan Nüfus Mübadelesi*”, T.C. Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Bölümü Bilim Dalı, (Yüksek Lisans Tezi), Ankara 2004, s. 16.

Megalo İdea'ya bağlı bölgeleri fırsatlar elverdikçe parça parça Yunan Krallığına ilhak etmekte.²

Osmanlı-Rus Savaşı ve sonrasında ortaya çıkan devletler arası durum Yunanistan'a sınırlarını genişletme imkânı sağladı. Berlin Antlaşması'nın 24. Maddesi gereğince sınır düzenletmesi yoluyla Yunanistan'a toprak terki gündeme geldi. 1881'de Avrupalı büyük devletlerin baskısıyla Teselya, Larissa ve Narda Yunanistan'a bırakıldı. Bundan sonra Yunanistan öncelikle Epir ve Girit'i ele geçirme hedefine yöneldi. 1908'de Girit adasını 1912-1913'de Balkan Savaşları sonrasında Selanik başta olmak üzere Makedonya, Güney Epir, Rodos ve Adalar Denizi'ndeki adaları, 1919'da Batı Trakya'yı Osmanlı Devleti'nden almıştır. Kuruluşundan Lozan Antlaşması'na kadar Yunan dış politikasının en büyük özlemi Megalo İdea idi. Bu ülkü Doğu Roma'nın yeniden canlandırılması, Doğu Trakya'nın, Batı Anadolu'nun, Karadeniz'in ele geçirilmesi amacını güdüyordu. Bu amaçla giriştikleri Anadolu'nun işgali onlar için "Küçük Asya Felaketi" ile Türkler için ise, Türk İstiklal Savaşı zaferi ile sonuçlanmıştır.³

1.2 Mondros Mütarekesi ve Yunanistan'ın İzmir İşgali

1914-1918 yılları arasında temelleri daha önceden atılmış, özü itibariyle emperyalist, mekânsal olarak oldukça geniş alana yayılan 1. Dünya Savaşı'nın yıkıcı ve bozucu niteliği Osmanlı İmparatorluğu'nu ve Türk toprakları üzerinde yaşayan bütün insanları etkilemiştir. 1. Dünya Savaşı'nın sonunda Osmanlı İmparatorluğu'nun aynı safta yer aldığı İttifak Devletleri savaşı kaybetmiş ve Osmanlı İmparatorluğu ile İtilaf Devletleri arasında Mondros Ateşkes Antlaşması imzalanmıştır. Antlaşmanın önemli maddeleri şunlardır:⁴

² Murat Karataş, **a.g.m**, s. 17.

³ **a.g.m**, s. 18.

⁴ **a.g.m**, s. 23.

- “**Madde-1** “Çanakkale ve Karadeniz Boğazları güvenlik içinde ve özgür olarak seyrüsefere açılacak; boğazlardaki istihkâmlar bağlaşıklar tarafından işgal edilecektir.”
- “**Madde-2** Sınır karakolları ve iç düzeni korumada kullanılacak az sayıda güçler dışında. Tüm Türk orduları ivedilikle terhis edilecektir.”
- “**Madde-7** “Bağlaşıkları güvenliği tehlikeye koyacak bir durum olursa, bağlaşıklar Türkiye’nin herhangi bir stratejik noktasını işgal edeceklerdir.”
- “**Madde-24** “Altı Ermeni şehrinde karışıklık çıkarsa, İtilaf Devletleri buraları işgal hakkını koruyacaktır.”⁵

Mondros mütarekesi dikkatle incelendiğinde İtilaf Devletleri’nin her birinin farklı beklentiler içerisinde olduğu görülür. İtilaf Devletleri içinde İngiltere, Osmanlı Devletine karşı en sert ve uzlaşmaz siyaseti izliyordu. Bu durumun sebebi ise Çanakkale ve Irak cephelerinde aldıkları ağır askeri yenilgilerdi. İtilaf Devletleri’nin Osmanlı’yı yenilgiye uğrayan bir devlet olarak değil, bir sömürge devleti olarak algılamaları ise mütareke şartlarının uygulamasını daha da ağırlaştırıyordu.⁶ 1919 yılı Ocak ayında, Fransa’nın başkenti Paris’te 1. Dünya Savaşı galiplerinin Osmanlı Devleti’ni nasıl paylaşacaklarını belirlemek için düzenledikleri Paris Barış Konferansı başlamıştır. Venizelos 3-4 Şubat 1919 tarihinde 1. Dünya Savaşı devam ederken İngiltere tarafından savaşa girmeleri karşılığında söz verilen toprak isteklerini dile getirmiştir. Venizelos bu konuşmalarında, Batı Anadolu Bölgesi’nde ikamet eden Rumların, Yunan halkı ile aynı soydan geldiğini ve bölgedeki Rumların Türklere göre hem nüfus hem de ekonomik olarak büyük bir üstünlüğe sahip olduğunu belirtmiştir.

Venizelos bölgedeki Rumların sadece Hristiyan olduklarından ötürü bölgedeki Türkler tarafından öldürüldüğü, işkence gördüğünü belirtmiştir. 1. Dünya Savaşı’nın sona ermesi ile bölgede yaşayan Hristiyanları Türklerden korumak için büyük bir fırsat doğduğunu ve bu fırsattan en iyi şekilde yararlanmak zorunda olduklarını belirtmiştir. Batı Anadolu’nun Osmanlı Devleti’nin Türk bölgelerinin bir kısmını teşkil edemeyeceğini ileri sürerek konseyden İzmir ve çevresinin işgal

⁵Murat Karataş, **a.g.m**, s. 23.

⁶ **a.g.m**, s. 24.

edilmesini istedi. Buna göre Yunanlarca talep edilen yerler şunlardır: Bursa, Balıkesir, Denizli, Aydın illeri, ayrıca Çanakkale Boğazındaki İmroz (Gökçeada) ve Bozcaada'yı kapsıyordu. Bunların yanında da Rodos, Kıbrıs, Kastellorizo (Meis Adası) ve On iki Ada'ya talipti.

İngiltere Doğu Akdeniz yolu üzerinde güçlü bir İtalya yerine, zayıf ve çıkarlarına hizmet eden bir Yunanistan görmek istediğinden Yunanistan'ın İzmir'e asker çıkarmasının yolunu 6 Mayıs 1919'da açmıştır. Paris Barış Konferansı'nda İzmir'in İşgal edilmesi doğrultusunda çıkan karar Yunanistan'a asırlardır beklediği "Megalo İdea" fikrini gerçekleştirme imkânı vermiştir. Hızlı bir şekilde hazırlanan Yunanistan Ordusu, İtilaf Devletleri'nin 14 Mayıs 1919'da İzmir'i işgal etmesi ile birlikte, 15 Mayıs 1919 günü İngiliz, Fransız, Amerikan savaş gemilerinin gözetimi altında İzmir'e çıkmıştır.⁷

1.3 Türk Kurtuluş Savaşı ve Yunanlıların Kaçışı

İzmir'in işgaliyle yaklaşık kırk ay sürecek karanlık bir devre başlamıştır. Bu dönemde Yunanlılar ve onların yerli işbirlikçileri yüzyıllardır hâkimiyeti altında yaşadıkları Türk milletine karşı büyük bir nefret ve kinle hareket etmeye başlamıştır. Yaşanan bütün bu olumsuzluklar ise Türk milletinin her bir ferdi Mustafa Kemal liderliğinde başlamış olan milli mücadeleye destek vererek kendi kaderine ve ülkesine sahip çıkması gerektiğini gösteriyordu. Yunanlılar 26 Ağustos 1922'de başlayan "Büyük Taaruz" ile birlikte çekilmeleri sırasında Türk Ordusu'na karşı aldıkları yenilginin öfkesi ile İzmir'i darmadağın etmişlerdir. Yunan Ordu'nun mağlup olması ile bölgede yaşayan ve Yunan Ordu'nun yaptığı bütün zalimlikleri destekleyen Rumlar liman şehirlerine doğru kaçmaya başlamıştı.⁸

9 Eylül'de İzmir'in düşmesiyle ilk örgütlü Rum göçüde başlamıştır. İzmir'in kurtarılmasından sonraki günlerde, İzmir üzerinde uçan bir Türk uçağı attığı bildirilerde, kentin geride kalan Yunan askerleri ve Rumlar tarafından en geç bir ay

⁷ Murat Karataş, **a.g.m.**, ss. 25-26.

⁸ **a.g.m.**, s. 27.

içinde boşaltılması uyarısında bulunulmuştur. Çok sayıda Yunan gemisi 8 Ekim'e kadar 300.000 Rum'u tahliye etmiştir. Kısa süre içerisinde Yunanistan sınırlarına dayanan yaklaşık 1.000.000 insanın yeni toplumsal dengeler oluşturması söz konusuydu. Savaş içerisinde ve sonrasında bu toplumsal hareketlilik Lozan'da toplanacak barış konferansında çözümlenme yoluna gidilecekti. Bu çözümüm adı her iki devletin eski tebaalarına karşı zorunlu göçü uygulamaları olacaktı.⁹

1.4 Balkanlar'daki Bağımsızlık Hareketleri

Osmanlı İmparatorluğu'nun zayıflaması ve "Fransız İhtilali"nin yarattığı milliyetçilik akımı ile Osmanlı İmparatorluğu sınırları içerisinde yaşayan milletler özgürlüklerini kazanmak ve bağımsız birer devlet olmak istiyorlardı. "Bağımsızlık Hareketleri" ilk olarak dış güçlerin etkisi ile Balkanlarda başlamıştır. Bulgaristan ve Yunanistan bağımsız devletlerini kurmak için ülkelerinden yaşayan Müslüman Türkleri ve Arnavutları tasfiye etmek istiyordu. Bunun içinde bu bölgelerde yaşayan Müslümanları yıldırma için birçok yola başvurmuşlardır. Bu yıldırma politikası sonucu birçok Müslüman Türk göç etmeye başlamıştır. Balkan Savaşları'nın etkisi ile de 100.000'e yakın Balkan Türk'ü Anadolu topraklarına gelmiştir. 1913 yılında ise göç hareketi hızlanmıştır. Toplamda 190.000 kişiye yakın Müslüman Türk göç etmiştir. 1913'te Osmanlı İmparatorluğu ve Bulgaristan arasında imzalanan "İstanbul Antlaşması" ile Türkler ve Bulgarlar karşılıklı zorunlu göç tabi tutulmuştur. Fakat 1. Dünya Savaşı'nın patlak vermesi ile bu zorunlu göç olayı yarıda bırakılmıştır. 1925'te imzalanan "Dostluk Antlaşması" ile Bulgaristan Türklerine bazı haklar tanınmıştır. Ancak ileriki yıllardan 101.000'e yakın Müslüman Türk Türkiye'ye gelmiştir.¹⁰

⁹ Murat Karataş, **a.g.m.**, s. 29.

¹⁰ Ömer Kodaman, "*Türkiye İle Yunanistan Arasında Nüfus Mübadelesi*", T.C. Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Üniversitesi Tarih Anabilim Dalı, (Yüksek Lisans Tezi), Kahramanmaraş 2008, ss. 19-20.

2. Lozan Antlaşması'na Katılım ve Antlaşma Süreci

15 Mayıs 1919'da Yunanlıların İzmir'e çıkmasıyla ateşlenen Türk İstiklal Harbi yaklaşık kırk ay sürmüş bu zaman dilimi içerisinde Yunan ordularına karşı kazanılan askeri mücadelenin nihayetini oluşturan Başkomutanlık Meydan Savaşı'nın kazanılmasından sonra Yunan ordularının işgal ettikleri Türk topraklarından kaçışı yeni bir dönem başlamasında neden olmuştur. Kurtuluş Savaşı süresince Türklere karşı Yunanistan'ın hamiliğini üstlenen müttefikler 21 Eylül 1922'de Fransa'nın başkenti Paris'te toplanarak doğu barışının nasıl sağlanacağını konusunu görüştüler. İtilaf Devletleri, 23 Eylül'de ortaklaşa bir bildiri yayınlayıp TBMM'ye ateşkes çağrısında bulundular. Türkiye, 1 Ekim günü bu notaya cevap verdi ve toplantının 3 Ekim'de Mudanya'da yapılması teklif etti. 11 Ekim 1922'de Mudanya'da yapılan mütareke Trakya Bölgesi'ni Türk topraklarına katan Mudanya Mütarekesi'nin imzalanmasıyla son bulmuştur. Müzakerenin imzalanmasıyla İngiltere, Fransa, İtalya ilk defa TBMM Hükümeti ile resmi bir antlaşma imzalamıştır. Böylece Mudanya Ateşkes Antlaşması Türkler için İstiklal Harbini, müttefik devletler karşısında başarıya ulaştıran ve batılı devletlere askeri gücünün yanı sıra hukuksal gücünü de kanıtlamış, milli bir Türk devletini doğuran önemli bir dönüm noktası olmuştur.¹¹

Mudanya Ateşkes Antlaşmasının imzalanmasından sonra İngiltere Dışişleri Bakanı Lord Curzon'un Lozan'da bir barış konferansı toplanması girişimleri sonucu İngiltere, Fransa, İtalya, TBMM'nin İstanbul temsilcisine, barış konferansı ile ilgili bir sözlü nota verdiler. Bunun üzerine 27 Ekim 1922'de TBMM'nde tam yetkiyle donatılmış heyetin belirlenmesi için çalışmalara başlamıştır. "Lozan Barış Konferansı" başlamadan Türk yönetimi için, konferansın toplanacağı yer, Türkiye'yi konferansta temsil edecek heyetin kimlerden oluşacağı ve onun başkanının kim olacağı gibi sorunlar belirmişti. TBMM "Lozan Barış Konferansı"nu Yunan Ordusu'nun yenildiği İzmir'de düzenleme arzusunda idi. Mustafa Kemal'in konferansın İzmir'de toplanması isteğinin altında müttefikler üzerinde psikolojik bir

¹¹ a.g.m, s. 30.

baskı kurma isteği vardı. Buna karşılık müttefiklerde, barış konferansının İsviçre'nin Lozan şehrinde yapılmasını istiyorlardı. Bunun nedeni ise Lozan'ın o dönemde Türklük için iyi bir yer olmamasından ileri geliyordu.¹² TBMM konferansın İzmir'de toplanması konusunu bir probleme dönüştürmeyerek bu bahsi kapatmıştır.

TBMM 1 Kasım 1922'de saltanat ve hilafet kurumlarını birbirinden ayırarak saltanatı kaldırdı. Böylece konferansa gidecek heyet Türk milletinin tek temsilcisi olacaktı. “Lozan Barış Konferansı”nın amacı Osmanlı İmparatorluğu’nu parçalamak ve batılı devletlerin ele geçirmek için beklediği “Doğu Meselesi”ni sonuca kavuşturmaktı. Bu yüzden Lozan Barış Konferansı’nın ismi “Yakın Doğu İşleri Hakkında Lozan Konferansı” olarak belirlenmişti. Söz konusu konferans yeni Türkiye’nin geleceğini ve milletlerarası hukuk açısından tanınmasını sağlayacaktı. Tabiatıyla böylesine önemli bir konferansa gidecek heyetin ve onun başkasının seçimi şansa bırakılmayacak kadar hayati öneme sahipti. Mustafa Kemal Paşa da aynı düşüncededeydi ve ona göre; konferansa gidecek Türk temsilcilerinin bazı önemli niteliklere sahip olmaları gerekiyordu. Her şeyden önce, bu heyet, Türkiye’nin siyasi, iktisadi ve mali bağımsızlığını gerçekleştirecek güçte ve dirayette kimselerden oluşmalı, Osmanlı İmparatorluğu’nun siyasi zihniyetine sahip kimselerden oluşmamalıydı.

Buna göre, heyet başkanlığına Hariciye Vekili (Dışişleri Bakanı) ve Edirne milletvekili olarak İsmet İnönü, temsilciliklere ise Sıhhiye ve Muavenet-i İçtimaiye Vekili (Sağlık Bakanı) Sinop milletvekili Rıza Nur ile eski İktisat Vekili (Ekonomi Bakanı) ve Trabzon milletvekili Hasan Hüsnü Saka seçildi. 4 Kasım 1922’de yaklaşık kırk kişilik Türk heyeti Lozan’a gitmek için Ankara’dan İstanbul’a hareket etti.¹³ Aynı günlerde Türk ve Rum ahalinin mübadelesi içinde ön hazırlıklar yapılmaya başlanmıştı. Dr. Fridlof Nansen “Türkiye Yunanistan Mübadelesi” konusunu çözümlenmesi için Milletler Cemiyeti (MC) tarafından görevlendirildi. Dr. Nansen bu göreve atanmasından kısa süre sonra İstanbul’da TBMM vekili Hamit Bey ile görüştü. Dr. Nansen’in mübadele konusu ile ilgili Türkiye’ye üç öneri sunmuştur;

¹² Murat Karataş, **a.g.m.**, s. 31.

¹³ **a.g.m.**, ss. 33-34.

- “Yunanistan’daki Müslümanlarla Anadolu’daki Rumların değiştirilmesi”,
- “İstanbul’daki Rumların değişim dışı tutulmaları”,
- “Değişimin isteğe göre olması ve barış koşullarının saptanmasını beklemeden hemen başlaması”.¹⁴

Buna karşın Türk tarafının görüşü farklıydı. Türk tarafı, Mübadelenin lehindeydiler, ama İstanbul’daki Rumları anlaşma dışında bırakmak istemiyorlardı. Ayrıca, Batı Trakya’daki Türkleri de azınlık olmaları için bu çerçeveden bırakmak istiyorlardı. Lozan’da Yunanistan temsilcisi olacak olan Venizelos da, 13 Ekim’de Nansen ile bağlantı kurarak Ankara Hükümeti İçişleri Bakanı’nın Türk topraklarından Rumların kalmasına rıza gösterilmeyeceğini açıkladığını ve zorunlu mübadele isteğinde bulunduğunu bildirdi. Ancak Başbakan Elefterios Venizelos, Yunanistan’da yaşanan mekân probleminin altını çizerek, çözümü Batı Trakya’da yaşayan Türk vatandaşlarının hemen Türkiye’ye gönderilip, Rumların terk ettikleri bölgelere yerleştirilmelerini istiyordu. Nihayet 20 Kasım 1922’de konferansın birinci dönemi toplanmıştır. 21 Kasım 1922 – 4 Şubat 1923 arası sürmüştür. İkinci dönem ise 23 Nisan 1923 – 24 Temmuz 1923 arası sürmüştür.

“Lozan’da Türk Heyeti şu konulara değinmiştir:”

2.1 Trakya Sınırı Sorunu

Lozan’da, sınırların görüşülmesinde 22 Kasım 1922 tarihinde Arazi ve Askerlik Komisyonu’nda başlanmıştır. Görüşmelerde, Komisyon Başkanı Lord Curzon’un çağrısı üzerine görüşlerini açıklamak üzere ilk sözü İsmet İnönü almıştır. İsmet İnönü, Trakya Bölgesi için 1913 sınırlarını, yani Meriç Nehri’ne kadar olan Karaağaç, Mustafa Paşa Köprüsü, Dimetoka, Smelin parçasını ve Trakya’nın emniyeti için Batı Trakya’nın da halkın oyuna göre müracaat suretiyle istiklalini istedi. Devletlerin 24 Eylül 1922 tarihli notlarıyla ve Mudanya Ateşkes Antlaşması ile Doğu Trakya’yı Edirne ile birlikte olmak üzere, Türkiye’ye bırakmaya karar verdiklerini ileri sürerek Edirne şehrinin Meriç’in sol kıyısında olduğunu ve Edirne açıkça zikredilmiş olduğuna göre Edirne İstasyonu’nun ve Karaağaç’ın da

¹⁴ Aynı yerde.

Türkiye'ye verilmesi gerektiğini ve Meriç Nehri'nin batısında yaşayan halktan çoğunun Türk olmasının da Türk talebinde hak verdireceğini ilave etti.¹⁵

Müttefik ve yandaşı devletlerin konu üzerindeki görüşleri ise şöyle idi:¹⁶

- *“Türkiye ile Yunanistan arasındaki sınır Meriç olmalı”* ,
- *“Sınırlarda askerden arındırılmış tarafsız bölgeler olmalıdır”* ,
- *“Demiryolları uluslar arası bir statüye kavuşturulmalıdır”* ,

Buna karşılık Türk Heyeti de şu teklifleri ileri sürmüştür;

- *“1913 sınırında ısrar ediliyor”* ,
- *“Egemenlik hakkına zarar vermemek kaydıyla tarafsız bölge kabul ediliyor”* ,
- *“Bulgaristan'a mahreç verilmesi lüzumuna katılmıyor”* ,
- *“Demiryollarının Bulgarlar ve Türkler tarafından faydalanılmasını sağlamak için uluslararası komisyon teşekkülü fikrine iştirak ediyor”* ,
- *“Batı Trakya geleceğinin halk oyuna müracaat sonucunda tespiti isteniyordu”* .¹⁷

Bu karşılıklı tartışmalar Konferansın ikinci devresinde de devam etti ve Türkiye savaş tamirat istemekten vazgeçti, buna karşılık Karaağaç, Edirne İstasyonu ve Bosna Köyü Türkiye'ye verilmiştir. 24 Temmuz 1923 tarihinde imzalanan Trakya Sınırına dair anlaşma şöyledir:

“Madde 1: Ege Denizi'nden Karadeniz'e kadar Türkiye'yi Bulgaristan'dan ve Yunanistan'dan ayıran sınırın, iki yanındaki topraklar, aşağıda yazılı sınırlar içinde ve yaklaşık 30 Km. genişliğinde askeri birliklerden arındırılacaktır.”

“Madde 2: Sözleşmenin yürürlüğe konulması gününden başlayarak 15 gün içinde kurulacak bir Sınır Çizme Komisyonu, 1. Madde'de tanımlanan sınırı toprak üzerinden belirleyip çizmekle görevli olacaktır. Bu komisyon Fransa, İngiltere,

¹⁵ Ramazan Tosun, *Türk-Yunan İlişkileri ve Nüfus Mübadelesi*, Berikan Yayınevi, Ankara 2002, s. 94.

¹⁶ a.g.e, s. 94.

¹⁷ a.g.e, ss. 94-95.

İtalya, Bulgaristan, Yunanistan ve Türkiye tarafından, her devlet için bir temsilci bulundurmak üzere atanacak temsilcilerden oluşacaktır. Bulgar, Türk, Yunan temsilciler ancak Bulgar, Yunan, Türk topraklarına ilişkin çalışmalara katılabilecektir.”

“Madde 3: Birinci Madde’de belirlenen bölgelerin askeri birliklerden arındırılması aşağıdaki hükümlere göre yapılacaktır:”

- *“Bugünkü tüm durağan ya da sahra istihkâmlarının silahlarının topraklarında buldukları Devlet tarafından çıkarılacak ve sökülecektir. Bu tür hiçbir yeni istihkâm yapılamayacak ve hiçbir silah ya da silah ve savaş gereçleri deposu, saldırı ya da savunma için olsun, kara, deniz, hava kuvvetlerine ilişkin hiçbir tesis kurulmayacaktır.”*

- *“Jandarma, polis, gümrük memurları, sınır askerleri gibi iç güvenliği sağlamak ve sınırları gözetlemek için zorunlu özel kişiler dışında hiçbir silahlı kuvveti ne durabilecek ne de harekâta bulunabilecektir. Hiçbir uçak ya da başka hava aracına sahip bulunmayacak bu özel kişiler aşağıda belirtilen sayıdan fazla olmayacaktır.”*

“Madde 4: Sözleşmede toprakları söz konusu olan komşu Devletlerden birisinin yukarıdaki hükümlere uyma konusunda herhangi bir şikâyeti olursa, bu Devlet bu şikâyeti Milletler Cemiyeti Meclisi’ne sunacaktır.”¹⁸

Lozan’da Trakya’daki Türkiye Yunanistan sınırı meselesi, Türkiye’nin Yunanistan’dan istediği savaş tazminatından vazgeçmesi ve tazminatın yerine Karaağaç’ın Türkiye’ye verilmesiyle halledilmiştir.¹⁹

¹⁸ Ramazan Tosun, a.g.e, ss. 95-96.

¹⁹ a.g.e, s. 97.

2.2 Batı Trakya Sorunu

Lozan'da, Batı Trakya'daki Türkleri ilgilendiren bazı sözleşmeler imzalanmıştır. Bunlardan biri, Yunanistan'da bulunan Emlak-i İslamiye'ye Mütteallik Beyanname, ikincisi de Yunanistan'da "Azınlıkların Korunması" hususunda Sevr Antlaşmasında Yunanistan ve anlaşmalı ülkeler arasında imzalanan sözleşmeye göre Trakya konusunda aynı ülkeler ile yapılmış antlaşmaya ilişkin protokoldür. Bunların yanında Yunanistan'daki Türklerin hakları Lozan Barış Antlaşması'nın Azınlıkların Himayesi başlığını taşıyan üçüncü fasılda düzenlenmiştir. Bu hükme göre, 37-44. Maddelerde Türk azınlığa tanınan haklar şunlardır:

- *"Yunanistan, Lozan Antlaşması'nın ilgili maddelerine aykırı iç hukuk düzenlenmesi yapmayacaktır."*
- *"Yunanistan'daki Türkler, bütün dini, siyasi, medeni haklardan faydalanacaklardır. Yunanistan bunun altyapısını hazırlayacaktır."*
- *"Türkler, masrafları kendilerine ait olmak şartıyla her türlü eğitim ve diğer sosyal kurumları açabileceklerdir."*
- *"Yunanistan, Türklerin açacağı bu kuruluşların güvenlik içerisinde çalışmalarını sağlayacaktır."*
- *"Türkler inançlarına aykırı davranışlara zorlanmayacaktır."*
- *"Yunanistan'ın bu yükümlülükleri Milletler Cemiyeti'nin güvencesi altında olacaktır." ²⁰*

Bütün bu hükümlere ve diğer uluslararası antlaşmalar ve kurallara rağmen Yunanistan, Batı Trakya Türklerinin en tabi haklarını dahi çoğu zaman kısıtlamıştır. Kendi okullarını açıp, Türkçe eğitim yapmalarına engel çıkarmıştır. Siyasi haklardan faydalanmamaları için baskı yolunu tercih etmiştir. Türklerin işlerini halledecek kurumlar hep bastırılmaya çalışılmıştır. Türklerin seçtiği milletvekilleri ve müftüler hapse atılmışlardır. Bu problemler bugün de devam etmektedir. 1923 yılında Batı

²⁰ Ramazan Tosun, **a.g.e.**, ss. 97-98.

Trakya'nın nüfusu 191.699'dır. Bunun 129.120'si Türk, 33.910'u Yunanlı, 26.266'sı Bulgar, 1.480'i Yahudi idi.²¹

2.3 Adalar Sorunu

Adalar meselesi aslında 1. Dünya Savaşı ile gündeme gelmemiştir. Bu konu 1911 Trablusgarp Savaşı ile Osmanlı Devleti'nin gündemine gelmiştir. Trablusgarp Savaşı sonunda İtalya ile Lozan'da imzalanan Uşi Antlaşması'na göre; Osmanlı Devleti adaları tahliye edecekti. Bu arada Balkan Devletleri ile harp başlamıştı ve bu adaların İtalya'nın işgali altında bulunması, adaların Yunanistan'ın eline geçmesine engel oldu. 14 Şubat 1914'de Londra'da toplanan konferansta, İmroz, Bozcaada, Meis adaları hariç diğer adalar Yunanistan'a veriliyordu. 29 Temmuz 1919'da Titoni – Venizelos antlaşması ile İtalya, Rodos'u gayri On iki adayı Yunanistan'a veriyordu. Lozan Antlaşması'na kadar adalar böyle bir süreç geçirmiştir. Lozan Konferansı'nın 25 Kasım 1922 tarihli oturumunda İsmet Paşa Türkiye'nin adalarla ilgili görüşlerini açıklamıştır.²² Adalar Meselesi Lozan Antlaşması'nın 12 ve 15. Maddelerinde hükme bağlanmıştır.²³

3. Türk-Rum Nüfus Mübadelesi Sözleşmesi ve Uygulanışı

Mübadele fikrinin temelinde Yunanistan'ın “Megalo İdea” hayali vardır. Balkan Savaşları zamanında “Megalo İdea”yı gerçekleştirme ve Ege Denizi'ni Yunan gölü haline getirmeyi hayalleri vardı. Bu fikir Yunanistan'ın Türklerden arınması ile gerçekleşebilirdi. Balkan Savaşları'ndan sonra Ege ve Marmara Bölgesi'ndeki yaşayan Rumlar Yunanistan'a göç etmeye başlamışlardı. Yunanistan bu olayı yine uluslararası alanda Türkiye'nin aleyhine kullanmıştır. Daha sonra yapılan bir araştırmada bu göçleri Rumların kendi rızaları ile yaptıkları ortaya çıkmıştır. Akabinde iki ülke arasında yapılan müzakereler sonucunda, Anadolu'dan Yunanistan'a göç eden Rumların tekrar geri dönmeleri, sahip oldukları malları ellerinden çıkarmalarını, göç bölgesinin Trakya Bölgesi'nde, İzmir ve ilçelerinde

²¹Ramazan Tosun, **a.g.e**, s. 98.

²²**a.g.e**, s. 102.

²³**a.g.e**, s. 104.

ikamet eden Rumlarla Makedonya'daki Türk köylerini de kapsamasını ve mübadelenin buralarda yaşanlar arasında yapılmasını kararlaştırmıştı.²⁴

Fakat 1. Dünya Savaşı'nın çıkması üzerine bu proje uygulanamamıştır. 1. Dünya Savaşı'ndan sonra Yunan Orduları Batı Anadolu'yu ele geçirmiş ve Osmanlı İmparatorluğu'nu parçalama ve bölme politikası gütmüştür. Fakat Yunanistan ve Müttefik Devletlerin politikaları Türklerin gösterdiği milli mücadele ile başarıya ulaşamamıştır. Mudanya Ateşkes Antlaşması'ndan sonra Anadolu'dan birçok Rum Yunanistan'a göç etti. Sadece Türkiye'den gelenler değil Rus İhtilali'nden kaçan 1 milyon insan da Yunanistan'a sığınmıştır. Yaşanan göç vakası büyük sorunlar doğurmuş ve büyük bir ekonomik kriz yaratmıştır. Ayrıyeten Rus İhtilali'nin sebep olduğu göçler, Osmanlı'da da iktisadi bunalımlara yol açmıştır.

İki devlette içinde buldukları ekonomik buhrandan çıkış yolunun nüfus mübadelesi olduğunu savunuyordu. Nüfus Mübadelesi hususunda iki devlette de aynı fikirdeydi. TBMM mübadelenin zorunlu olmasını, Yunanistan ise isteğe bağlı olmasını istiyordu. Dış güçler yıllar boyunca azınlıklar aracılığı ile Türkiye'nin iç işlerine karışmışlardır. Türkiye olası yapılacak mübadele ile bu sorundan kurtulmuş olacaktı. Yunanistan savaş sırasından yapılan göçün dışında yapılacak bir göçü kaldıramayacaktı. Yunan Devleti, nüfus mübadelesinin kişilerin isteğine göre yapılmasından yanaydı. Bunun nedeni ise, Yunan Devleti'nin mübadelenin doğuracağı ekonomik sorunlardan çekinmesiydi. TBMM İstanbul'da ikamet eden Rumların da nüfus mübadelesine dâhil edilmesini istiyordu. Ancak İngiltere ve Yunanistan buna karşı çıkmıştır. Lord Curzon ise, TBMM'yi İstanbul'da ikamet eden Rumların zorunlu göçe dâhil edilmelerinin yanlış olduğu ve bu durumun Türkiye'de büyük bir ekonomik krize yol açacağı konusunda uyardı.²⁵ Lozan Antlaşması'nda TBMM heyetinin üstüne durduğu diğer bir konu da Fener Rum Patrikhanesi'nin Türkiye'den taşınmasıdır. Zira Yunanlıların savaş zamanı verdikleri zararda Patrikhane'nin payı vardır. Mustafa Kemal bunu "Hâkimiyet-i Milliyeye Gazetesi"ne verdiği röportajda belirtmiştir. Fakat Fener Rum Patrikhanesi, Lozan Antlaşması sonucunda Türkiye'den çıkarılamamıştır.

²⁴ Ramazan Tosun **a.g.e.**, s. 106.

²⁵ **a.g.e.**, ss. 107-108.

Yalnızca dini işlemler için İstanbul'da tutulmuştur. Lozan Antlaşması'nda belirtilen maddelerde Fener Rum Patrikhanesi sadece İstanbul'daki Rumlarıdır ve Patrikhane'deki çalışmalar Türkiye Cumhuriyeti'nin yasalarına uymak zorundadırlar. 30 Ocak 1923 tarihinde mübadele için sözleşme imzalanmıştır. Bu sözleşme 23 Ağustos 1923'te yürürlüğe girmiştir. Lozan Antlaşması'nda, Yunanistan'da yaşayan Türklerin malvarlıkları ile ilgili bir bildirme yayımlanmıştır. 24 Temmuz 1923'te imzalanan bildirme, ancak 6 Ağustos 1924'te kanunlaşmıştır. Bu kanun Yunanistan'dan Türkiye'ye göç eden mübadillerin Yunan Devleti tarafından mal varlıklarının ve haklarının korunacağını kabul etmiştir.²⁶

19 maddeden oluşan sözleşmeye göre, Türkiye'de yaşayan Rum Ortodoks dinine mensup, Türk uyrukları ile Yunanistan'da yaşayan Müslümanlık dinine mensup Yunanistan vatandaşlarının Mayıs 1923'ten itibaren zorunlu göçe tabi tutulacaklardır. Bu kişiler hükümetlerinin izni olmadıkça geri dönüp arkada bıraktıkları topraklara yerleşemeyeceklerdi. Antlaşma, 18 Ekim 1912'den sonra göç etmek zorunda olan veya göç etmiş olanları kapsayacaktır. Bu kişiler, hâlihazırdaki uyruklarını yitirecek ve varış ülkesinin topraklarına ulaştıkları anda o ülkenin uyruğunu edinmiş olacaklardı. Daha önce göç etmiş olanlar ise bu sözleşmenin imzası ile uyrukluğa edinmiş sayılacaklardı.²⁷

Mübadeleyi denetleyecek, kolaylaştıracak, taşınır ve taşınmaz malların tasfiyesine girişecek ve taşınmazlara değer biçmekte tam yetkili olacak bir Karma Komisyon (KK) kurulacaktı. On bir üyeli "KK", dört Türk, dört Yunan, üç de 1. Dünya Savaşı'ndan girmemiş ülke temsilcisinden müteşekkil olacaktı. Komisyon başkanlığını tarafsız üyeler sıra ile yapacaktı. "KK" gerekli gördüğü yerlerde alt komisyonlar kurmaya yetkiliydi. Mülk sahibine, mülklerin kaldığı ülkenin adına borçlu kalınan miktarı bir belge verilecek, bu borç ilke olarak ülkenin ülkeye borcu olacaktı. İlke olarak her bir mübadile gittiği ülkede o miktarda ve nitelikte mal verilecekti. İki ülke arkada bırakılan mülkler için hesaplaştığında, borçlu olan

²⁶ Ramazan Tosun, **a.g.e.**, s. 108-118.

²⁷Elçin Macar,"Yunanistan'dan Anadolu'ya Göç: Nüfus Mübadelesi", *Türkiye'nin Göç Tarihi 14. Yüzyıldan 21. Yüzyıla Türkiye'ye Göçler*, M. Murat Erdoğan Ayhan Kaya, 1. Baskı, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2015, ss. 176-177.

diğerine kalan miktarı peşin olarak ödeyecekti. Ödenmesi gereken miktarı ciddi bir yekün tutarsa, 20 yıla yayılan bir ödeme söz konusu olabilecekti.

Mübadiller, her çeşit taşınır mallarını vergi ödemeksizin götürmekte serbest olacaklardı. Götüremediklerinin envanteri çıkarılacak; gerek taşınmaz gerek taşınabilir mallar “KK” tarafından tasfiye edilecekti. 18 Ekim 1912’den sonra iki ülkede yürürlüğe konmuş yasalara göre kalan hakkı korunacaktı. 30 Ekim 1918’den önce ve yerleşmek maksadıyla İstanbul’a gelmiş İstanbul Rumları ile Batı Trakya Müslümanlarının yanı sıra Lozan’da varılan uzlaşma gereği İmroz-Bozcaada Rumları da yerlerinde kalacaklardı.²⁸

“KK” çalışmalarını daha sistemli hale getirmek amacıyla şu şehirlerde alt komisyonlar kurmuştur: Selanik, Kandiye, Hanya, Drama, Kaval, Kozani, Kayalar ve Gümülcine, Yunan Heyeti’nin teklifi üzerine ise Türkiye’de üç alt komisyon öngörülmüştür: İstanbul, Mersin ve Samsun. Mersin’de kurulan alt komisyon Trabzon, Erzurum ve Sivas’ı kapsayacak şekilde tasarlanmıştır. Daha sonra Türkiye’deki komisyonların sayısı beşe çıkarılmıştır. “Lozan Antlaşması”nda bahsedilen “Rum Ortodoks Dini” tabiri hakkında bilgi verilmiştir. Alınan karara göre; “Rum Ortodoks Dini” ifadesi; diğer Doğu Ortodoks kiliselerini kapsamamaktadır. Antakya, Kudüs, İskenderiye Patrikhaneleri’nin “Lozan Barış Antlaşması”nda bahsi Fener Rum Patrikhanesi’nin etki alanı dışında tutulmuştur.²⁹

Uzun tartışmalar sonunda Batı Trakya Müslümanları ile İstanbul Rumlarının istisna tutulmasına karar verilmiştir. Böylece Lozan Antlaşması sırasında, 30 Ocak 1923’te “Yunan ve Türk Halklarının Mübadelesine İlişkin Sözleşme ve Protokol” imzalanmıştır.³⁰

²⁸ Elçin Macar, **a.g.e.**, s. 176.

²⁹ Ramazan Tosun, **a.g.e.**, s. 126.

³⁰ Aynı yerde.

3.1 Lozan Antlaşması'nda imzalanan söz konusu sözleşme şöyledir:

- *“Türk topraklarında yerleşmiş Rum Ortodoks dininden Türk uyruklarıyla, Yunan topraklarında yerleşmiş Müslüman dininden Yunan uyruklarının, 1 Mayıs 1923 tarihinden başlayarak, zorunlu mübadelesine girişilecektir. Bu kimselerden hiç biri, Türk Hükümeti'nin izni olmadıkça Türkiye'ye ya da Yunan Devleti'nin izni olmadıkça Yunanistan'a dönerek orada yerleşemeyecektir.”*

- *“Birinci maddede uygulanacak mübadele”:*

- a) *“İstanbul'da yaşayan Rumlar”,*

- b) *“Batı Trakya'da yaşayan Müslümanlar”.*

“1912 Kanunuyla sınırlandırıldığı biçimde, İstanbul Şehremaneti daireleri içinde, 30 Ekim 1918 tarihinden önce yerleşmiş bulunan bütün Rumlar, İstanbul'da oturan Rumlar sayılacaklardır. 1913 tarihli “Bükreş Antlaşması”nın koymuş olduğu sınır çizgisinin doğusundaki bölgeye yerleşmiş bulunan Müslümanlar, Batı Trakya'da oturan Müslümanlar sayılacaklardır.”

- *“Karşılıklı olarak, Rum ve Türk nüfusu mübadele edilecek olan toprakları 18 Ekim 1912 tarihinden sonra bırakıp gitmiş olan Rumlar ve Müslümanlar, 1. Madde'de öngörülen mübadelenin kapsamına girer sayılacaklardır. İşbu Sözleşmede kullanılan “göçmenler” (emigrants) terimi, 18 Ekim 1912 tarihinden sonra göç etmesi gereken ya da göç etmiş bulunan bütün gerçek ya da tüzel kişileri kapsamaktadır.”*

- *“Aileleri Türk ülkesini daha önce bırakıp gitmiş olup da kendileri Türkiye'de alıkonulmuş bulunan Rum halkından sağlık durumları iyi olan erkekler, antlaşma gereği, Yunanistan'a gönderilecek ilk kabileyi meydana getireceklerdir.”*

- *“Antlaşmanın 9. ve 10. Maddeleri'ndeki çekinceler saklı kalmak üzere, işbu Sözleşme uyarınca yapılacak mübadele yüzünden, Türkiye'deki Rumların ya da*

Yunanistan'daki Müslümanların mülkiyet haklarına ve alacaklarına hiçbir zarar verdirilmeyecektir.”

- *“Mübadele edilecek halklara mensup bir kimsenin gidişine, herhangi bir nedenle olursa olsun, hiçbir engel çıkartılmayacaktır. Bir göçmenin, kesinleşmiş bir hapis cezası bulunduğu, ya da henüz kesinleşmemiş bir cezaya çarptırıldığı, ya da kendisine karşı ceza soruşturması yürütüldüğü durumlarda, söz konusu olan göçmen, cezasını çekmek ya da yargılanmak üzere, kendisine karşı kovuşturmada bulunan ülkenin makamlarınca, gideceği ülkenin makamlarına teslim edilecektir.”*

- *“Göçmenler, bırakıp gidecekleri ülkenin uyrukluğunu yitirecekler ve varış ülkesinin topraklarına ayak bastıkları anda, bu ülkenin uyrukluğunu edinmiş sayılacaklardır. İki ülkeden birini ya da ötekini daha önce bırakıp gitmiş olan ve henüz yeni bir uyrukluk edinmemiş bulunan göçmenler, bu yeni uyrukluğunu, bu antlaşmanın imzası tarihinde edinmiş olacaklardır.”*

- *“Göçmenler, her çeşit taşınır mallarını yanlarında götürmekte ya da bunları taşıtırmakta serbest olacaklar ve bu yüzden kendilerinden çıkış-giriş ya da başka bir vergi alınmayacaktır. Bunun gibi, antlaşma gereği, ilgili devletlerden birinin ülkesini bırakıp gidecek her topluluk üyesinin kendi topluluklarına ait taşınır malları yanlarında serbestçe götürmek ya da taşıtırmak hakkı olacaktır. 11. Madde’de öngörülen Karma Komisyonların tavsiyesi üzerine, her iki ülke makamlarınca, taşıma işlerinde en geniş kolaylıklar sağlanacaktır. Taşınır malların tümünü ya da bir kısmını yanlarında götüremeyecek olan göçmenler, bunları, oldukları yerde bırakabileceklerdir. Bu durumda, yerel makamlar, bırakılan taşınır malların dökümünü ve değerini, ilgili göçmenin gözleri önünde saptamakla görevli olacaklardır. Göçmenin bırakacağı taşınır malların çizelgesini ve değerini gösteren tutanaklar dört nüsha olarak düzenlenecek ve bunlardan biri yerel makamlarca saklanacak, ikincisi, 9. Madde’de öngörülen tasfiye işlemine esas alınmak üzere 11. Madde’de öngörülen Karma Komisyona sunulacak, üçüncüsü göç edilecek ülkenin hükümetine, dördüncüsü de göçmene verilecektir.”*

- “8. Madde’de öngörülen göçmenlerin ve toplulukların kent ve köylerdeki taşınmaz mallarıyla, bu göçmenlerin ya da toplulukların bırakmış oldukları taşınır mallar, 11. Madde’de öngörülen Karma Komisyonca, aşağıdaki hükümler uyarınca tasfiye edilecektir. Zorunlu mübadele uygulanacak bölgelerde bulunan ve mübadele uygulanmayacak bir bölgede yerleşmiş toplulukların din ya da hayır kurumlarına ait olan mallar da, aynı şartlar içinde, tasfiye edilecektir.”

- “İlgili Tarafların ülkelerini daha önceden bırakıp gitmiş olan ve işbu Sözleşmenin 3. Maddesi uyarınca nüfus mübadelesinin kapsamına girer sayılan kimselere ait taşınır ya da taşınmaz malların tasfiyesi, 9. Madde uyarınca, Türkiye ile Yunanistan’da 18 Ekim 1912 tarihinden bu yana yürürlüğe konmuş kanunlarla her çeşit yönetmeliklere göre ya da başka herhangi bir zorunlu satış vb. gibi, işbu mallar üzerindeki mülkiyet hakkını herhangi bir yoldan kısıtlayıcı nitelikte hiçbir tedbire konu olmaksızın yürütülecektir. Bu maddeler il 9. Madde’de öngörülen mallar, bu çeşit bir tedbire konu olurlarsa, bu mallara 11. Madde’de öngörülen Komisyonca, bu tedbirler uygulanmamışçasına, değer biçilecektir. Kamulaştırılmış mallara gelince, Karma Komisyon, her iki ülkede mübadele kapsamına girecek kimselere ait olup da, mübadele uygulanacak topraklarda bulunan ve 18 Ekim 1912 den sonra kamulaştırılmış olan bu mallara yeniden değer biçilecektir. Komisyon, bir zarar verilmiş olduğunu görürse, bu zararı mal sahiplerinin yararına onaracak bir tazminat saptayacaktır. Bu zarar-giderim tutarı, mal sahiplerinin alacak hesabına ve kamulaştıran ülke Hükümetinin borç hesabına geçirilecektir. 8. ve 9. Maddelerde göz önünde tutulan kimseler, şu ya da bu yoldan, yararlanmadan yoksun bırakıldıkları malların gelirlerini elde edememişlerse, bu gelirlerin tutarlarının kendilerine geri verilmesi, savaş öncesi ortalama gelir esas alınarak ve Karma Komisyonca saptanacak yol ve yöntemler uyarınca, sağlanacaktır. Yunanistan’daki Vakıf mallarının ve bunlardan doğan hak ve çıkarların ve Türkiye’de Rumlara ait benzer tesislerin tasfiyesine girilirken, 11. Madde’de öngörülen Karma Komisyon, bu tesislerin ve bunlarla ilgili bulunan özel kişilerin haklarını ve çıkarlarını tam olarak korumak amacıyla, daha önce yapılmış antlaşmalarda kabul edilmiş ilkelerden

esinlenecektir. 11. Madde'de öngörülen "Karma Komisyon", bu hükümleri uygulamakla görevli olacaktır."

- "İşbu Sözleşmenin yürürlüğe girişinden başlayarak bir aylık bir süre içinde, ilgili tarafların her birinden dört ve 1914-1918 savaşına katılmamış devletlerin uyrukları arasından Milletler Cemiyeti Meclisince seçilecek üç üyeden oluşan ve Türkiye'de ya da Yunanistan'da toplanacak olan bir Karma Komisyon kurulacaktır. Komisyonun Başkanlığını, tarafsız üç üyeden her biri sıra ile yapacaktır. Karma Komisyon, gerekli göreceği yerlerde, bir Türk ve bir Yunanlı üye ile Karma Komisyonca atanacak tarafsız bir başkandan oluşacak ve Karma Komisyona bağlı olarak çalışacak alt-komisyonlar kurmaya yetkili olacaktır. Karma Komisyon, alt-komisyonlara verilecek yetkileri kendisi saptayacaktır."

- "Karma Komisyon, işbu Sözleşmede öngörülen göçü denetlemek ve kolaylaştırmak ve 8. Madde ile 9. Madde'de öngörülen taşınır ve taşınmaz malların tasfiyesine girişmekle yetkili olacaktır. Karma Komisyon, göçün ve yukarıda belirtilen tasfiyenin yol ve yöntemlerini saptayacaktır. Karma Komisyon, genel olarak, işbu Sözleşmenin uygulanmasında gerekli göreceği tedbirleri almağa ve bu sözleşme yüzünden ortaya çıkabilecek bütün sorunları karara bağlamaya tam yetkili olacaktır. Karma Komisyon kararları oy çokluğu ile alınacaktır. Tasfiye edilecek mallara, haklara ve çıkarılara ilişkin bütün itirazlar Karma Komisyonca kesin olarak karara bağlanacaktır."

- "Karma Komisyon, ilgilileri dinledikten ya da dinlemeğe gereği gibi çağırdıktan sonra, işbu Sözleşme uyarınca tasfiye edilmesi gereken taşınmaz mallara değer biçme işlemine girişmek için tam yetkili olacaktır. Tasfiye olunacak mallara değer biçilmesinde, bunların altın para ile olan değeri esas alınacaktır."

- "Komisyon, ilgili mal sahibine, elinden alınan ve bulunduğu ülkenin hükümeti emrinde kalacak olan mallardan dolayı borçlu kalınan para tutarını belirten bir bildiri belgesi verecektir. Bu bildiri belgeleri esas alınarak borçlu kalınan para

tutarları, tasfiyenin yapılacağı ülke hükümetinin, göçmenin mensup olduğu hükümete karşı bir borcu olacaktır. Göçmenin, ilke olarak, göç ettiği ülkede, kendisine borçlu bulunulan paraların karşılığında, ayrıldığı ülkede bırakmış olacağı mallarla aynı değerde ve aynı nitelikte, mal alması gerekecektir. Yukarıda belirtilen biçimde bildiri belgeleri esası üzerinden, her iki hükümetçe ödenmesi gereken paraların hesabı, her altı ayda bir çıkartılacaktır. Tasfiye işlemi tamamlandığı zaman, karşılıklı borçlar birbirine eşit çıkarsa, bununla ilgili hesaplar denkleştirilmiş olacaktır. Bu denkleştirme işleminden sonra, hükümetlerden biri ötekine borçlu kalırsa, bu borç peşin para ile ödenecektir. Borçlu hükümet, bu ödeme işine süre tanınmasını isterse, yıllık en çok üç taksitte ödenmek şartıyla, komisyon bu süreyi ona tanıyabilecektir. Komisyon, bu süre içinde ödenmesi gereken faizleri de saptayacaktır. Ödenecek para oldukça önemli ise ve daha uzun sürelerin tanınmasını gerektirmekteyse, borçlu hükümet, borçlu olduğu paranın yüzde yirmisine kadar Karma Komisyonca saptanacak bir parayı peşin olarak ödeyecek, geri kalan borç için de, Karma Komisyonca saptanacak oranda faizli ve yirmi yıllık bir süre içinde anaparaya çevrilebilecek borçlanma bonoları çıkarabilecektir. Borçlu hükümet, bu borç için, komisyonca kabul edilecek sağlancalar gösterecektir. Bu sağlancalar, Yunanistan'da uluslararası komisyonca, İstanbul'da "Devlet Borcu Meclisi"nce (Düyun-u Umumiye) yönetilecek ve gelirleri toplanacaktır. Bu sağlancalar konusunda anlaşmaya varılamazsa, Milletler Cemiyeti Meclisi bunları saptamaya yetkili olacaktır."

- "Göçü kolaylaştırmak amacıyla, ilgili Devletlerce, Karma Komisyonun saptayacağı şartlarla, Komisyona avans olarak ödemede bulunacaktır."

- "Türkiye ve Yunanistan Hükümetleri, işbu Sözleşme uyarınca, ülkelerini bırakıp gidecek olan kimselere yapılacak bildirimlerle, bu kimselerin varış ülkesine taşınmak üzere yönelecekleri limanlara ilişkin bütün sorunlar üzerinde, 11. Madde'de öngörülen Karma Komisyonla anlaşmaya varacaklardır. İlgili taraflar, mübadele edilecek halklara, gidişleri için konmuş tarihten önce yurtlarını bırakıp gitmelerine yol açacak ya da mallarını ellerinden çıkartmak üzere doğrudan ya da

dolaylı hiçbir baskıda bulunmamayı karşılıklı olarak yükümlenirler. Bağlı Taraflar, ülkeyi bırakıp giden ya da gidecek olan göçmenleri hiçbir vergiye ya da olağanüstü bir resme bağlamamayı yükümlenirler. 2. Madde uyarınca mübadele dışı bırakılacak bölgelerde oturanların, bu bölgelerde kalmak ya da oralara yeniden dönmek haklarıyla, Türkiye ve Yunanistan'da özgürlüklerinden ve mülkiyet haklarından serbestçe yararlanmalarına hiçbir engel çıkartılmayacaktır. Bu hüküm, mübadele dışı bırakılacak söz konusu bölgelerde oturanların mallarını başkalarına geçirmelerine ve bu kimselerden Türkiye'yi ya da Yunanistan'ı kendi istekleriyle bırakıp gitmek isteyenlerin gidişine engel olma vesilesi olarak öne sürülemeyecektir.”

- *“Karma Komisyon çalışmaları ve işlerin yürütülmesi için gerekli giderler, Komisyonca saptanacak oranlar içinde, ilgili hükümetlerce karşılanacaktır.”*
- *“İlgili taraflar, işbu Sözleşmenin uygulanmasını sağlamak üzere, yasalarında gerekli değişiklikleri yapmağı yükümlenirler.”*
- *“Bu antlaşma ile ilgili taraflar bakımından, Türkiye ile yapılacak antlaşmanın bir parçasıymış gibi, aynı güç ve aynı değerde sayılacaktır. İşbu Sözleşme, söz konusu antlaşmanın taraflarından her ikisince onaylanmasından hemen sonra yürürlüğe girecektir. Bu hükümlere olan inançla, yetki belgelerinin, karşılıklı olarak, usulüne uygun olduğu görülmüş ve aşağıda imzaları bulunan Tam yetkili Temsilciler, işbu Sözleşmeyi imzalamışlardır. Lozan'da, 30 Ocak 1923'te üç nüsha olarak düzenlenmiştir. Bu nüshalardan bir Yunanistan Hükümetine, biri Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümetine verilecek, üçüncüsü de doğruluğu onaylanmış birer örneğini Türkiye ile yapılmış Barış Antlaşmasını imzalayan devletlere yollayacak olan, Fransa Cumhuriyeti Hükümetine, bu devletin arşivlerine konulmak üzere, teslim edilecektir.”³¹*

³¹Lozan Mübadilleri Derneği, “Türk ve Yunan Halklarının Mübadelesine İlişkin Sözleşme ve Protokol Metni”, <http://www.lozanimbadilleri.com/nufus-mubadelesi-anlasma-metni-s6.html>, Erişim Tarihi: 15.02.2016.

3.2 Mübadele Sözleşmesi'nin Hukuksal Yönleri

“Mübadele'nin Hukuksal Yönleri”nden bahsetmek için Lozan Antlaşması'nın birinci ve ikinci maddesini gözden geçirmek gerekir. “Lozan Antlaşması”nın birinci maddesine göre “Anadolu topraklarındaki Ortodoks Rum dinine mensup vatandaşlarla Yunanistan topraklarındaki Müslüman Türkler arasında zorunlu bir mübadele olacaktır.” Türkiye ve Yunanistan Nüfus Mübadelesi, insan haklarının kısa bir süreliğine de olsa dondurulduğu ve yok sayıldığı bir uygulamadır. “Zorunlu Göç” olayının iki ülke insanına da yaşattığı gerek ekonomik gerek psikolojik zorluklar diğer yaşanmış problemlerin üstünü kapatacak şekildeydi. “Zorunlu Göç” olayı yeterince açıklayıcı ve keskin bir şekilde telaffuz edildiği için nüfus mübadelesinin içinde bulunduğu kaotik durumu daha da netleştirmiştir. Bu durum, mübadelenin teoride ve pratikte uygulanmasını daha da kolaylaştırdı. Yunanistan Başbakanı Elefterios Venizelos'un planı, nüfus mübadelesinden çok, Yunanistan'ın gelecekte uygulamayı düşündüğü siyasi ve ekonomik tasarıların temelini atmaktı. Bu yüzden birinci madde göçmenler yaratmıştır.

İkinci madde bir istisnadan bahsediyordu. Mübadelenin dışında tutulacakları “Etabli” olarak adlandırılıyordu. Bunlar İstanbul'da ikamet eden Rumları ve Batı Trakya'da ikamet eden Müslüman Türklerdi. Böylece iki ülkede de azınlık halk yaratıldı. Antlaşmanın sonunda 130.000 Müslüman Türk Batı Trakya'da, hemen hemen aynı rakamdaki Rum da İstanbul'da kaldı. Her iki ülkede de mübadele dışı bırakılan insanlara antlaşma çerçevesinde “Azınlıkların Korunması” adı altında bazı haklar verildi.³²

Lozan Antlaşması'nın uygulanışındaki temel etken, diğer ülkenin dinine sahip olan vatandaşların nakledilmesidir. Örnek olarak ise Girit Adası'nda yaşayan Müslümanların Türkiye'ye göç ettirilmesidir.³³

³²Mehmet Kiracı, **a.g.m.**, s. 22.

³³ Michael Barutciski, “Lozan'a Yeniden Bir Bakış: Uluslar arası Hukuk ve Siyasette Nüfus Mübadeleleri”, *Ege'yi Geçerken 1923 Türk-Yunan Zorunlu Nüfus Mübadelesi*, Renée Hirschon, 2. Baskı, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2007, s. 41.

4. Mübadillerin Türkiye'ye Taşınması

Mübadillerin Türkiye'ye taşınması için gerekli anlaşmaların imzalanması, mübadilleri taşıyacak araç gereçlerin belirlenmesi, mübadillerin iskân edileceği lokasyonların belirlenmesi konularının üzerinde durulmuştur. Yunanistan Hükümeti'nin Müslüman Türklere karşı takındığı tutum, mübadelenin başlamasından önce Müslüman Türklerin liman kentlerine doğru hareket etmesini sağlamıştır. Bu süreçte ilk önce yapılacak iş mübadillerin naklinde kullanılacak araçların belirlenmesiydi. Mübadillerin taşınması işlemi demir yolu ile yapmayı planlayan Türkiye, Yunanistan'daki Türklerin liman şehirlerine akın etmesi ile nakil işlemi deniz yolu ile yapmak zorunda kalmıştır. Bu olaydan hemen sonra gemi şirketlerinin katılması için ihale yapılmıştır. Belirlenen rotaya göre mübadiller, Selanik'ten Tekirdağ'a oradan Büyükçekmece'ye oradan da İstanbul ve Mudanya'ya taşınacaktı. Kavala'dan gelenler ise, İstanbul, İzmit, Tekirdağ, Zonguldak, Samsun, Sinop, Gelibolu, Bandırma'ya, Girit'ten gelenler ise Mersin, Silifke, Bodrum, Marmaris, Ayvalık, İzmir, Çanakkale limanlarına teslim edilecekti.³⁴

Hükümetin açmış olduğu ihaleye en iyi teklifi veren İtalyan şirketi "Lloyd Tristino" kazanmıştır. Ama böylesine önemli ve ciddi bir olayda açılan ihaleyi yabancı bir şirketin kazanması kamuoyunda tepki çekti ve şirket ile anlaşma imzalanmadı. Daha sonra ihale Türk Vapurcular Birliği ve Seyr-i Safain'e verilmiştir. Akabinde de anlaşma 27 Şubat 1924 tarihinde imzalandı.³⁵

Türkiye'nin kısıtlı imkânlarla ile mübadilleri deniz yolu ile taşınması Lozan Antlaşması'nda kazanılan "Kabotaj Hakkı"ndan dolayı Avrupa güçlü ülkelerine karşı bir güç gösterisinde bulunmak istemesiydi.³⁶

³⁴ Mehmet Kiracı, "Cumhuriyet Döneminin İlk Göçü: Türk-Yunan Nüfus Mübadelesi", Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, (Yüksek Lisans Tezi), Edirne, 2006, s. 36.

³⁵ Onur Yıldırım, *Türk Yunan Mübadelesinin Öteki yüzü*, 1. Baskı, Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2006, s. 218.

³⁶ Aynı yerde.

4.1 Hilâl-i Ahmer Cemiyeti (Kızılay) ve Katkıları

“Mübadele göçmenlerinin Yunanistan’daki baba ocaklarından kopup, Türkiye’ye gelişleri ve üretici duruma geçişleri evresine kadar, içine düştükleri zor durumun ve ağır yaşam koşullarının düzeltilmesi ve hafifletilmesi sürecinde, Türkiye Hilal-i Ahmer Cemiyeti’nin (Kızılay) büyük bir rol oynadığı görülmektedir.”³⁷

6 Mart 1924 günü “Mübadele İmar İskân Vekâleti” ile Kızılay mübadillere yardım konusunda anlaşma imzalandı. Bu anlaşma ile Kızılay, deniz yolu ile gelen mübadillerin sağlık kontrolleri için Yunanistan’daki ve Türkiye’deki limanlarda sağlık heyeti bulunduracaktı. Yolculuk sırasında yolculara sağlık hizmeti verecektir. Varış noktalarındaki limanlarda ise on yataklı hastaneler kurulacak ve hastalara sağlık hizmeti verecekti. Yardıma muhtaç kişiler için ise çamaşır, elbise, ayakkabı verildi. Yaşlı, hasta, çocukların ihtiyaçlarını karşılayacak ürünler ve nakillerini sağlayacak kamyonlar tahsis edilmiştir. Gelen mübadillerin limanlarda geçici olarak barınmaları için çadır ve barakalar kurulmuştur. Mübadillerin “İâşe” yani beslenme sorununu çözmek için ise yemek çadırları kurulmuştur.³⁸

4.2 İskân Bölgelerinin Tespiti

Hükümet tarafından yapılan çalışmalar esnasında, Yunanistan’dan Türkiye’ye büyük bir göç yaşanıyordu. Bu durumdan dolayı Türkiye “Mübadele Ahali Sözleşmesi” gereğince Yunanistan’dan gelecek mübadiller haricinde diğer göçmenlerin göçünü engelleyen bir karar hazırladı. Mübadillerin birçoğu farklı bölgelere iskân edildi. Mübadillerin yerleştirilecekleri yer konusunda Yunanistan’da yaşadıkları yerlerin sosyal ve ekonomik şartları dikkate alındı. Ancak bu uygulama birçok aksaklık meydana geldi. Bu problemlerden sonra mübadillerin bir noktada toplayıp, bu noktalardan iskân yapılması kararı alınmıştır.

³⁷Tunca Özgişi, “Osmanlı Devleti’nden Türkiye Cumhuriyeti’ne Anadolu’ya Zorunlu Göçler ve Hilal Ahmer Cemiyeti’nin Yardım Faaliyetleri”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Cilt. 7, Sayı. 31, 2014, s. 390.

³⁸Mustafa Çapa, “Mübadele’de Kızılay (Hilal-i Ahmer) Cemiyeti’nin Rolü”, *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı. 10, 2001, s. 31.

“Mübadele, İmar ve İskân Vekâleti”nin sorunlarından biri de daha sonra gelecek olan mübadillerin nereye yerleştirilecekleri konusuydu. Bu hususta Kurtuluş Savaşı’ndan sonra Rumların terk ettiği yerlerdi. Gelecek olan mübadillerin, sosyo-ekonomik durumları, yerleştirilecekleri bölgedeki arazinin durumu dikkate alınması ve üstüne düşülmesi gereken bir durumdu. İskân edilecek aileler için hem tarımsal hem de kentsel iskânlar için yer belirlenmesi gerekiyordu. Yerleşim yerlerinin belirlenmesinde en önemli nokta, su birikintileri, yeraltı gazları, zemin yapısının sağlamlığı, erozyon, toprak kayması olup olmadığıydı.³⁹

Lozan’da imzalanan antlaşmaya göre mübadiller “Emvâlik Metrukeler”e (Terk Edilmiş Mallar) yerleştirilmeliydi. Ancak işin olumsuz yanı ise Kurtuluş Savaşı’nda mağlup olan Yunanistan Ordusu çekilirken birçok yerleşim yerine zarar vermiştir. Trakya, Ege ve Karadeniz Bölgesinde sağlam bina kalmamıştı. Sağlam binalar daha çok iç kesimlerde idi fakat bu yerleşimler mübadiller için uygun değildi. İç bölgeler iklim ve toprak yapısı olarak tütüncülüğe uygun değildi. Tütüncülük ile tanınan şehirler, Kavala, Drama ve Girit Adası’ndan gelecek mübadillerin İzmir ve Tekirdağ çevrelerine, Selanik ve çevresinden gelen mübadillerin ise Samsun ve çevresine yerleştirilmelerine karar verilmiştir.⁴⁰ Lozan Antlaşması’ndan bir hafta önce 17 Temmuz 1923’de yayınlanan “İcra Vekilleri Heyeti Karamâmesi”nde Anadolu sekiz “İskân Bölgesi”ne ayrılmıştır.

“İskân mntıkaları ve buralara yerleştirilecek mübadillerin nüfusu ve geldikleri yerler ve yaptıkları işleri itibarıyla dağılımları bir sonraki tabloda gösterildiği gibi düzenlenmiştir.”⁴¹

³⁹ Mehmet Kiracı, **a.g.m.**, s. 38.

⁴⁰ **a.g.m.**, s. 39.

⁴¹ Zekai Güner, “Türkiye Yunanistan Nüfus Mübadelesinde Türkiye Cumhuriyeti Devleti’nin İskân Politikası”, Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, <http://www.ayk.gov.tr/wp-content/uploads>, Erişim Tarihi: 21.12.2015, s. 1461.

İskân Planı

Tablo 1

No	Gelecekleri Mahal	Tarım Grupları Dağılımı			İl Toplam	İskan Edilecekleri Yer
		Tütüncü	Çiftçi Bağı	Zeytinci		
1	Drama ve Kavala	30.000	-	-	30.000	Samsun ve havalisi
2	Serez	20.000	15.000	5.000	40.000	Adana ve havalisi
3	Kozana, Grebere, Naslıç, Kesriye	2.500	15.000	5.000	22.500	Malatya ve havalisi
4	Kayalar, Karaferiye, Vodine, Katerin, Alasonya, Langaza, Demirhisar, Gevgili'nin Bölgesi, Yenicevardar, Karacaabat	3000	25.000	15.000	43.000	Amasya, Tokat, Sivas
5	Zeytüncü Drama, Kavala, Selanik	4000	20.000	40.000	64.000	Manisa, İzmir, Menteşe, Denizli ve havalisi
6	Kesendire, Poliroz, Sarışaban, Avrethisar, Nevrekop	20.000	55.000	15.000	90.000	Çatalca, Tekirdağ, Karaman, Niğde ve havalisi
7	Preveze ve Yanya	-	15.000	40.000	55.000	Antalya, Silifke havalisi
8	Midilli, Girt ve Diğer Adalar	-	30.000	20.000	50.000	Ayvalık, Edremit, Mersin
Toplam		79.000	175.000	140.000	Genel Toplam: 395.000	

Kaynak: Zekai Güner, “Türkiye Yunanistan Nüfus Mübadelesinde Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin İskân Politikası”, Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, <http://www.ayk.gov.tr/wp-content/uploads>, Erişim Tarihi: 21.12.2015, s. 1462.

“Mübadele, İmar ve İskân Vekâleti” vekili Mustafa Necati bey yapılan çalışmalarını yeterli bulmamıştır. Bunun üzerine vilayetlere yazılar yazarak sorduğu sorulara yanıtlar istedi.”⁴²

- a) “Mıntıkada ne tür tarımla uğraşılmaktadır.”
- b) “Ne kadar emvâl-i metruke vardır.”
- c) “Kaç emvâl-i metruke hanesi boştur. Ne kadarı boşaltılabilir.”
- d) “Emvâl-i metruke arazisinin miktarı nedir.”

“Ayrıca, Yunanistan da görev yapan Muhtelit Mübadele Komisyonu Türk Murahhas Heyeti’ne de bir yazı göndererek gelecek mübadillerin:”

- a) “Hangi kazada?”
- b) “Ne kadar ahali gelecektir?”
- c) “Vaziyetleri ve uğraşları nelerdi?”

“Sorulara cevap istemiştir. Sonuç olarak, Vekâlet daha sonraki tarihlerde ihtiyaca göre iskân bölgelerini birkaç defa değiştirmiş ve yeni içerikler eklenerek mübadil yerleştirme bölgelerinin sayılarını ona çıkartılmıştır. Bu yerleşim alanları şunlardır.”⁴³

“**Birinci Alan:** Sinop, Samsun, Ordu, Giresun, Trabzon, Gümüşhane, Amasya, Tokat, Çorum.”

“**İkinci Alan:** Edirne, Tekfurdağı (Tekirdağ), Gelibolu, Kırkkilise (Kırklareli), Çanakkale.”

“**Üçüncü Alan:** Balıkesir.”

“**Dördüncü Alan:** İzmir, Manisa, Aydın, Menteşe Afyon.”

“**Beşinci Alan:** Bursa.”

“**Altıncı Alan:** İstanbul, Çatalca, Zonguldak.”

“**Yedinci Alan:** İzmit, Bolu, Belicik, Eskişehir, Kütahya.”

“**Sekizinci Alan:** Antalya, Isparta, Burdur.”

⁴² Zekai Güner, **a.g.m.**, s. 1463.

⁴³ Mehmet Kiracı, **a.g.m.**, s. 40-41.

“Dokuzuncu Alan: Konya, Niğde, Kayseri, Aksaray, Kırşehir.”

“Onuncu Alan: Adana, Mersin, Silifke, Kozan, Ayıntap, Maraş.”⁴⁴

Rumlardan arta kalan mallar bu şekilde bir plan tasarlanmasına sebep olmuştur. Ancak teoride tasarlanan plan pratiğe dönüşmeyecekti. Çünkü Rumlardan arta kalan yerler “Fuzuli İşgale” uğramıştır. Buna verilebilecek en iyi örneklerden biri Ege Bölgesine yerleştirilecek 64.000 mübadilden önce bölgeye yerleşmiş gayri mübadilin olmasıdır.

Yapılacak olan mübadele ve iskândan önce “Mübadele, İmar ve İskân Vekâleti” “Terk Edilmiş Gayrimenkullerin Onarımı ve Yeni Köylerin Kuruluşu” ile ilgili kararlar aldı. Bunun nedeni ise mübadillerin yerleşecekleri bölgelerde hiç sağlam yapının bulunmaması idi. Sadece Ege Bölgesi’nde metruk ve tadilata ihtiyacı olan bina sayısı 1000’e yakındı. Daha sonra yayınlanan bildirge ile mübadillerin yerleştirilmesi için savaşta zarar görmüş binaların bakımına ve onarımına, metruk binalarda izinsiz barınanların ise tasfiye edileceği belirtilmiştir. Kurulun gösterdiği üstün çaba sonucu Şubat 1924 tarihine kadar 1000’e yakın evin bakımı ve onarımı tamamlandı. Bu süre zarfında İstanbul ve Konya şehirleri haricinde 4.412 bina onarıldı. Savaşta zarar görmüş evlerin tadilatları mübadillerin ülkeye göç etmeye başlamalarından sonra da sürdürülmüştür.⁴⁵

⁴⁴ Zekai Güner, “*Türkiye Yunanistan Nüfus Mübadelesinde Türkiye Cumhuriyeti Devleti’nin İskân Politikası*”, Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, <http://www.ayk.gov.tr/wp-content/uploads>, Erişim Tarihi: 21.12.2015, s. 1463.

⁴⁵ Mehmet Kiracı, **a.g.m.**, s. 41.

4.3 Mübadillerin Mal Varlığı ve Kıymet Takdiri

Sözleşmenin 30 Ocak 1923'te imzalanması ile kanun 25 Ağustos 1923'te yürürlüğe konmuştur. “Muhtelit Mübadele Komisyonu” vekili Tevfik Rüştü Aras mübadelenin 10 Kasım 1923'te başlatılacağını duyurmuştur. Göçmenler mübadele öncesinde ve esnasında “Yunan Mezalimi” ve sahip oldukları malların “Kıymet Takdiri”nin düzgün bir biçimde yapılamaması gibi birçok problem ile karşılaşmışlardır. Antlaşmanın “5. Maddesi”nde “Türkiye'deki Rumların ya da Yunanistan'daki Müslümanların mülkiyet haklarına ve alacaklarına hiçbir zarar verdirilmeyecektir.” “8. Madde”de ise “Mübadiller her çeşit taşınır mallarını yanlarında götürmekte ya da bunları taşıtırmakta serbesttir.” Bu nedenle mübadillerden giriş çıkış vergisi vb. vergiler alınamayacaktır. Bu konu ile “Muhtelit Mübadele Komisyonu” ilgilenecektir. “Muhtelit Mübadele Komisyonu”nun görevi göçmenlerin terk ettikleri şehir, kasaba ve köylerde bıraktıkları taşınmazların “Kıymet Takdiri”ni yapmaktır.⁴⁶

Komisyon, mübadillerden bıraktıkları malları hakkından bilgi alıp, taşınabilir ve taşınamaz mallarının değerini hesaplayıp, terk ettikleri yerde bıraktıkları mallarının değeri kadar kendilerine borçlanıldığını gösteren bir belge verilecektir. Böylelikle mübadillerin “Kıymet Takdiri” yaptırmaya hakları olacaktı. Mübadiller yerleştirildikleri yerlere vardıklarında, “Kıymet Takdiri” işleminde biçilen değerle mal tahsis edilecektir. Bu beyanname mübadiller için hayati önem taşımaktaydı. Ancak komisyon içi işler sanıldığı kadar kolay değildi. Gerek “Malların Tasfiyesi” konusu gerek “Malların Değerini Belirleme” gibi işlemlerin nasıl yapılacağı tam olarak belli değildi. İşlemler sırasında birçok aksaklık ve sorun yaşanmıştır. Görevliler yoğunluğu sebep göstererek “Kıymet Takdiri” işlemlerini mübadillerin Türkiye'ye yerleşmelerinden sonraki döneme bırakmışlardır.⁴⁷

⁴⁶ Mehmet Kiracı, **a.g.m.**, s. 42.

⁴⁷ **a.g.m.**, s. 43.

İşlemlerini tamamlayan mübadiller gerekli belgeleri ikamet ettikleri bölgenin “İhtiyar Heyeti” üyesine tasdik ettirip ilgili makama veriyordu. “Muhtelit Mübadele Komisyonu”na 120.000’i aşkın beyanname ulaşmıştı. Kişilerin kendisi tarafından doldurulan belgeleri “İhtiyar Heyetine” tasdik ettirmesi yolsuzluk haberlerinin çıkmasına neden olmuştur. Hükümet yolsuzlukları önlemek amacı ile belgelerin mühürlü ve imzalı olarak onaylanmasına dikkat edilmesini istedi.

Fakat mübadillerin taşınma işlemi “Mal Bildirim Beyannamesi” onaylanmadan başlatılmıştır. Yunanistan’da çözülemeyen ve büyüyen problem Türkiye’ye taşınmıştır. Yunanlıların Türklere uyguladığı sert tutumdan dolayı bazı göçmenler “Mal Bildirim Beyannamesi” verememiştir. Bazıları da mallarını çok ucuza elden çıkartmış ya da malların üstündeki haklarından vazgeçmişlerdir. Birçok mübadil tapularını bile yanlarında getirememiştir. Diğer yandan Hükümet Yunanistan’da yararlanamadıkları malları olan göçmenlerin sorunlarını çözüme kavuşturmak amacı ile “Gayr-i Mübadiller Komisyonu” oluşturulmuştur. Bu komisyon göçmenlerin Yunanistan’da iken yararlanamadıkları menkul ve gayrimenkuller ile ilgili sorunlarına çözüm üretmek amacı ile kurulmuştur.⁴⁸

4.4 Mübadillerin Türkiye’ye Nâkledilmesi

Lozan Antlaşması’nda imzalanan “Türkiye Yunanistan Nüfus Mübadelesi Sözleşmesi” gereği mübadeleye tabi tutulan Müslüman Türkler çok geçmeden Kavala, Selanik, Kandiye, Preveze, Katrin gibi liman şehirlerinde toplanmaya başladı. Göçe tabi tutulan mübadilleri hemen yolcu etmek pek de kolay değildi. Yunanistan Hükümeti’nin baskısından kaçan göçmenlerin oluşturduğu yoğunluk, bürokratik ve hukuki işlemler mübadeleyi yavaşlatıyordu. Sadece Selanik kentinde toplanan 50.000’e yakın göçmen bulunuyordu. Bu sebepten dolayı mübadillerin toplandığı kentlerde barınma, iâşe, sağlık ile ilgili önlemler almak gerekiyordu. Sadece Selanik şehrinde toplanan 50.000’e yakın mübadil bulunuyordu. Bu kişilerin

⁴⁸ Mehmet Kiracı, **a.g.m.**, s. 43-44.

hemen hemen yarısı metruk evlerde, bahçelerde, ahırlarda, hanlarda, imarethanelerde konaklıyordu. Uygunsuz koşullardan dolayı günde ortalama 25 kişi hayatını kaybediyordu. Bu durumun önüne geçmek için “Hilâl-i Ahmer Cemiyeti”den yardım istenmiştir. Kısa sürede kurulan misafirhaneler ve dispanserler zor şartlar altındaki mübadillere hizmet vermiştir.

Göçmenler Seyr-ü Sefain kurumundan kiralanan gemiler eşliğinde nakledileceklerdir. Belirlenen limanlarda komisyonlar oluşturulmuştur. 25 Ekim 1923 tarihinde başlaması planlanan mübadeleye sırasıyla ilk önce Sakız Adası’ndaki 500 kadar Türk’ten sonra Girit Adası’ndaki Türkler daha sonra da Selanik’teki göçmenler taşınacaktı. Bu yerleşim yerlerindeki mübadiller Trakya, Ege, Karadeniz Bölgelerine yerleştirilmesi planlanıyordu. Mübadillerin ilk başta sadece İstanbul, İzmit ve İzmir’e gelen gemiler ile nakledilmesi planlanıyordu fakat Bandırma, Tekirdağ, Mudanya, Samsun, mersin, Antalya limanları da nakil işlemlerinde kullanılmıştır. Mübadele, İmar ve İskân Vekâleti, İstanbul başta olmak üzere Edirne, Gelibolu, Çanakkale, Menteşe Vilayeti gibi birçok şehirde “Ön toplama Merkezleri” açmıştır. Türk Hükümeti misafirhanelerin düzenlenmesini ve terk edilmiş binalardan da yararlanılmasını istemiştir. Gerekli durumlarda ise Türk Ordusu’ndan yardım istenecek yatak, yorgan temin edilip hiçbir göçmenin zor durumda kalmasına sebep olunmayacaktır. Beslenme, barınma ve sağlık gibi konulara büyük özen gösterilmiştir. Bu ihtiyaçlar hem Yunanistan’da hem Türkiye’de Hilal-i Ahmer Cemiyeti tarafından karşılanmıştır.⁴⁹

Bütün limanlar “Bindirme ve Yükleme Heyeti” bulunuyordu. Heyetin amacı, Yunanistan’dan nakil edilen mübadillerin hangi gemilere bineceklerini önceden tespit edip yaşanabilecek karışıklıkların önüne geçmektir. Mübadiller söz konusu heyetlerin belirledikleri biçimde hareket etmek ve belirlenen kurallara uymak zorunluluğundaydılar. Ancak basında çıkan asparagas haberler nedeni ile birçok sorun ortaya çıkmıştır. Bunun en büyük sebebi, Yunan gazetelerinde çıkan Türkiye’ye giden tarımla uğraşan mübadillerin verimsiz tarım arazilerine

⁴⁹ Mehmet Kiracı, **a.g.m.**, s. 45.

yerleştirileceği iddialarıdır. Bu iddialar mübadillerin endişelenmesine yol açmış ve geleceklerini düşünerek “Yükleme Kurulları”na yanlış bilgiler vererek İstanbul, İzmir, Bursa gibi büyük kentlere yerleşmek istemişlerdir.⁵⁰

Göçmen sevkinde Vapurlara fazla yolcu alınması, düzensizlik, karışıklık, hatta bir takım yolsuzluklar da olmuyor değildi. Komisyonlar limana gelecek vapurların hareket saatini zamanında öğrenemedikleri için mübadiller vapurlar gelinceye kadar sahillerde bekletiliyordu. Bunun yanında göçmenlerden fazla bilet ücreti almak vb. yolsuzluklara rastlamıştır.⁵¹ Göçmenlerin taşınması işleminde deniz yolunun yanı sıra demiryolu taşımacılığında da yararlanılıyordu. Bazı mübadiller ise yürüyerek gelmişlerdir. Demiryolu taşımacılığını kullanan göçmenler genellikle Trakya Bölgesine yerleştirilmiş mübadillerdir. Buna en iyi örnek ise, Şubat 1924 tarihinde Yunanistan’ın Drama şehrinden 3.236 göçmen Dedeoğlu ve Lüleburgaz demiryolu ile Trakya Bölgesi’nin değişik noktalarına dağıtılmıştır.⁵²

“Aşağıdaki tablolarda Preveze, Selanik, Kavala, Limanları’ndan Türkiye nakledilen mübadillerin iskân edildikleri yerler gösterilmektedir:”

Tablo 2: Preveze Limanı’ndan Türkiye’ye Nakledilen Mübadiller

Geldiği Yerin Adı	Vapurun Adı	Hareket Tarihi	Anadolu’da Çıkarılan İskele	Gelen Kişi Sayısı
Yanyalılar	Salih	12.07.1924	İstanbul	1071

Kaynak: Mehmet Saim Serez, *Tekirdağ ve Çevresinde Mübadele 90. Yıl*, Dönmez Ofset Yayınevi, Ankara 2012, s. 37.

⁵⁰ Mehmet Kiracı, **a.g.m.**, s. 47.

⁵¹ **a.g.m.**, ss. 47-48

⁵² Mehmet Saim Serez, **a.g.e.**, s. 17.

Tablo 3: Selanik Limanı'ndan Türkiye'ye Nakledilen Mübadiller

Geldiği Yerin Adı	Vapurun Adı	Hareket Tarihi	Anadolu'da Çıkarılan İskele	Gelen Kişi Sayısı
Langaza Kazası	Temah	05.01.1924	Gelibolu	372
Yenice ve Langaza Kazası	Akdeniz	05.01.1924	Mudanya	5080
Langaza Kazası	Turan	15.01.1924	Gelibolu	896
Gelmerye Kazası	Kızzade	22.01.1924	İzmir	2526
Karacaova Kazası	Salih	14.02.1924	İzmit	1504
Kayalar Kazası	İnönü	25.03.1924	Samsun	2954
Kandiye	Giresun	31.03.1924	Çeşme, Urla	1769
Selanik	Türkiye	12.04.1924	Samsun	1595
Selanik Karacaova Kazası	Trabzon	20.05.1924	Tuzla	1220
Karacaova Köyleri	İnönü	18.05.1924	Tekirdağ	2150
Kozana Kazası	İnönü	22.06.1924	Mersin	2750
Karacaova Kazası	Trabzon	16.09.1924	Bandırma	1293

Kaynak: Mehmet Saim Serez, *Tekirdağ ve Çevresinde Mübadele 90. Yıl, Dönmez Ofset Yayınevi, Ankara 2012, ss. 25-35.*

Tablo 4: Kavala Limanı'ndan Türkiye'ye Nakledilen Mübadiller

Geldiği Yerin Adı	Vapurun Adı	Hareket Tarihi	Anadolu'da Çıkarılan İskele	Gelen Kişi Sayısı
Medarlı Tedbirli Sapançalar	Giresun	01.02.1924	Samsun	1265
Sarışaban Kazası Köyleri	Sakarya	02.03.1924	Samsun	2214
Kavala Köyleri	Giresun	06.03.1924	Samsun	2310
Kavala Köyleri	Salih	13.04.1924	İzmir	1340
Kavala Drama Sarışaban Köyleri	Salih	24.04.1924	Mudanya	1151
Araplar Keçilik Kasaplı	Trabzon	08.06.1924	Samsun	1069

Kaynak: Mehmet Saim Serez, *Tekirdağ ve Çevresinde Mübadele 90. Yıl*, Dönmez Ofset Yayınevi, Ankara 2012, ss. 35-37.

Tablo 5: Girit Adası'ndan Gemiyle Nakledilen Mübadiller

(15 Aralık 1923 - 31 Mart 1924)

Tarih	Mübadil Sayısı	Geldikler Yer	Gittikleri Yer
15 Aralık 1923	3072	Kandiye	Mudanya
31 Aralık 1923	716	Hierapatra	Erdek
1 Ocak 1924	1012	Kandiye	Mudanya
15 Ocak 1924	1244	Kandiye	Erdek
21 Ocak 1924	631	Lassithie	Darıca
11 Şubat 1924	3244	Kandiye	Mersin
3 Mart 1924	1860	Kandiye	Çeşme, Urla, İzmir
Toplam	11779		

Kaynak: Onur Yıldırım, *Türk Yunan Mübadelesinin Öteki yüzü*, 1. Baskı, Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2006, s. 222.

4.5 Mübadillerin Belirlenen Bölgelere Yerleştirilmesi

Mübadiller getirildikleri şehirlerde kurulan misafirhanelerde üç gün boyunca ağırlanmış, sağlık ve beslenme ihtiyaçları giderilmiş daha sonra da belirlenen bölgelere yerleştirme işlemine başlanılmıştır. Mübadilleri taşıma işleminde genelde demiryolu kullanılmıştır. Karayolu ulaşımında ise “Hilal-i Ahmer Cemiyeti”den temin edilen araçlardan yararlanılmıştır. Taşıma işlemi kimi zaman da yaya olarak gerçekleştirilmiştir. “Hilal-i Ahmer Cemiyeti” müfettişi Dr. Haydar Bey’in raporunda belirttiği üzere; iç bölgelere yapılan nakillerde zorluklar yaşanmış ve bu sebeplerden dolayı aksaklıklar ve gecikmeler görülmüştür. Terk edilmiş evlerin “Fuzuli İşgale” uğraması ve bunun önüne geçilememesi mübadillerin yerleştirilmesini zorlaştırıyordu. Bazı mübadiller, “Fuzuli İşgal” altında bulunan evler ve diğer gayrimenkuller tasfiye edildikçe bu bölgelere yerleştirildiler. Bir kısım mübadil ise, önceden belirlenmiş bölgelerdeki yoğunluk yüzünden başka yerlere nakledilmiştir.⁵³

Bu dönemde birçok sorun ortaya çıkmış ve ileriki süreçte bu sorunlar büyüyerek devam etmiştir. Ortaya çıkan tablo kamuoyunda büyük yankı yaratmıştır. Hükümet, basın ve muhalefet tarafından ağır şekilde eleştirilmiştir. Ortaya çıkan bu önemli sorunlar ise, Yunanistan’da “Tütüncülük” ile uğraşan ailelerin “Bağcılık” ya da “Zeytincilik” yapılan bölgelere, ticaret ve zanaat ile uğraşan ailelerin köylere yerleştirilmesidir. Bu durum ekonomiyi, tarımı ve en çokta mağdur durumdaki aileleri etkilemiştir.⁵⁴ Diğer bir sorun da karşılıklı değiş tokuş yapılan halklar arasındaki “toplumsal köken açısından mevcut olan farklılıklardır.” Bunun nedeni ülkeye gelen göçmelerin çoğu köylerde yaşamakta ve geçimini çiftçilik ile sağlamaktaydı. Yunanistan’a giden Rumlar ise genelde şehirlerde oturmakta ve ticaret ile uğraşmaktaydılar. Bu durum sosyoekonomik bir buhrana sebep olmuştur.⁵⁵

⁵³ Kemal Arı, *Büyük Mübadele Türkiye’ye Zorunlu Göç 1923-1925*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 1995, s. 105.

⁵⁴ a.g.e, s. 109.

⁵⁵ Mehmet Kiracı, a.g.m, ss. 49-50.

Türkiye'ye getirilen muhacirler başta; Edirne, Balıkesir, İstanbul, Kırklareli, Samsun, İzmir, Bursa olmak üzere farklı şehirlere yerleştirildiler. “Devlet İstatistik Enstitüsü”nün verdiği bilgilere göre mübadillerin 40.041’i Edirne’ye, 32.773’ü İstanbul’a, 31.867’si İzmir’e, 19.920’si Kırklareli’ne, 22.237’si Tekirdağ’a, 33.138’i Balıkesir’e, 16.277’si Samsun’a yerleştirilmiştir. Mübadillerin çoğu diğer bölgelere kıyasla geldikleri coğrafyanın iklim ve toprak yapısına benzeyen Trakya Bölgesi’ne yerleşmeyi tercih etmiştir. En az yerleştirildikleri bölgeler ise Doğu Anadolu ve Güney Doğu Anadolu Bölgeleridir.⁵⁶ “Aşağıdaki altı numaralı tabloda bu oranları görebiliriz:”

Tablo 6: “Coğrafi Bölgelere Göre Mübadillerin Dağılımı”

Bölgeler	Yerleştirilen Göçmenlerin Oranı %	Balkan Doğumluların Oranı %
Marmara	57.1	56.7
Ege	8.5	21.3
Kuzey Anadolu	8.7	3.3
Güney Anadolu	5.2	2.8
Orta Anadolu	14.6	11.7
Doğu Anadolu	4.7	0.6
Güney Doğu Anadolu	1.2	3.4
Toplam	100	100

Kaynak: Mehmet Kiracı, “*Cumhuriyet Döneminin İlk Göçü: Türk-Yunan Nüfus Mübadelesi*”, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, (Yüksek Lisans Tezi), Edirne, 2006, s. 52-53.

⁵⁶ Kemal Arı, **a.g.e.**, s.109.

“1924-1933 yılları arasında şehirlere yerleştiren mübadil sayıları aşağıdaki tabloda şöyle gösterilmiştir:”

Tablo 7

Sıra No.	İller	Aile Adeti	Nüfus Miktarı
1	Adana	1640	5862
2	Afyon Karahisar	109	358
3	Aksaray	1076	3186
4	Amasya	475	2087
5	Ankara	185	925
6	Antalya	1087	4015
7	Aydın	2264	8312
8	Balıkesir	7541	25515
9	Bilecik	771	2665
10	Bolu	14	122
11	Burdur	102	380
12	Bursa	7 082	31558
13	Çanakkale	2143	9646
14	Çankırı	2	5
15	Çorum	428	1680
16	Cebelibereket	502	2396
17	Denizli	490	1740
18	Diyarbakır	3	8
19	Edirne	10354	24705
20	Elazığ	174	651
21	Erzincan	272	945
22	Eskişehir	855	1 214
23	Gaziantep	119	438
24	Giresun	216	832
25	Gümüşhane	17	130
26	İçel	143	543
27	İzmir	13234	62947
28	Isparta	264	984
29	İstanbul	8610	33328
30	Kastamonu	97	333
31	Kayseri	1644	6150
32	Kırklareli	4729	19739
33	Kocaeli	5071	17074
34	Konya	1021	4023
35	Kütahya	176	669
36	Malatya	1	4
37	Manisa	3662	15468
38	Maraş	103	842
39	Mersin	803	3091
40	Muğla	647	2401
41	Niğde	3969	23454
42	Ordu	332	920
43	Samsun	6288	1918
44	Sinop	225	920

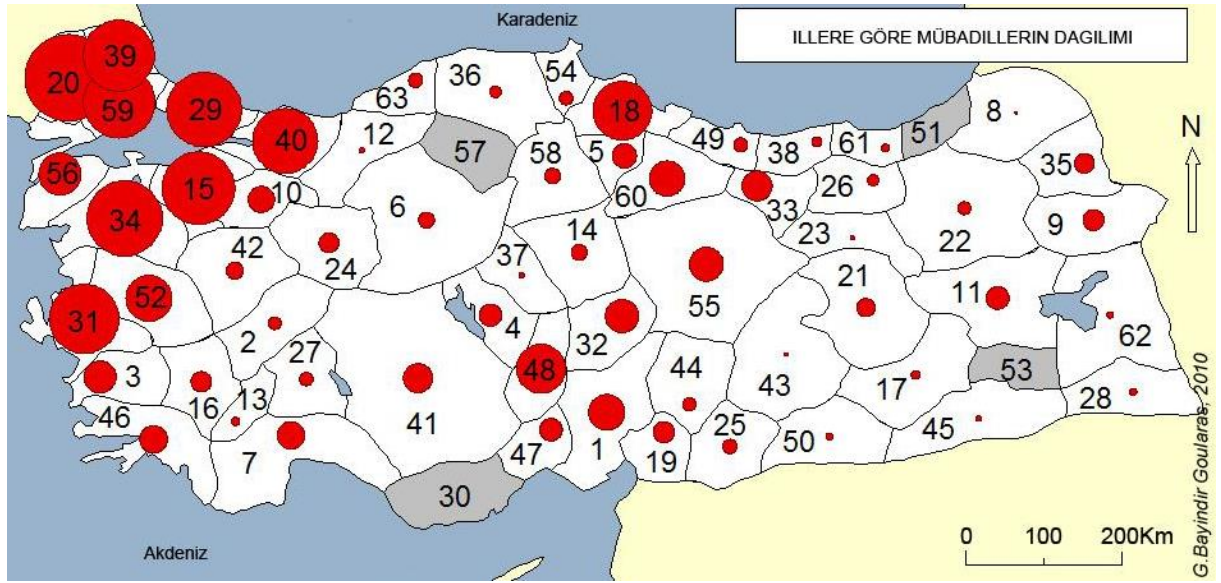
45	Sivas	486	1918
46	Şebinkarahisar	1425	5617
47	Tekirdağ	6430	23221
48	Tokat	1630	6209
49	Trabzon	77	393
50	Urfa	1	3
51	Yozgat	1113	3911
52	Zonguldak	207	938
Toplam		99.709	380.243

Kaynak: Mehmet Kiracı, “*Cumhuriyet Döneminin İlk Göçü: Türk-Yunan Nüfus Mübadelesi*”, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, (Yüksek Lisans Tezi), Edirne, 2006, ss. 52-53.

Türkiye’ye gelen mübadillerin toplam sayısı konusunda net bir rakama rastlanılamamaktadır. Devlet İstatistik Kurumu’nun 1929-1930 arası belirlediği rakam 456,720 iken, “İskân Tarihçesi” kitabında Türkiye’ye getirilen göçmen sayısı 499.239 olarak gösterilmiştir. “Köy Hizmetleri Genel Müdürlüğü”nün “Arazi İskân Dairesi” raporunda 1923-1924 arasında belirlediği rakam 99.709, ev başına verilen rakam ise 384.000 kişidir.⁵⁷

“Yunanistan’dan Türkiye’ye gelen göçmen sayısı kaynaklara göre farklılık gösterse de yaklaşık 500.000 kişiden fazla mübadilin belirlenen bölgelere yerleştirildiği düşünülmektedir.”

⁵⁷Onur Yıldırım, **a.g.e.**, s. 238.

Tablo 8: “Mübadillerin Türkiye’ye Dağılımı 1923-1928”

“Şehirler:”

1-Adana	24-Eskişehir	47-Mersin
2-Afyon	25-Gaziantep	48-Niğde
3-Aydın	26-Gümüşhane	49-Ordu
4-Aksaray	27-Isparta	50-Şanlıurfa
5-Amasya	28-Hakkâri	51-Rize
6-Ankara	29-İstanbul	52-Manisa
7-Antalya	30-İçel	53-Siirt
8-Artvin	31-İzmir	54-Sinop
9-Ağrı	32-Kayseri	55-Sivas
10-Bilecik	33-Şebinkarahisar	56-Çanakkale
11-Bitlis	34-Karesi	57-Çankırı
12 -Bolu	36-Kars	58-Çorum
13 -Burdur	36-Kastamonu	59-Tekirdağ
14 -Yozgat	37-Kırşehir	60-Tokat
15 -Bursa	38-Giresun	61-Trabzon
16-Denizli	39-Kırklareli	62-Van
17-Diyarbakır	40-Kocaeli	63-Zonguldak
18-Samsun	41-Konya	
19-Cebeli Bereket	42-Kütahya	
20-Edirne	43-Malatya	
21-Elazığ	44-Kahramanmaraş	
22-Erzurum	45-Mardin	
23-Erzincan	46-Muğla	

Kaynak: Gökçe Bayındır Goularas, “1923 Türk-Yunan Nüfus Mübadelesi ve Günümüzde Mübadil Kimlik ve Kültürlerinin Yaşatılması”, *Alternatif Politika*, Cilt. 4, Sayı. 2, 2012, s. 132.

4.6 Mübadillere Yapılan Yardımlar

Nüfus Mübadelesi döneminde Ege'nin karşı kıyısından gelen göçmenler çok zor şartlar ile mücadele ediyorlardı. Kurtuluş Savaşı'nın yarattığı ekonomik tahribat göçmenlere yapılacak yardımı zorlaştırıyordu.⁵⁸ Bu dönemde Mübadele, İmar ve İskân Vekâleti ve Hilal-i Ahmer Cemiyetleri'nin yaptığı katkılar hayati bir rol oynamıştır. Hilal-i Ahmer Cemiyeti göçmenlerin toplandıkları merkezlere çadırlar ve barakalar kurmuş, muhacirlerin barınmalarını sağlamıştır. Kurulan geçici hastaneler ile hasta olan mübadillerin sağlık hizmetlerinden yararlanması sağlanmıştır. Muhacirlerin "İâşe Sorunu" da Hilal-i Ahmer tarafından çözülmüştür. Yeni doğum yapan bayanlara ve "0-3" yaş arası çocuklara iki günde bir şekerli süt verilmiştir. Kurulan hastanelerdeki hastalara ise sabahları ekmek ve çay, akşamları da etli yemek servis edilmiştir.⁵⁹ Hilal-i Ahmer sadece Türk mübadiller ile ilgilenmemiştir. Salib-i Ahmer yani Kızıl Haç'ın talebi üzerine İstanbul'daki Rumlara da yardım etmiştir. Rum göçmenlerin temizlik ihtiyaçlarının karşılanması için seyyar banyo ve otuz adet hasta taşımak için sedye gönderilmiştir. Rahatsızlanan Rumlar için Haydar Paşa'da bir hastane kurulmuştur. Bu hastane için 2.000 lira ödenek çıkartılmıştır. Hilal-i Ahmer Cemiyeti'nin yanı sıra Himaye-i Etfâl Cemiyeti (Çocuk Esirgeme Kurumu) de mübadelede zor durumda kalan çocuklar için 5.000 lira ödenek ayrılmıştır.⁶⁰

Mübadele, İmar ve İskân Vekâleti Yunanistan'dan gelen zor durumdaki göçmenlerin beslenme ihtiyaçlarının karşılanması için Hilal-i Ahmer Cemiyeti'ne 30.000 lira ödenek vermiştir. 24 Nisan 1924 tarihinden itibaren İstanbul'daki misafirhanelerde kalan mübadillerin ihtiyaçlarının giderilmesi bakanlık tarafından karşılanmıştır. Bulgaristan'daki Türkler de kendi aralarında para toplayarak Hilal-i Ahmer Cemiyeti'ne bağışlamışlardır. Cemiyetler ve yurtdışından gelen yardımlar dışında hayırsever kişilerin bireysel bağışları da olmuştur.⁶¹ Mübadillere yardım

⁵⁸ Muhammed Sarı, "Atatürk Dönemi İç Anadolu Bölgesi'nde İmâr İskân Faaliyetleri (1923-1938)", *TC. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Bilim Dalı*, (Doktora Tezi), Konya 2011, ss. 184.

⁵⁹ Murat Karataş, **a.g.e.**, s. 116.

⁶⁰ Eda Özcan, "Ahali Mübadelesi ve Yardımlarının İstanbul Örneği", *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, Cilt.9, Sayı.20-21, 2011, ss. 66-67.

⁶¹ Eda Özcan, **a.g.m.**, s. 67.

edenler arasında gayrimüslim vatandaşlar da vardı. İstanbul'daki Musevi Cemaati kendi aralarında topladıkları 200.000 lirayı bağışlamıştır. İzmir Musevi Cemaati ise kurulan misafirhanelere erzak yardımında bulunmuştur. Ermeni Cemaatine mensup vatandaşlar da mübadillere yardım ederek maddi bağışta bulunmuşlardır.⁶²

Hükümet yaşanan bu zor duruma bir çözüm ararken, Mustafa Kemal yayınladığı bildirge ile Müslüman ülkelerden yardım istenebileceğini belirtmiştir. Mustafa Kemal bu bildirgede, Türklerin çok zor şartlar altında mücadele edip, bağımsızlıklarını kazandıklarını ve bu başarının İslam Âlemi'nde büyük bir takdir topladığını ve savaş zamanı yardım ellerini uzatan dindaşlarımızın, tekrar desteğine ihtiyaç duyulduğunu belirtmiştir. Bunun akabinde Hilal-i Ahmer'den iki görevli ve TBMM Antalya milletvekili Rahis Efendi'den oluşan komite yardım toplamak adına Müslüman ülkeleri ziyaret etmiştir. Komite ilk önce Hindistan'a gitmiştir ve 6.779 lira yardım toplamıştır.⁶³

Mübadele, İmar ve İskân Vekâleti, metruk evlere yerleştirilmiş göçmenlere, binaların bakımı ve onarımı için yardımda bulunmuştur. Bunun yanı sıra kış mevsimini en iyi şekilde geçirebilmeleri için erzak ve yakacak odun yardımı da yapılmıştır. Vekâlet, mübadillerin üretici duruma geçirilmesi için büyük çaba harcamış ve bunun doğrultusunda da iskân bölgelerine yakın yerlerde 1-2'lük dönüm tarım arazisi ve kullanabilecekleri tarım aletleri vermiştir. Bu arazilerde yetişmesi kolay ve en üst seviyede ürün alınabilecek, tütün, sebze, meyve, baklagil, pamuk, mısır vb. ürünlerin yetiştirilmesinin gerektiği belirtilmiştir. Çiftçi Kooperatifleri'nin kurulmasında ve traktör, fidan, tohum, büyük-küçükbaş hayvan alımı konusunda da destek verilmiştir.⁶⁴

⁶² Barış Demirtaş, "Lozan Mübadele Sözleşmesi'nin Etkileri ve Sonuçları Üzerine Bir Araştırma", *T.C Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Cumhuriyet Tarihi Anabilim Dalı*, (Yüksek Lisans Tezi), Bursa 2008, s. 29.

⁶³ Muhammed Sarı, **a.g.m.**, ss. 184-195.

⁶⁴ İbrahim Erdal, "Türk Yunan Nüfus Değişiminde Türk Mübadillere Yapılan Yardım Faaliyetleri", *Pamukkale Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü*, Ankara 2006, ss. 210-211.

Mübadele, İmar ve İskân Vekâleti'nin beyannamesi ile Hilal-i Ahmer Cemiyeti'nin mübadillere yardım amaçlı toplanan ihtiyaç paketi şöyledir: “132.085 liralık ceket, pantolon ve kaput; 52.716 liralık kadın, erkek, çocuk çamaşırı; 8.008 liralık ayakkabı, 7.003 liralık çorap, 64.722 liralık battaniye, 10.289 liralık yatak takımı, 7,594 liralık çeşitli elbiselik malzeme, 69.646 liralık çeşitli erzak, 28.000 liralık tıbbi alet ve ilaç, 36.500 liralık kamyon, kamyonet ve otomobil, 10.236 liralık büyük ve küçük boyda çadır, 44.620 liralık tahta, 38.465 liralık lata ve kadron, 71.075 liralık oluklu saç levha, 325.800 lira değerinde baraka, 33.547 lira değerinde hastane ve aşevi malzemesi.” Yapılan yardımın toplam tutarı 1.020.726 liradır. 1923 yılında 118.900, 1924 yılında 436.457, 1925 yılında da 61.410 liradır. Toplam tutarı ise 616.767 liradır.⁶⁵ Bunların haricinde elde edilecek gelirin yardıma muhtaç mübadillere bağışlanması için hayır geceleri, tiyatrolar, konserler, balolar düzenlendi. Ek gelir getirmesi için ise “kartpostallar ve pullar” piyasaya sürülmüştür.⁶⁶

Tablo 9: “1924 Yılında Kurulan Misafirhaneler ve Kapasiteleri”

Yer		Yatak Adedi
İstanbul	Ahırkapı	2000
	İplikhane	1000
	Çatalca	300
Gelibolu		500
Menteşe (Muğla)	Güllük	300
	Bodrum	200
	Marmaris	250
	Fethiye	500
Çanakkale		300
Erdek (İskele)		1000/1500
Samsun		3000
Edirne (Karaağaç)		1000

Kaynak: İbrahim Erdal, “Türkiye Yunanistan Arasında Mübadele Meselesi (1923-1930)”, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, (Doktora Tezi), Ankara 2006, s. 80.

⁶⁵Kemal Arı, **a.g.e.**, s.103.

⁶⁶ **a.g.e.**, s.102.

5. Mübadil Göçmenlerin İskânında Başlıca Sorunlar

5.1 Yunanistan'da Karşılaşılan Sorunlar

Mübadillerin karşılaştıkları olumsuzluklar daha mübadele başlamadan başlamıştır. Nüfus Mübadelesi Sözleşmesi'nin imzalandığı andan itibaren Yunanistan'da yaşayan Müslümanların üstündeki baskı artmıştı. Bu baskının temel nedeni ise Yunan ordusunun Küçük Asya'da aldığı yenilgidir. Yunan ordusunun mağlubiyeti ile Anadolu'dan kaçan Rumların mübadele başlamadan önce Müslümanların evlerine yerleştirilmesi ve mallarına el koyulması, Yunan jandarmasının köylerde yaşayan halka yaptığı baskı 150.000 civarında Müslüman'ın Selanik, Kavala, Drama, Sarışaban ve Girit'te toplanmasına sebep olmuştur. Bu baskı ve olaylar basında geniş yer bulmuş ve tepki çekmiştir.⁶⁷ Mübadillerin karşılaştıkları diğer problemler ise iklim şartlarının elverişsiz olması ve sağlık sorunlarıdır.⁶⁸

5.2 İskân Öncesi Geçici Barınma Sorunu

Yunanistan'dan gelen mübadillerin Türkiye topraklarına giriş yapmaları ile birçok problem ortaya çıkmıştır. Bunlardan en önemlileri barınma ve iâşe sorunları idi. Mübadele, İmar ve İskân Vekâleti barınma problemine önem vermiş ve "Misafirhaneler Talimatnamesi" adı altında genelge yayınlamıştır. Bu genelgeye göre, göçmenlerin geldiği liman, istasyon vb. yerlere misafirhaneler kurulmuş, kamuya ve yardım derneklerine ait binalar, sağlam durumda olan metruk binalar, halktan kiralanan binalar tahsis edilmiş ve misafirhanelere dönüştürülmüştür. Mübadillerin tahsis edilen bu misafirhanelerde iskân edilene kadar en fazla üç gün kalmalarına izin verilmiştir.

⁶⁷Elçin Macar, **a.g.e.**, ss. 178-179.

⁶⁸ Mehmet Kiracı, **a.g.m.**, s. 56.

Ayrıyeten mübadiller için askeriye den alınan yatak, yastık, çarşaf, battaniye vb. barınmada kullanılacak materyaller temin edilmiştir. Mübadiller Hilal-i Ahmer Cemiyeti'nin sağlık hizmetlerinden de yararlanmışlardır.⁶⁹ Mübadiller indirme-bindirme işleminin ardından bir dizi sağlık kontrolünden geçirilip, kişisel temizlikleri sağlanıp, eşyaları kontrol edildikten sonra misafirhanelere yerleştirilmiştir.⁷⁰ Fakat mübadelenin yoğun olduğu dönemlerde barınma yerleri yeterli olmamıştır. Bunu Samsun'da görev yapan Hilal-i Ahmer doktoru Haydar Bey şöyle özetlemiştir: *“18 Nisan dan 1 Mayıs 1340 (1924) tarihine kadar Samsun'a ihraç olunan muhacirin miktarı dokuz binden fazladır. (19 Haziran'da ise) Bu gün Samsun şehrinde 11.500'den fazla muhacir bulunmaktadır. Misafirhaneler, sokaklar, bahçeler, kabristanlar, çarşılar, koşu mahalli mahşer halindedir.”*⁷¹ İstanbul'a gelen mübadiller İplikhane, Cerrahpaşa Camii, Gülhane, Metris ve Beyazıt Çiftliği misafirhanelerinde konaklıyordu. Bu misafirhanelerin en büyükleri Gülhane ve İplikhane misafirhaneleriydi.⁷²

5.3 İaşe Sorunu

Mübadillerin karşılaştığı diğer büyük sorun iaşedir. İaşe sorununa çözüm olarak “İaşe Talimatnamesi” yayınlandı. Yayınlanan genelgeye göre mübadillerin beslenme şekilleri, öğünleri, verilecek besin çeşitleri ve miktarı İcra Vekilleri Heyeti tarafından belirleniyordu. Birçok bölgede göçmenlerin beslenme sorumluluğu Hilal-i Ahmer Cemiyeti tarafından üstlenilmiştir. Bazı yerlerde ise bunu vekâlet yerine getirmiştir.⁷³ Misafirhanelerde göçmenlere sabahları ekmek ve çay, akşamları sulu yemek verilmiştir. Yeni doğum yapmış bayanlar ve çocuklara iki günde bir şekerli süt verilmiştir. Yakacak olarak ise 1 kg. odun verilmiştir.

“Göçmenlere verilecek gıdanın cinsi ve miktarı şu şekildeydi:”

⁶⁹ Mehmet Kiracı, **a.g.m.**, s. 57.

⁷⁰ Barış Demirtaş, **a.g.m.**, ss. 28-29.

⁷¹ Mehmet Kiracı, **a.g.m.**, s. 58.

⁷² Kemal Arı, **a.g.e.**, s. 96.

⁷³ **a.g.e.**, ss. 94-95.

“**Ekmek:** Yemeksiz ve katıksız olarak verildiği zaman büyükler için 900 gram, on yaşından küçükler için 450 gram; sıcak yemek ile çay verildiği zaman büyükler için 500 gram, küçükler için 250 gramdır.”

“**Katık:** Nüfus başına 160 gram zeytin.”

“**Sıcak yemek:** Nüfus başına 100 gram et, 10 gram fasulye ve benzeri kuru yiyecekler, 5 gram sade yağ, 8 gram tuz, 1 gram çay, 10 gram şeker, 700 gram taam odunu olarak hesaplanıyordu.”⁷⁴

“Ülke çapında 120.000 mübadilden Ocak 1924 sonuna kadar 47.524 kişi misafirhanelerde, 2.489 kişi yollarda, 20.805 kişi limanlarda, 31.444 kişi iskân bölgelerinde iki ay süreyle iskân edilmişlerdir. 1923 yılında gelen mübadillerin beslenmeleri için yapılan masrafların toplamı 343.758 liraydı. 1 Eylül 1925 tarihinde yardıma muhtaç mübadillere verilmekte olan iâşe yardımı sona ermiştir.”⁷⁵

5.4 Sağlık Sorunu

Mübadiller önemli sağlık problemleri ile boğuşmuşlardır. Bulaşıcı hastalıkların yanı sıra gerek göç gerek barınma esnasındaki olumsuz koşullar ve elverişsiz iklim şartları sağlık sorunlarının oluşmasına sebep olmuştur. Bu konuda en büyük problem salgın hastalıklardır. Özellikle Ege Bölgesi’nde sıtmadan birçok çocuk ve yetişkin mübadil hayatını kaybetmiştir. Misafirhanelerde çalışan doktor sayısının az olması olumsuz sonuçların artmasına sebep olmuştur. İstanbul Ahırkapı ve Eyüp’teki misafirhanelerde sadece bir doktor görev yapıyordu. Bu da bir doktorun toplam 1.900 kişi ile ilgilenmesi anlamına geliyordu.⁷⁶ “

Hilal-i Ahmer Cemiyeti göçmenlerin sağlık sorunlarının çözümünde önemli katkılarda bulunmuştur. Türkiye’ye gelen göçmenleri sağlık kontrolünden geçirmiş,

⁷⁴ Mehmet Kiracı, **a.g.m.**, s. 59.

⁷⁵ Aynı yerde.

⁷⁶ **a.g.m.**, s. 60.

aşı kartlarını incelemiş, bulaşıcı hastalıkların önüne geçmeye çalışmıştır.⁷⁷ Genel olarak salgın hastalıklar Şubat 1924'e kadar pek görülmemiştir. Ancak Selanik ve Kavala'dan gelen göçmeler arasında suçiçeği ve kızamık hastalıkları belirlenmiştir. Gelen hastalar karantina altına alınarak hastalıkların yayılmasının önüne geçilmiştir. Yaz aylarında sıtma, dizanteri gibi hastalıkların ortaya çıkabileceği düşünülerek hastaneler hazırlanmış, kasabalara on yataklı revirler kurulmuştur.⁷⁸

5.5 İskân ve Mesken Sorunu

Üç gün süreyle misafirhanelerde konaklayan göçmenler, verilen sürenin dolmasıyla önceden belirlenmiş iskân bölgelerine gönderiliyordu. Bu aşamadan sonra mübadiller için en can alıcı husus barınak bulma problemiydi. Bu problem, mübadil ailenin önceden belirlenmiş iskân bölgesine gönderilmesinden sonra yetkili kişilerin aracılığı ile Rum mübadillerin boşalttığı bir eve yerleştirilmesi yoluyla çözülmüştür. Ancak bu problemin çözümü görüldüğü kadar kolay olmamıştır. Rumların terk ettikleri binaların fuzuli işgale uğraması, mübadil ailelerin mesleklerine ve aile yapılarına uymayan bölgelere yerleştirilmeleri, basından ve mübadillerden ağır şekilde eleştiri almış ve eylemlerle protesto edilmiştir. Bir genelleme yapacak olursak, devlet mübadillerin iskânı ile ilgili yanlışlar yapmış ve yapılan yanlışlar mübadil aileleri çok zor durumda bırakmıştır.⁷⁹ Bu durum mübadil ailelerin sosyal hayatlarını, yaşadıkları çevreye adapte olmalarını, üretici konumuna geçmelerini olumsuz şekilde etkilemiştir.⁸⁰

Birçok mübadil yaşadıkları yeri terk edip savaşta zarar görmüş, yanmış yıkılmış bir ülkeye gitmek istemiyordu. Türk Hükümeti mübadillerin yerleştirilmesi ilgili planlı programlı bir hazırlık çalışması yapmamış, mübadiller tabiri caizse bölgelere gelişigüzel yerleştirilmişlerdir. Bu iskânlar amaçlandığı gibi yapılmamıştır. Nedeni ise, Vekâletin acele bir şekilde kurulmuş olması, yetkililerin diğer

⁷⁷ Barış Demirtaş, **a.g.m.**, s. 29.

⁷⁸ Kemal Arı, **a.g.e.**, ss. 94-95.

⁷⁹ Mehmet Kiracı, **a.g.m.**, s:60

⁸⁰ Barış Demirtaş, **a.g.m.**, s.30.

vekâletlerden atanması ve konu ile ilgili bilgi birikimlerinin olmamasıdır. Bu da mübadillerin sınıfsal ve kültürel özelliklerini dikkate alınmamasına, mübadillerin tarım uzmanlığı uygun bölgelere yerleştirilmemesine, Rumlardan kalan evlerin işgal edilmesine sebep olmuştur.⁸¹ Örnek verecek olursak, ticaretle uğraşan mübadiller köylere, tütüncülük, bağcılık ile uğraşanlar ise dağlık ya da iklim şartlarının yetiştirdikleri ürüne uymadığı bölgelere, şehirde yaşayanlar köylere, köylerde yaşayan mübadiller ise şehirlere iskân edilmiştir. Bu da birçok sorunu beraberinde getirmiş ve iç göçe yol açmıştır.⁸² Ayrıyeten mübadiller gelmeden önce başlatılmış olan zarar görmüş binaların tadilatı ve yeni köylerin inşası gibi işlemlerin, mübadillerin gelmesinden sonraki süreçte de devam etmesi ciddi bir konut sıkıntına yol açmıştır.⁸³

Bir diğer problem ise Rumlardan boşalan binaların felaketzedeler, memurlar, subaylar, mülteciler ve fırsatçılar tarafından fuzuli işgal edilmesidir. Rumlardan kalan diğer gayrimenkuller, bağlar, bahçeler devlet tarafından bölgede yaşayan halka kiralanmıştır. Bunların yanında bazı fırsatçı milletvekilleri Rumlardan kalan konak, köşk vb. gayrimenkulleri ele geçirmeye kalkışmışlardır. Bu olay ulusal basında geniş yer bulmuştur. Nitekim büyük şehirlerin güzide semtlerinde Rumlardan kalan binaların işgalinden sonra mübadeleye tabi tutulan göçmenlerin yerleştirilmesi için yer kalmamıştır.⁸⁴

Bu olaylar sonucunda memlekette büyük bir konut sıkıntısı oluşmuştur. Her ne kadar hükümet çıkardığı yasalar ile evleri boşaltıp mübadillerin yerleştirilme işlemleri tamamlansa da, bu durum birçok karışıklığa, zorunlu göçe ve de bununla birlikte büyük şehirlerde nüfus yoğunluğuna yol açmıştır.⁸⁵

⁸¹ Elçin Macar, **a.g.e.**, s.182.

⁸² Barış Demirtaş, **a.g.m.**, ss. 30-31.

⁸³ Kemal Arı, **a.g.e.**, s. 114.

⁸⁴ Onur Yıldırım, **a.g.e.**, ss. 158-160.

⁸⁵ **a.g.e.**, ss. 114-118.

5.6 İç Göçler

Mübadillerin yerleştirilme işlemlerinin tamamlanmasından sonra olumsuzluklar bitmemiş, daha da artmıştır. Planlanan bütçenin yeterli olması, sonucu, mübadillerin gereksinimleri ve istekleri yeteri kadar karşılanamamıştır. Bazı otoriteler bu yükün altından ulusal sermaye ile kalkılamayacağını yabancı sermayeden yardım alınması gerektiğini belirtmişlerdir. Fakat Osmanlı İmparatorluğu'nun son döneminde yabancı sermaye'nin başına açmış olduğu problemler nedeni ile hükümet yabancı sermayeye uzak durmuştur.⁸⁶

Kurtuluş Savaşı'nın bitmesi ve mübadelenin gerçekleştirilmesi ile ülkede ekonomik kriz, altyapı sorunları, sağlık sorunları, enflasyon, işsizlik sorunları en üst seviyeye ulaşmıştır. Mübadiller bu problemlerden oldukça zarar görmüşlerdir. Örnek olarak Ege Bölgesi'nde Büyük Menderes ve Küçük Menderes Nehirleri'nin taşması sonucu oluşan bataklıkların etkisi ile sıtma hastalığı ortaya çıkmış ve bölgeye yerleşen mübadilleri olumsuz etkilemiş ve birçok ölüme yol açmıştır. Samsun'da barınma sorunları yüzünden birçok göçmen evsiz kalmıştır. İskânda yapılan yanlışlar ise göçmenlerin işsiz kalmasına yol açmış ve acil çözüm yolları aranmasına sebep olmuştur. Bu durum iç göçü başlatmıştır.⁸⁷ Büyük bir mübadil kitlesinin başlattığı bu göç hareketi Mübadele, İmar ve İskân Vekâleti'ni de bir takım önlemler almaya itmiştir. Vekâlet 17 Ocak 1924'te yayınladığı bildiri ile mübadillerin yerleştirildiği bölgelerden göç etmesi durumunda iskân hakkından feragat ettiklerine dair bir taahhüt senedi vermelerini bildirmiştir. Daha sonra 28 Ekim 1925'te çıkarılan kanunla Türkiye'ye gelen mübadillerin iskân edildikleri bölgelerde beş yıl boyunca oturmaları zorunluluğu getirilmiştir.⁸⁸

⁸⁶ Barış Demirtaş, **a.g.m.**, s. 33.

⁸⁷ Mehmet Ali Gökaçtı, *Nüfus Mübadelesi: Kayıp Bir Kuşağın Hikayesi*, İletişim Yayınları, 5. Baskı, İstanbul 2008, ss. 200-203.

⁸⁸ Kemal Arı, **a.g.e.**, s. 154.

İç Göç'ün başlıca nedenleri, iskân politikasının yanlışlığı, mübadillerin iskân edildikleri bölgelerdeki çevreyi, iş potansiyelini, toprağı ve evleri beğenmemesiydi.⁸⁹ Çünkü bazı mübadil ailelerin yerleştirildiğı evler ailelerin kültür yapılarına, nüfuslarına, sosyal şartlarına, alıştıkları düzene ve kullanım rahatlığına uymuyordu.⁹⁰ Yunanistan'daki sosyal statüsünü, ekonomik durumunu kaybeden mübadiller ellerindeki tüm imkânları seferber ederek, kaybettikleri sosyoekonomik değerleri tekrar kazanacakları duygusuna kapılarak göç ediyordu. Bu olayların temel nedeni ise mübadillerin içinde buldukları ekonomik krizdir. Bazı mübadiller terk ettikleri topraklardaki eski komşuluk, akrabalık ilişkilerini özledikleri ve aradıkları için farklı bölgelerdeki tanıdıklarının, akrabalarının yanına gitmişlerdir. Bazı mübadiller ise, kendilerini daha iyi bölgelere yerleştireceklerini söyleyen "fırsatçıların" eline düşüp tüm servetlerini kaptırmışlardır.⁹¹

Yine de mübadillerin büyük bir bölümü iskân edildikleri bölgelerde kalmış ve üretim hayatına devam etmişlerdir. Tarımda, ticarete, sanayide, zanaatta Türkiye ekonomisine katkıda bulunmuşlardır. Bu sürecin sonunda zorlukları aşıp sosyoekonomik yapıya uyum sağlamışlardır.⁹²

6. Mübadilleri Üretici Duruma Getirme Çabaları

Türkiye'ye gelen mübadillerin iskân edilmeleri ve evlere yerleştirilmelerinin ardından problemler bitmemişti. Bu sorunlardan daha önemlisi yeni bir çevreye gelip, yeni bir hayata başlayan mübadillerin üretici duruma getirilip kendi geçimlerini sağlayıp ekonomiye katkıda bulunmalarını sağlamaktı. Bu durum Kurtuluş Savaşı'nı ağır bir fatura ile atlatan Türkiye'nin sosyoekonomik olarak büyümesi içinde çok önemliydi. Türkiye'den ayrılan Rumların ekonomide yarattığı açığı Yunanistan'dan gelen mübadillerin ekonomik hayata katılması ile kapatılabileceğini düşünülüyordu.⁹³

⁸⁹ Kemal Arı, **a.g.e.**, s. 155.

⁹⁰ Mehmet Ali Gökaçtı, **a.g.e.**, ss. 209-210.

⁹¹ Aynı yerde.

⁹² **a.g.e.**, s. 155-158.

⁹³ Kemal Arı, **a.g.e.**, s.126.

Yunanistan'dan gelen mübadilleri farklı sınıf ve meslek gruplarından geliyordu. Şehirli, köylü, kasabalı, zanaatkâr, tüccar, çiftçi vb. Mübadiller Türkiye'ye göç etmeden önce, sahip oldukları meslek ve mesleki yetenekleri belirlenmişti. Fakat yerleştirilmede yapılan yanlışlar, işlerin ters gitmesine sebep olmuştur. Bazı mübadiller yetiştirdikleri ürüne ve sahip oldukları mesleğe uymayan bölgelere yerleştirilmiştir. Bu durum göçmenlere birçok problem yaşatmış ve ekonomik hayata katılmaları zorlaşmıştır. Bazı göçmenler ise, uzmanı oldukları tarımsal faaliyetleri uygulayabilecekleri bölgelere yerleştirilmişlerdir. Ancak bu bölgelerde de yaşanan farklı olumsuzluklar mübadillerin üretici konuma geçip, ekonomiye katkıda bulunmalarını zorlaştırmıştır.

Örnek verecek olursak, Samsun ve Bolu çevresine iskân edilen tütüncülükle uğraşan mübadiller, “Kurtuluş Savaşı” nedeni ile zarar görmüş köylerin tekrar inşasından dolayı yerleşmek için bekletilmişlerdir. Bu da büyük bir barınma sorunu doğurmuş ve göçmenler üretici duruma geçememişlerdir. Buna benzer sorunlar Bursa, İzmir, Aydın'da da yaşanmıştır. İnşası ve tadilatı süren köyler tarım dönemine kadar yetiştirilememiş mübadiller zor durumda kalmıştır. Devlet bu olumsuz durum en az hasarla atlatılması için bir dizi önlemler almıştır. Özellikler büyük şehirlere yerleştirilen göçmenlerin geçici olarak çalışmaları için iş olanakları yaratılmıştır. Fakat bu çalışmalar çok başarılı olmamıştır.⁹⁴

Devlet, Kurtuluş Savaşı'nın sona ermesiyle birlikte savaştan önceki üretim seviyesine dönmenin çözümlerini aradı. İzmir'de yapılan “İktisat Kongresi” bu çözüm arayışlarına bir örnektir. Kurtuluş Savaşı'nın neden olduğu yıkım ekonomide ciddi kayıplara ve krizlere neden olmuştur. Kurtuluş Savaşı'ı ve Rumların Yunanistan'a göç etmeleri ile düşen nüfus oranı ciddi bir işgücü sorununa neden olmuştur. Ancak işgücündeki kayıp nüfusa oranla daha fazlaydı. Yunanistan'da 1928 yılında yapılan nüfus sayımına göre göç eden 880.000 kişinin 250.000'i çiftçiydi. Bu kişilerin çoğu tahıl ve tütün yetiştiricisiydi. 1926'da Yunanistan'da yetiştirilen tütünün üçte ikisini Rum mübadiller yetiştirmiştir. Rumlar Anadolu'dan götürdükleri

⁹⁴ a.g.e, s.127.

değişik üzüm çeşitleri ile yeni üzüm türlerini tanıtmışlar ve Yunanistan’da bağıcılığın gelişmesine sebep olmuşlardır. Bu nedenle Rumların Yunanistan’a göçü ile Türkiye’nin tarım ihracatı eskiye yıllara oranla azalmıştır.⁹⁵

Ekonominin yeniden canlanması için mübadillerin üretime dâhil edilmesi gerekiyordu. Ancak ülkenin o dönemki şartları ve olumsuzluklar bu sürecin gecikmesini sağlamıştır. İsmet İnönü 22 Nisan 1924’te TBMM’de yayınladığı bildirme ile “İskân Kanunu”nun birinci maddesinin düzenlenmesini istedi. Bu düzenleme ile yardıma ihtiyacı olan mübadiller ettikleri ürünleri hasat edene kadar iâşe yardımı almışlardır. Hükümet, göçmenlerin üretici duruma geçmesine büyük önem veriyordu. Bir an önce mübadilleri üretici duruma getirmek için gerekli üretim araçlarına kavuşturulması, sermayesi olmayan göçmenlere kredi verilmesi, teknik ve bilgi desteği sağlanması, tarım okulları açılması, üretilen ürüne pazar bulunması gerekiyordu. Bu koşulları gerçekleştirildi takdirde mübadillerin yerleştirilmesi başarıya ulaşmış olacaktı.⁹⁶

6.1 Göçmenlere Toprak ve Araç Dağıtım

Hükümetin, mübadilleri hemen üretici pozisyona geçirmek için üretim araçlarının tedarik edilmesini konusunda hızlı hareket etmesi gerekiyordu. Hükümet tarım mevsimi geçmeden tarım ile uğraşan mübadilleri üretime dâhil etmek istiyordu. Bunun içinde tüm imkânlar seferber edilmişti. Rumların terk ettikleri bağ, bahçe, tarla, fabrika, yel değirmeni, imalathane gibi yerler mübadiller için gerekliydi.⁹⁷ Rumlardan kalan bu malların acilen değerlendirilmesi ve tekrar üretime geçirilmesi gerekiyordu. Çünkü bu taşınmazların atıl vaziyette kalması Türkiye ekonomisi için büyük bir zarar anlamı taşıyordu. Rumlardan kalan arazilerde genellikle tütün, pamuk, narenciye, üzüm, incir, zeytin vb. ürünler yetiştiriliyordu. Mübadele başlamadan önce mübadillerin iskân edilecekleri yerler tarımsal uğraşları ve uzmanlıklarına

⁹⁵ Mehmet Kiracı, **a.g.m.**, s.66.

⁹⁶ Kemal Arı, **a.g.e.**, s:128

⁹⁷ Kemal Arı, **a.g.e.**, s. 130.

belirlenmişti. Buna göre de mübadillerin Rumlardan kalan bu tarım alanlarına yerleştirilmeleri ve üretime katılmaları düşünülüyordu.

Fakat tarım arazilerinin dağıtımında birçok sorun ortaya çıkmıştır. Bu problemlerin başında yerel halkın Rumlardan kalan arazileri işgal etmesiydi. Bu toprakların bir bölümü de devlet tarafından boş kalmaması ve üretime katılması için kiraya verilmişti. Rumlara ait olan bu malların zarar görmesi, tarım arazilerinin de bundan nasibini alması devleti böyle bir zorunluluğa itmştir. Mübadillerin Türkiye'ye göç etmeye başlaması ile araziye kiralayan şahıslara buldukları yerleri terk etmeleri istenmiştir. Ne var ki, bu insanların bunca yıl ekip biçtikleri, para kazandıkları, üretim yaptıkları yerlerden çıkarılmak istenmeleri büyük tepkiler yol açmıştır. Bu da zamanla bölgeye gelen mübadillere karşı bir tavra dönüşmüştür. Hükümetin mübadilleri üretici haline getirmek istemesi bu durumlara yol açıyordu.⁹⁸

Mübadillere verilecek tarım arazileri ile ilgili bir diğer sorunda verilecek arazi oranının geleceklerin ihtiyacını karşılamayacak olmasıdır. Anadolu'dan giden Rumlar, Yunanistan'dan gelen Türklere göre daha fazlaydı. Fakat araziler karşılaştırıldığında durum böyle değildi. Çünkü mübadelede Yunanistan'a giden Rumların %30'u tarım ile uğraşıyordu. Türk mübadillerin ise %90'ı çiftçiydi. Göç eden kitle ile terk edilen arazi oranı arasında zıt bir durum vardı. Bu durumun önüne geçilmezse büyük bir işsizlik yaratacak, iç göçler başlayacak, sosyoekonomik krizler meydana gelecekti. Bütün bu problemlere rağmen arazilerin dağıtılması için gerekli işlemler yapılmıştır. Bu sorunun bir diğer boyutu da bu arazileri işgal fuzuli işgal edenleri çıkarmak olmuştur. Bu kişilerin ikamet ettikleri yerlerdeki mülk amirleri ile anlaşmaları, işgal ettikleri gayrimenkullerden ayrılmamak istememeleri bu problemi daha da büyütülmüştür.⁹⁹

Bunun devamında 6 Temmuz 1924'te "Tevzi Talimatnamesi" yayınlanmıştır. Bu yönetmelikle terk edilmiş gayrimenkullerden hisse alma hakkı olan mübadillere, bu taşınmazların ne şekilde dağıtılacağına kuralları belirlenmiştir. Yönetmeliğe göre

⁹⁸ Mehmet Ali Gökaçtı, **a.g.e.**, ss. 242-243.

⁹⁹ **a.g.e.**, ss. 245-246.

il ve ilçelerde “Tevzi ve Taksim Komisyonları” kurulmuştur. Bu komisyonlar arazilerin sınırlarını, planlarını ve krokilerini hazırlamakla yükümlüydüler.¹⁰⁰ Bu işlemler esnasında var olan “tapu kayıtlarının” tam olarak doğru olmaması nedeni ile arazilerin sınırları belirlenirken birçok anlaşmazlık yaşanmıştır. Bunun yanı sıra genellikle köylere iskân edilecek göçmenlerin mal beyannamelerinin mevcut durumları da tartışma konusuydu. Çoğu mübadil Yunanistan’dan yaşadıkları bölgelerdeki mallarını kanıtlayacak bir belgeye sahip değildi. Mübadillerin az bir kısmı bu beyannameye sahipti. Fakat bu beyannameler mal sahibi tarafından düzenlendiğinden güvenilirlik durumu tartışma konusuydu. Komisyon tarafından çizimi yapılan araziler bulunduğu yerin özelliklerine göre verimlilik açısından belirlenmiştir. Kaç dönüm arazinin kaç besleyeceği hesaplanmıştır. Bütün bu işlemler tamamlanarak arazilerin dağıtımına başlamıştır. Arazilerin dağıtımı kura yolu ile yapılmıştır.¹⁰¹

“Ortalama beş nüfustan oluşan bir çiftçi göçmen ailesine verilecek arazi ve meyve ağaçlar, türüne ve değerine göre şu biçimde dağıtıldı:”

1. “Arazi: “Ala, evsat ve edna” (yüksek, orta, düşük) olmak üzere üçe ayrılmıştır. Birinci derecede verimlilik gücüne sahip tarım arazisi olarak benimsenen “ala” araziden, beş kişilik bir aileye asgari 50, azami 75 dönüm, ikinci derecede verimlilik gücüne sahip tarım arazisi olan “evsat” arazisinden asgari 75, azami 100 dönüm; üçüncü derecede verimlilik gücüne sahip tarım arazisine sahip olan “edna” arazisinden de en az 100, en çok 140 dönüm arazi veriliyordu.”

2. “Tütün Yerleri: Birinci derecede tütün yetiştirilen Samsun ve Bafra gibi yerlerde, beş kişilik bir aileye en az 12, en çok 15 dönümlük toprak veriliyordu. İzmir ve İzmit gibi ikinci derecede tütün yetiştiren topraklardan ise en az 15, en çok 20 dönümlük pay dağıtılıyordu.”

¹⁰⁰ Mehmet Kiracı, **a.g.m.**, s. 67.

¹⁰¹ **a.g.e.**, ss. 246-248.

3. “**Sebze Bahçeleri:** Büyük kentlerde ve kentlerin çevresinde en az 5, en çok 10; uzak yerlerde olan bahçelerle, bahçe olma niteliğine sahip yerleşim arazisinden en 10, en çok 15 dönüm arazi beş kişilik bir aileye verilmektedir.”

4. “**Bağlar:** Birinci derecede üzüm yetiştiren İzmir gibi yerlerden en az 6, en çok 10 dönüm; ikinci derecede üzüm yetiştiren yerlerden, merkezlerden uzaklığına ve üretim derecelerine göre, en az 10, en çok 15 dönümlük toprak dağıtılmaktaydı. Bu niteliklere uymayan araziden de, bunlarla orantı kurularak pay veriliyordu.”

5. “**Zeytinlikler:** Birinci derecede üretime uygun ve değerli zeytin bölgelerinde 100-120; ikinci derecede üretime uygun ve değerli zeytin bölgelerinde 120-150; üçüncü derece üretime uygun ve değerli zeytin bölgelerinde 150-200 zeytin ağacı göçmenlere verilmekteydi. Yabani ve aşısız genç zeytin ağaçlarının beş tanesi, bir ağaç sayılmaktaydı.”¹⁰²

Tablo 10: “Tevzi edilecek arazinin büyüklüğü ve meyve ağaçlarının sayısı”

Tevzi Edilen Arazinin Özelliği	En Az	En Çok
Hububat Arazisi	75 dönüm	100 dönüm
Tütün Tarlası	13 dönüm	18 dönüm
Sebze Bahçesi	7,5 dönüm	12,5 dönüm
Bağ	8 dönüm	12,5 dönüm
Zeytin Ağacı	120 Adet	150 Adet

Kaynak: Mehmet Kiracı, “Cumhuriyet Döneminin İlk Göçü: Türk-Yunan Nüfus Mübadelesi”, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, (Yüksek Lisans Tezi), Edirne, 2006, s. 67.

¹⁰² Kemal Arı, a.g.e, ss. 135-136.

“Bu yöntem ile iskân edilen mübadillere, 5.000.000 dönüm arazi, 4.300.000 adet zeytin, incir ve meyve ağacı verilmiştir. Sadece İzmir’de, mübadillere ve mübadele haricindekilere, 3.815 dönüm bahçe, 59.015 dönüm bağ, 280.599 dönüm tarla, 433,305 adet zeytin ağacı paylaştırıldı.”

Yaşanan olumsuzluklar arazilerin dağıtılması ile de bitmiyordu. Mübadillerin üretici duruma getirilmesi için araç gereç yardımı gerekiyordu. Mübadele Sözleşmesi’nde yazan maddelere göre mübadiller Türkiye’ye gelirken her türlü araç ve gereci beraberlerinde getirebileceklerdi. Ancak pratikte bunu yapmak mümkün değildi. Bunun nedenleri ise taşıma zorluğu, bazı göçmenlerin can havliyle kaçtıkları için eşyaları toplamak için fazla vakitlerinin olmaması ve Yunanistan Devleti’nin Türk göçmenlerin mallarına el koymasındır. Hükümet göçmenlerin üretime katılması için bütün önlemlerini almıştı.

Hayvanı bulunmayan çiftçilere bir ya da iki hayvan, göçmenlere verilen araziye göre de tohumluk ve tarım aletleri verilmiştir. Mübadillerden ise verilen bu araç gereçleri, hayvanları satmayacaklarına dair “kefaletname” alınmıştır. Daha sonra bu yardımların para olarak yapılmasına karar verilmiştir. Bu yardımlardan maddi durumu iyi olmayan mübadiller yararlanmıştı. Bunun belirlemesini de Mübadele, İmâr ve İskân Komisyonu tarafından yapılmıştır. Yapılan planlama ile mübadillerin yardımların geri ödemesini beş yıl içinde taksitle ödenmesi kararlaştırılmıştır.¹⁰³

¹⁰³ Mehmet Kiracı, **a.g.m.**, s.68.

Tablo 11: “Göçmenlere Dağıtılan Topraklar”

Yıllar	Aile Sayısı	Kültür Toprağı	Aile Başına Ortalama
1923-1933	157.736	6.258.928	39,6

Kaynak: Mehmet Kiracı, “*Cumhuriyet Döneminin İlk Göçü: Türk-Yunan Nüfus Mübadelesi*”, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, (Yüksek Lisans Tezi), Edirne, 2006, s. 68.

Tablo 12: “Göçmenlere Sağlanan Tarım Araçları”

Yıllar	Traktör	Çift Hayvanı	Araba	Tırmık	Pulluk	Çayır Makinesi	Orak Makinesi
1923-1933	12	22.994	20	2	27.501	20	5

Kaynak: Mehmet Kiracı, “*Cumhuriyet Döneminin İlk Göçü: Türk-Yunan Nüfus Mübadelesi*”, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, (Yüksek Lisans Tezi), Edirne, 2006, s. 68.

Tarım ile uğraşan mübadillere yapılan bu yardımlardan sonra zanaat ile uğraşan mübadiller içinde “İcra Vekilleri Heyeti” 30 Nisan 1924’te yayınladığı bir bildirme ile kredi ve sermaye konusunda destek verileceği belirtilmiştir.¹⁰⁴

¹⁰⁴ Aynı yerde.

“Zanaat ile uğraşan mübadillere açılan “Döner Sermaye” kredileri şu şekildedir.”

Tablo 13: “Göçmenlere Verilen Döner Sermaye Kredileri”

Yıllar	Sanatkâr Göçmen Ailesi	Verilen Döner Sermaye	Sanatkâr Aile Başına Kredi
1923-1933	7.886 Lira	15.238 Lira	1.932 Lira

Kaynak: Kaynak: Mehmet Kiracı, “Cumhuriyet Döneminin İlk Göçü: Türk-Yunan Nüfus Mübadelesi”, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, (Yüksek Lisans Tezi), Edirne, 2006, s. 69.

“Mübadilleri yerleştirilmesindeki en önemli engel, sermayenin yetersizliğiydi. 1923-1929 yılları arasında bu problem için ayrılan kaynak şu şekildedir.”

Tablo 14:

Yıl	Tahsis Edilen (Lira)	Harcanan (Lira)
1923	6.095.083	5.228.415
1924	10.022.535	5.199.390
1925	5.967.636	2.808.695
1926	1.446.116	889.930
1927	2.060.859	1.008.713
1928	1.018.433	725.949
1929	1.417.690	970.784
Toplam	28.417.690	16.871.876

Kaynak: Kaynak: Mehmet Kiracı, “Cumhuriyet Döneminin İlk Göçü: Türk-Yunan Nüfus Mübadelesi”, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, (Yüksek Lisans Tezi), Edirne, 2006, 69.

“Yapılan tüm düzenlemelere ve kanunlara rağmen mübadillerin üretici konumuna getirilmesi sanıldığından zor olmuştur. Mübadiller birçok maddi zorluk yaşamışlardır. Bunun sonucunda da iç göçler başlamıştır. “Mübadele İmâr ve İskân Vekâleti”, mübadillerin yerleştirildikleri yerleri terk etmeleri durumunda tekrar iskân hakkına sahip olmadıklarını belirtmiştir.”

7. Mübadillerin Toplumsal Yapıya Uyum Süreçleri

Mübadiller Kurtuluş Savaşı'nın ardından kurulan Türkiye Cumhuriyeti'nde toplumsal yapının inşasında önemli rol oynamıştır. İnsanların doğdukları ve yaşadıkları yerlere bağlayan birçok unsur vardır. Çevresel ve toplumsal bağlar, aidiyet duygusu, kültür, örf, adet, mülkiyet hakkı vb. Bu etmenleri baz alırsak yapılan nüfus mübadelesi, mübadillerin hayatında derin izler bırakmış, adeta psikolojik bir travma yaratmıştır. Mübadiller, Yunanistan'dan geldikten sonra kaybettikleri sınıfsal, sosyoekonomik itibarlarını tekrar kazanmaya çalışmışlardır. Göçmenlerin yerleştirilmesinde ve üretici duruma getirilmelerinde ortaya çıkan problemler bu durumu daha da zorlaştırmıştır. Göçmenlerin yaşadıkları bu statü ve ekonomik kayıp büyük olumsuzluklar ortaya çıkarmıştır. En önemlisi mübadele esnasındaki ekonomik kayıplar birçok göçmen aileyi dar boğaza sokmuştur. Mübadiller yerleştirildikleri bölgelere alışmada ve yerleştirildikleri bölgelerde yaşayan halk ile olan ilişkilerinden sorunlar yaşamıştır. Adaptasyon süreci zorlaşmış ve uzamıştır. Daha sonra bu sorunlar ortadan kalmış ekonomik, toplumsal, kültürel bir kaynaşma meydana gelmiş ve ortak bir kültür inşa edilmiştir.¹⁰⁵

Mübadillerin yaşadıklarının olumsuzlukların nedenlerine bakacak olursak, gelen mübadillerin en ciddi problemi geldikleri yere ve topluma entegre olup kendilerini kabul ettirip toplumda yer edinmekti. Göçmenler mağdur ve zor durumda olmalarından dolayı yerleştirildikleri bölgelerde yerli halktan birçok yardım görmüştür. Ancak bu durum çok çabuk etkisini kaybetmiştir. Mübadiller yerleştirilmelerinden sonra bölge halkı ile sorunlar yaşamaya başlamışlardı. Bu sorunun temelinde ise Kurtuluş Savaşı sırasında komşu oldukları yerel halka kötü davranan, Yunan ordusuna yardım eden Rumların boşalttıkları gayrimenkullere mübadillerin yerleştirilmesi yatmaktadır. Çünkü yerel halk Rumlardan kalan gayrimenkullerin kendi hakları olduğunu düşünüyordu. Bir diğer önemli neden ise mübadillerin batılı ve modern yaşam biçimine sahip olması, gelenek ve göreneklerinin farklı olması ve çoğu mübadillinin aralarında Yunanca, Arnavutça,

¹⁰⁵ Barış Demirtaş, **a.g.m.**, s. 38-39.

Makedonca konuşmaları, yerli halka Rumlar ile aralarında fark olmadığı düşüncesini yaratmıştır.¹⁰⁶

Mübadiller kültürlerine, örf ve adetlerine yerleştirildikleri bölgelerde de devam etmişlerdir. Fakat ilerleyen zamanda yaşam tarzlarında karşılıklı değişimler, etkileşimler meydana gelmiştir. Karşılıklı etkileşimle bazı örf ve adetler yerini yeni adetlere bırakmıştır. Bunun yanı sıra yerel halk kullandıkları öğelerin, tekniklerin gelen mübadillerden daha geride ve demode olduğunu fark etmişler, gördükleri yenilikleri hemen özümsemişlerdir. Örnek verecek olursak yerel halkın kullandığı çift tekerlekli kağnı arabalarının yerine mübadillerin getirdikleri dört tekerlekli at arabalarının almasıdır. Halk arasında “talika” ya da “muhacir arabası” olarak anılan bu araçlar atlar vasıtasıyla yapıldığı için daha çabuk bir ulaşım sağlıyordu. Birçok inşaat tekniği, tarım tekniği, araç gereç, yemek ve pişirme tekniği gibi yenilikler yerli halkın hayatına girmiştir.¹⁰⁷

Mübadillerin Türkiye’ye gelişi ile birlikte Marmara Bölgesi, Ege Bölgesi, Karadeniz Bölgesinde tarım, ticaret, sanayi alanlarında büyük bir değişim ve gelişme yaşanmıştır. Gelen göçmenlerin Ege ve Karadeniz Bölgesi kıyılarına iskân edilmesi bu bölgelerin savaş sırasında oluşan nüfus kayıplarını gidermiştir. Ekonomide “ulusal denetim” uygulanması ile kısa zamanda tarım ve pek çok alanda savaş öncesi üretim seviyesi yakalanmıştır. Mübadillerin üretici durumuna geçmeleri ekonomik kalkınmada hayati rol oynamıştır.¹⁰⁸ Bu kalkınmanın en önemli bölümü şüphesiz tarım sektöründen görülmüştür. Meydana gelen birçok olumsuzluğa ve imkânsızlıklara rağmen göçmenler iskân edildikleri bölgelerde az zamanda çok çalışarak Türkiye ekonomisine büyük katkıda bulunmuşlardır. Zeytin, pamuk, tütün vb. ürünlerin yetiştirilmesinde geldikleri yerlerden öğrenmiş oldukları değişik ziraat tekniklerinden faydalanmışlardır. Sonuç olarak ülke tarım ve ekonominin gelişmesine ciddi katkıda bulunmuşlardır.¹⁰⁹

¹⁰⁶ Mehmet Ali Gökaçtı, **a.g.e.**, ss. 269-270-281.

¹⁰⁷ Kemal Arı, **a.g.e.**, ss. 168-170.

¹⁰⁸ Barış Demirtaş, **a.g.m.**, s. 40.

¹⁰⁹ Mehmet Ali Gökaçtı, **a.g.e.**, ss. 299-300.

“Türkiye’ye gelen göçmenler uğraşlarına göre iki gruba ayrılabilir:”

- “Sanat ve ticaretle uğraşan kent kökenliler”
- “Tarımla uğrasan kırsal kökenliler”

Mübadillerin % 90’ı çiftçiydi ve çoğu tütüncülük ile uğraşıyordu. Rumlardan kalan tarım alaları mübadillerin tarım yetiştirdikleri ürünlere uygun ve yeterli değildi. Bu nedenle “tütüncülük” ile uğraşan birçok mübadil farklı tarım alanlarının olduğu bölgelere yerleştirilmişlerdir. Ticaretle uğraşanlar, köylere, kentlere iskân edilmiştir. Bu yüzden göçmenler, üretici duruma geçmeme vb. birçok sosyoekonomik zorluk ile karşılaşmışlardır ve zorunlu olarak başka yerlere taşınmışlardır.¹¹⁰ İskân edildikleri bölgelerde sosyoekonomik şartlara alışamayan birçok göçmen farklı şehirlere taşınarak fabrikalarda çalışmaya başlamışlardır. Şehirlerde oluşan “işçi sınıfının” çoğunluğu mübadillerden oluşuyordu. Bu işçiler arasından siyasal açıdan birçok örgüt, sendika vs. doğmuştur.¹¹¹

Mübadillerin siyasi görüşlerine bahsederseniz, devlete yakın durma düşüncesi ön plandaydı. Mübadillerin genel olarak bu düşüncenin hâkim olmasının nedeni nüfus mübadelesi öncesinde ve sonrasında yaşanan sorunları tekrar yaşamamaktır. Yeni geldikleri Türkiye’de kurmaya çalıştıkları düzenin boşa gitmesini istemedikleri içinde hükümeti desteklemişlerdir. Tüm bu nedenlerin yanında en önemlisi Mustafa Kemal’in Selanikli olması, bunca zorluğun ve emeğin ardından halkına liderlik edip cumhuriyeti kurması mübadillerin aidiyet duygusunu güçlendirmiştir. Osmanlı İmparatorluğu’nun son dönemlerinde sürekli muhalefet olmanın tekrar kendi ideolojileri çerçevesinde birlikte hareket etmeyerek devletin dağılmasına neden olacak durumları tekrar yaşamak istemeyen göçmenler cumhuriyete ve Mustafa Kemal Paşa’ya her anlamda destek olmuşlardır. Bu durum ileriki yıllarda siyasi desteğe de dönüşmüştür. Mübadillerin büyük oranda Cumhuriyet Halk Fıkrası’nı desteklemişler ve inkılâpları ayak uydurmuşlardır. Mübadillerin inkılâpları desteklemesinin ana nedeni ise Rumeli’de batıya, batı kültürüne yakın ve birçok etnik kökene sahip topluluklarla iç içe yaşamalarıdır. Türkiye’ye modern bir yaşam

¹¹⁰ Kemal Arı, **a.g.e**, s. 177.

¹¹¹ Barış Demirtaş, **a.g.m**, ss. 40-41.

tarzı oturtmayı amaçlayan devrimler göçmenler tarafından büyük bir destek görmüş ve benimsenmiştir. Mübadillerin ekonomik durumu ve toplumsal statüsü iyi olanların hükümete yakın olması karşılıksız kalmamıştır. Bu kişilerin çoğu Mustafa Kemal tarafından bürokratik görevlere ve milletvekilliğine atamışlardır.¹¹²

Mübadiller Türkiye'ye geldiklerinde kılık kıyafet olarak yerel halkın dikkatini çekmiştir. Erkeklerin giydikleri pantolon, ceket, yelek, gömlek, bayanlar açık başları giydikleri elbiseler, mantolar, başörtüleri ile şalvar ve kara çarşaf giyen yerel halk tarafından hem garipsenmiş hem örnek alınmıştır. Bu da göçmenlerin devrimlere öncülük ettiğinin kanıtlarından biridir.¹¹³

Mübadillerin toplumsal yapıya uyum sürecini uzatan bir konuda bazı göçmenlerin Türkçeyi az konuşmaları ya da hiç konuşamamalarıdır. Özellikle Girit'ten gelen mübadilleri bir kısmının Türkçe konuşmıyor olması halkın tepkisini çekmiş ve sorunlar ortaya çıkarmıştır. Mübadillerin aralarında Yunanca konuşmaları, yaşlıların Yunanca dua etmeleri mübadillerin giden Rumlardan farkları olmadığı konusunda yerel halkta soru işaretleri yaratmıştır. Mübadiller dil konusunda en büyük sorunu devlet dairelerinde ve okullarda yaşıyordu. Bu durum Kurtuluş Savaşı'nda Yunan işgalini görmüş kişiler tarafından öfke ile karşılanıyor, kimi zaman kavga, hakaret gibi eylemlere dönüşüyordu. Yunanca konuşan mübadiller genellikle “Yunan”, “Yunan tohumu”, “Gâvur” olarak itham ediliyorlardı. Dil konusu mübadiller ile yerel halk arasında bir duvar oluşmasını sağlamış ve mübadilleri halktan soyutlamıştır.¹¹⁴

Adaptasyon süreci sosyoekonomik durumu iyi olmayan, taşrada yaşayan mübadiller için çokta kolay olmamıştır. Terk etmek zorunda kaldıkları yerlerde muhafazakârlık ve modernlik arasında kalmış olan mübadiller devletin başında Selanikli bir liderin bulunması nedeniyle devlete olan aidiyet duygusu ve sevgi devlet ile ters düşmeme düşüncesini beraberinde getirmiş; sonuç olarak göçmenlerin

¹¹² Mehmet Ali Gökaçtı, **a.g.e.**, ss. 271-273.

¹¹³ Kemal Arı, **a.g.e.**, s. 164.

¹¹⁴ Mehmet Ali Gökaçtı, **a.g.e.**, ss. 281-282.

kendilerine has bir yaşam tarzı bulmalarını sağlamıştı. Göçmenler, modern yaşamın gereksinimlerini, giyim tarzını benimserken aile ilişkilerinde örf ve adetleri korumuşlardır. Aile ilişkilerinin de modernleşmesi daha sonraki jenerasyonlarla beraber gerçekleşmiştir. Mübadiller, Türkiye ekonomisinde yer edinin birçok iş kolunda kalkınma hareketinde önemli bir vazife üstlenmişler; fakat yeni geldikleri Türkiye'deki toplumsal düzene adaptasyon süreci göçmenlere birçok zorluk yaşatmış, devamlı olarak terk ettikleri topraklardaki yaşamlarının özlemini çekmelerine sebep olmuştur.¹¹⁵

¹¹⁵ Barış Demirtaş, **a.g.m.**, ss. 42-43.

8. Mübadelenin Sonuçları

“Türkiye Yunanistan Nüfus Mübadelesi” dünyada “Azınlık Sorunları”nın çözülmesi için iki ülke halklarının göçe zorlandığı ilk olay olarak literatüre geçmiştir. “Türkiye Yunanistan Nüfus Mübadelesi” dünya basınında büyük dikkat çekmiştir. Birçok otoriteden olumlu, olumsuz tepkiler almıştır. Kimi görüşler bu politikanın yanlış ve zalimce olduğunu belirtmiş, kimileri ise azınlık sorununu çözmek için gerekli ve realist bir politika olduğunu vurgulamıştır. “Zorunlu Göç” 1.600.000 insanın yaşamını etkilemiş “Azınlıklardan Mübadele Yolu ile Kurtulma” “Uluslararası Hukuk” literatüründe yer bulmuştur. “Türkiye Yunanistan Nüfus Mübadelesi”nin üç özelliğini sıralarsak, ilk sırada en temel unsur olarak din ortaya çıkmaktadır. Mübadele halkların konuştuğu dile ve ait oldukları etnik kökene göre yapılmamıştır. Örnek olarak “*Makedonya’daki Müslümanların çoğunluğu Yunanca ve Orta Anadolu’dan gönderilen Ortodoks Rumların çoğunluğu da Türkçe konuşmaktaydı.*” Bu teze göre, mübadelenin halkların inanmış oldukları dinlere göre yapıldığını ortaya çıkarmaktadır. İkinci sırada antlaşmanın geriye dönük yani 1912 yılında savaş yüzünden yurtlarını terk etmiş kişileri de kapsıyor olmasıydı. Üçüncü ve son sırada ise “Zorunlu Göç” olayının “Uluslararası Hukuk” literatürüne girmesi idi. Nüfus mübadelesinin hukuksal yönlerinin yanı sıra, iki ülke halkını sosyoekonomik ve psikolojik açıdan da olumsuz etkilemiştir. Birçok insanın yaşadığı toprakları terk etmesi telafisi mümkün olmayan yıkımlara yol açmıştır.¹¹⁶ Mübadelenin ardında bıraktığı silinmez izlerden biri de, devletlerin çıkarları doğrultusunda halklarını gözden çıkarılabilir, kovulabilir ve takas edilebilir birer eşya gibi gören bir varlık olduğu görüşüdür.¹¹⁷

Nüfus Mübadelesi’nin ülkelere olan etkilerine gelecek olursak, mübadele Yunanistan Devleti’nin beklediğinin aksine daha fazla ve uzun süreli siyasal, ekonomik, toplumsal ve kültürel problemler oluşturmuştur. Gelen göçmen sayısının

¹¹⁶ Yücel Bozdağlıoğlu, Türk Yunan Nüfus Mübadelesi ve Sonuçları, “TSA/YIL:18 Özel Sayı”, 2014, s. 24-25.

¹¹⁷ Elçin Macar, a.g.e, s.188.

fazlalığı Yunanistan'ı her alanda derinden etkilemiştir. Yapılan bu göç, yaklaşık 4.500.000 nüfusa sahip Yunanistan'da büyük bir nüfus artışına neden olmuş, yerleşim, bütünleşme ve ekonomik sorunları da beraberinde getirmiştir.¹¹⁸ “Nüfus Mübadelesi”ni Anadolu’dan giden Rumlar, kendi ana vatanlarından ayrılış olarak görmüşlerdir. “Helen” kültürüne sahip Yunanistan Devleti, “Anadolu Ortodoks Rum” kültüründen gelen göçmenlerin entegrasyonunu sağlamada epeyce zorlanmıştır. Özellikle de “Türkçe Konuşan Rumlar” ve “Türk Ortodokslar” (Karaman Türkleri) bu durumun daha da gecikmesinde rol oynamışlardır. Rum göçmenler toplumda garipsenmelerine rağmen kendi aralarında Türkçe konuşmuşlardır.¹¹⁹ Bu yüzden Yunan toplumu tarafından dışlanmışlar ve ”Türk”, “Türk tohumları”, “yoğurtla vaftiz edilenler”, “doğulular” olarak yaftalanmışlardır.¹²⁰

Yunanistan'a göç edenler Rumlar, Yunan toplumundan ayrı bir kimlik oluşturmuş uyum sağlayamayanların bir kısmı, Avrupa ya da Amerika'ya göç etmişlerdir. Rumlar, yerleştirildikleri bölgelere çoğunlukla Anadolu'da yaşadıkları bölgelerin adını vermişlerdir. Buna verilecek iyi örnek, İzmir'den Atina'ya gönderilen mübadillerin yerleştirildikleri semte “Nea Smirni” yani “Yeni İzmir” adını vermeleridir.¹²¹ Yunanistan içinde bulunduğu ekonomik ve politik duruma rağmen Anadolu'dan gelen göçmenlerin iskânının büyük bir başarı olduğunu savunmuştur. Göçmenlerin birçok zorlukla karşılaşmasına rağmen bu durumun uzun vadede büyük fayda sağladığını belirtmişlerdir.¹²²

Yunanistan'da, Anadolu'dan gelen mübadillerin iskân işlemleri “Mülteci Yerleştirme Komisyonu”ndan kaynaklı aksaklıklardan dolayı 1924 yazına kadar başlatılamamıştır. Öte yandan Türklerin terk ettikleri binalar, gelen göçmenlerin yerleşimi için yeterli olmadığından dolayı binlerce mübadil Selanik, Pire, Patras,

¹¹⁸ Renée Hirschon, “Lozan Sözleşmesinin Sonuçları: Genel Bir Bakış”, *Ege'yi Geçerken 1923 Türk-Yunan Zorunlu Göç Mübadelesi*, Renée Hirschon, 2. Baskı, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2007, s. 20-21.

¹¹⁹ İbrahim Erdal, **a.g.m.**, s. 1273.

¹²⁰ Renée Hirschon, **a.g.e.**, s. 26.

¹²¹ Yücel Bozdağlıoğlu, **a.g.m.**, s. 28.

¹²² Onur Yıldırım, **a.g.e.**, s. 234.

Atina gibi liman kentlerinde mahsur kalmıştır. Yaşanan konut sıkıntısından dolayı birçok göçmen askeri kışlalarda, depolarda, fırın, çikolata fabrikası vb. imalathanelerde konaklamıştır.¹²³ Yunanistan'ı terk eden Müslümanlardan kalan yerlere sadece Rumların %40'ı yerleştirilebilmiş, bu durum da göçmenlerin hayat şartlarının daha da kötüleşmesine yol açmıştır.¹²⁴ Ayrıyeten mübadelenin Yunan ekonomisine zararı olduğundan fazla yararı olmuştur. Çünkü sanayideki işgücü potansiyelinin artması, iç pazarın büyümesi, yurtdışından alınan krediler ile Yunanistan ekonomisi canlanmıştır.¹²⁵ İstanbul, İzmir gibi büyük şehirlerden gelen ticaret ve zanaatle uğraşan sermaye sahibi mübadiller Yunanistan ekonomisinin ayağa kalkmasında önemli rol oynamıştır.¹²⁶

Ege'nin karşı kıyısından gelen Türk mübadillerin durumu da çok farklı değildi. Özellikle Türk göçmenlerin oranının, giden Rumlardan daha az olması, yerleşme konusunda Yunanistan'a göre daha az sorunla karşılaşılacağı beklentisini doğurmuştur. Fakat iskân işlemlerinde yaşanan olumsuzluklar beklentilerin çok gerisinde kalmıştır. Türkiye'ye gelen göçmenlerin sorunları ile ilgilenmek üzere, TBMM, mübadelede yaşanacak sorunları önlenmesi, mübadillerin taşınma ve iskân işlemlerinin planlanması, göçmenlerin üretici pozisyonuna getirilmesi amacı ile 13 Ekim 1923'te "Mübadele İmar ve İskân Vekâleti"ni kurmuştur.

Ancak kurulan vekâlette, görevlendirilen yetkililerin mübadele ile ilgili bir tecrübesi olmaması ve yaşanan ekonomik kriz ileriki süreçte birçok soruna yol açmıştır.¹²⁷ Bu konu ile ilgili en büyük sorun iskânda yaşanmıştır. Tarım ile uğraşan mübadillerin farklı iklime sahip ve uzmanı olmadıkları ürünlerin ekildiği bölgelere ya da şehir merkezlerine yerleştirilmiş olmaları bir takım sıkıntılar doğurmuş ve mübadilleri zorunlu iç göçe zorlamıştır.¹²⁸

¹²³ **a.g.e.**, ss. 254-255.

¹²⁴ Yücel Bozdağlıoğlu, **a.g.m.**, s. 26.

¹²⁵ Onur Yıldırım, **a.g.e.**, s. 319.

¹²⁶ Mehmet Kiracı, **a.g.m.**, s. 87.

¹²⁷ Yücel Bozdağlıoğlu, **a.g.m.**, s. 26.

¹²⁸ Renée Hirschon, **a.g.e.**, ss. 21-22.

Buna en iyi örnek, Yunanistan'da "Tütüncülük" ile uğraşan ailelerin "Bağcılık" ya da "Zeytincilik" yapılan bölgelere, ticaret ve zanaat ile uğraşan ailelerin köylere yerleştirilmesidir. Bu durum ekonomiyi, tarımı ve en çokta mağdur durumdaki aileleri etkilemiştir.¹²⁹ Türkiye'ye gelen mübadillerin iskânında ortaya çıkan diğer bir problem de yerleştirildikleri bölgelerdeki binaların harap ve "Fuzuli İşgal" altında olması idi. Örnek, "*Uşak'ın Rum kısmında yaşayan 3000 Rum aileden boşalan evler yerel halk tarafından yakılmış ve buraya gelen göçmenler evlerin elverişsiz olmasından dolayı başka yerlere gönderilmişlerdir. Aynı şekilde tarihçiler, Bursa'da da Rumların boşalttıkları evlerin oturulamaz hale geldiğini ve Rumların buraları, Müslümanlar gelmeden 18 ay önce boşaltmalarına rağmen, hükümet tarafından hiçbir işlem yapılmadığı belirtilmektedir.*"¹³⁰

Mübadelenin Türkiye açısından ekonomik boyutları ise, çoğunluğu ticaret ve zanaat ile uğraşan 1.200.000 Rum'un Anadolu'dan gitmesi, yerlerine 500.000 civarında çiftçilikle uğraşan Türk'ün getirilmesi Türkiye ekonomisinde ve gündelik yaşamda ciddi sorunlara sebep olmuştur. Başlıca sorunlar ise, ticarete gerileme, tarımda ortaya çıkan problemler, işsizlik vb. sorunlardır.¹³¹ Yukarıda belirtildiği gibi finans, ticaret, sanayi alanlarında sermaye sahibi olan Rumların ülkeyi terk etmesi ile girişimci sınıf kaybedilmiştir. Bu durum da işsizlik sorununu arttırmıştır. Ege'nin ve Doğu Akdeniz bölgesinin en önemli limanlarından bir olan İzmir'in savaşta zarar görmesi ithalat ve ihracatın aksamasına, mübadele esnasında ziraat mühendislerinin Yunanistan'a gitmesi de tarımdan alınan ürün oranının düşmesine neden olmuştur. Ancak göçmelerin çoğunun çiftçi olması kısa zamanda üretici ve ihtiyacı karşılayacak duruma gelebilecek olması ülke ekonomisi için bir avantaj oluşturmuştur.¹³² Buna verilebilecek en iyi örnek, İzmir ve Samsun çevresine iskân edilen ve tütüncülük ile uğraşan göçmenler kısa zamanda üretici konumuna geçerek Türkiye ekonomisine önemli katkılarda bulunmuşlardır. Mübadillerin yoğun olarak yerleştiği Marmara, Ege, Karadeniz bölgelerinde tarım, ticaret, sanayi ve hizmet

¹²⁹ Kemal Arı, **a.g.e**, s. 109.

¹³⁰ Yücel Bozdağlıoğlu, **a.g.m**, ss. 27-28.

¹³¹ Baskın Oran, *Türk Dış Politikası Kurtuluş Savaşı'ndan Bugüne Olgular Belgeler Yorumlar Cilt.1 1919-1980*, İletişim Yayınları, İstanbul 2009, s.337.

¹³² Renée Hirschon, **a.g.e**, ss. 21-22.

sektörleri yeniden yapılanmıştır. Bunun nedeni mübadillerin bilgilerini ve deneyimlerini geldikleri bölgelere ve çevrelerindeki kişilere aktarmalarıdır.¹³³

Mübadelenin sosyal hayatı etkileyen sonuçlarına gelecek olursak, Türkiye’den ayrılan Rumlar ile Türkiye’ye göç eden Türkler arasında bir takım toplumsal farklar vardır. Anadolu’dan göç eden Rumlar genellikle şehir merkezlerinde ikamet etmekteydi; fakat Türkiye’ye gelen mübadillerin çoğu köylerde yaşamaktaydı. Bu da sosyal bir sorun oluşturmuştur. Gelen mübadiller şehir yaşamına ve yerleştirildikleri evlerin yapısına ayak uyduramamışlardır ve yine göç etmek zorunda kalmışlardır. Bunlara rağmen Türk mübadillerin entegrasyonunda Yunanistan’daki kadar büyük sıkıntılar olmamıştır. Yerleştikleri yerlerde bir arada yaşayıp kültürlerini, örf ve adetlerini devam ettirmişlerdir. Ancak bazı mübadil aileler kuşaklar geçse de kendi aralarında Yunanca, Arnavutça, Makedonca konuşmaya devam etmişlerdir.¹³⁴

Mübadillerin Türkiye’ye göç etmesi, yeni inşa edilen Türkiye Cumhuriyeti’nde toplumun homojenleştirilmesi ve “Ulus Devlet” için gerekli olan pozitif bir gelişme olarak görülüyordu.¹³⁵ Mübadillerin birçoğunun Selanik göçmeni olması “Ulus Devlet” sistemine uyumlarını ve sistemin inşasını hızlandırmıştır.¹³⁶ 18 Mart 1926’da çıkarılan “Memuriyete Giriş” kanununda, vatandaşlıktan bahsedilmeksizin değiştirilmiş ve “Türk olmak” şartı getirilmiştir. Bu yasa ancak 14 Temmuz 1965’te “vatandaş olmak” şartı ile değiştirilmiştir. Türkiye’den göç eden Rumların, Yunanistan’daki topluma oranla zengin ve burjuva olması sınıf farkını ortaya çıkarmıştır. Böylece Yunanistan’da sendikacılık ve sol hareket güçlenmiştir. Fakat mübadele kısa vadede Yunanistan’daki siyasal hayatı istikrarsızlığa sürüklemiştir. Birçok darbe yaşanmış ve rejim değişmiştir. Cumhuriyetçilerin seçimi kazanmalarından sonra kralcıların darbe girişimi engellenmiş ve kral sınır dışı edilmiştir. 1928’de Venizelos’un ülkeye dönüp tekrar iktidara gelmesi ile istikrarsız

¹³³ Zekai Güner, **a.g.m.**, s. 1464.

¹³⁴ Yücel Bozdağlıoğlu, **a.g.m.**, s. 27.

¹³⁵ **a.g.m.**, s. 29.

¹³⁶ İbrahim Erdal, **a.g.m.**, s. 1273.

dönem son bulmuştur.¹³⁷ Mübadele, iki devlet açısından milli birliğin oluşturulmasında bir köprü vazifesi görmüştür. Yunanistan göç eden Rumları Kuzey Makedonya bölgesindeki yerlere iskân ederek, buradaki Yunan nüfusu %90'a çıkarmıştır. Bu doğrultuda Bulgaristan ve Sırbistan ile yaşadığı nüfus sorunlarında da avantaj sağlamıştır.¹³⁸

“Türkiye Yunanistan Nüfus Mübadelesi” mübadillerin hayatlarını kökten değiştirerek bir travma etkisi yaratmış, iki ülke karşılıklı yapılan mübadeleden siyasal ve sosyoekonomik olarak büyük yaralar almışlardır. “Türkiye Yunanistan Nüfus Mübadelesi”, uluslararası hukukta “Zorunlu Göç”ü hukuken meşru kılmış, diğer devletler tarafından da uygulanabilecek bir uygulama haline getirmiştir. 1944’te “Polonya ve Sovyetler Birliği”, 1946’da “Çekoslovakya ve Macaristan” arasında yapılan karşılıklı nüfus mübadelelerinde, “Türkiye Yunanistan Nüfus Mübadelesi” baz alınmıştır.¹³⁹

¹³⁷ Baskın Oran, **a.g.e.**, ss. 337-338.

¹³⁸ Ömer Kodaman, “*Türkiye İle Yunanistan Arasında Nüfus Mübadelesi*”, T.C. Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Üniversitesi Tarih Anabilim Dalı, (Yüksek Lisans Tezi), Kahramanmaraş 2008, s. 66.

¹³⁹ Yücel Bozdağlıoğlu, **a.g.m.**, s. 30.

9. Mübadillerin Toplumsal Yapıya Etkileri ve Kültür Etkileşimi

“Nüfus Mübadelesi”, Osmanlı İmparatorluğu’nun yıkılmasından soran “Milli Devlet” ideolojisini temel alarak kurulan Türkiye Cumhuriyeti’nin bu hedefine ulaşabilmesi için aynı dili konuşan aynı dine mensup ve aynı düşüncüyü savunan kişilerden oluşan bir düzene sahip olma düşüncesini gerçeğe dönüştürmesi hususunda bir köprü vazifesi görmüştür. Nüfus Mübadelesi ile Yunanistan’dan gelen Türkler “Türk Milliyetçiliği”nin yükselmesine ve “homojen” bir toplum oluşturulmasına sebep olmuştur. Mübadillerin batılı yaşam tarzına yakın ve devlete bağlı olmalarından dolayı devrimlerin yapılması ve halk tarafından kabul görmesi kolaylaşmıştır.¹⁴⁰ “Türkiye Yunanistan Nüfus Mübadelesi” Türk toplumunda büyük bir kültürel etkileşime ve değişime sebep olmuştur. Rumların mübadele sonucu Anadolu’yu terk etmesi ile gelen göçmelerin bir kısmı Yunanca, bir kısmı Arnavutça ve Makedonca, az bir kısmı da Pomakça konuşuyordu. Genel olarak mübadiller günlük yaşantılarında Türkçe konuşuyorlardı. Fakat bir kısım mübadil aileler ise kendi aralarında Yunanca, Arnavutça, Makedonca konuşmuşlardır. Örnek verecek olursak, “1927 ve 1935 yıllarında Bursa’da yapılan nüfus sayımlarında nüfusun % 96’sı Türkçe konuşuyordu. Geriye kalan % 4’lük kısım ise diğer dilleri konuşuyordu.”¹⁴¹

Mübadiller konuşabildikleri bu farklı dillerden Türkçeye birçok kelime ve şive katmışlardır. Genellikle Rumeli ya da Trakya şivesi denilen bu şive de “H” harfi yutulur veya değişik bir ses ile söylenir. Buna ek olarak “abe”, “abe mori”, “breh”, “bre”, “be”, “beya”, “kızan”, “mori”, “kızçe”, “te orada”, “aga” vb. kelimeler, terimler kullanılmaktadır.¹⁴² Şive olarak “İstanbul Türkçesi”nden biraz uzaktır. Örnek olarak, gidiyorum yerine “gidüğüm”, yapıyorum yerine “yapüğüm”, ne yapıyorsun yerine “nabüğün” kullanılır.

¹⁴⁰ Murat Karataş, **a.g.m.**, s. 148.

¹⁴¹ Mehmet Kiracı, **a.g.m.**, s. 72.

¹⁴² Kemal Arı, **a.g.e.**, s. 172.

Mübadilleri Türkiye'ye gelişi birçok yeniliği de beraberinde getirmiştir. İlk başta bu yenilikler mübadillerin yerleştirildiği bölge halkları tarafında garipsense de zamanla alışılmış ve etkilenilmiştir. Sosyokültürel, araç gereç, tarımsal, mimari, kılık kıyafet vb. alanlarda birçok yenilik getirmişlerdir. Örnek verecek olursak, “Muhacir Arabası” ya da “Talika” olarak bilinen dört tekerlekli at arabalarını getirmişler, ulaşımda ve tarımda kullanmışlardır. Yerel halk bundan etkilenip o döneme kadar kullandığı kağnı arabalarını bırakıp at arabalarını kullanmaya başlamıştır. Tarım alanında yeni araç gereçler getirmişler, patates ve tütün ekimi yaygınlaştırmışlardır. Böylece ülkenin tarım üretiminde artış meydana gelmiştir.¹⁴³ Öte yandan mübadiller de yerli halktan tarım konusunda bazı bilgiler edinmiştir. Anadolu'da iklime ve coğrafyaya daha uygun olan mandayı tanımışlardır. Bu hayvanın etinden sütünden yararlanmaktan ziyade, tarımda ve yük taşımada kullanmışlardır.

Mimari alanda ise göçmenler yerleştirildikleri binaları kireç ile badana yapmaları, inşa ettikleri evlerde düz çatılar yerine üç köşeli çatılar kullanmaları, güneş ışığı ve temiz havanın rahat girmesini sağlayan geniş pencere, rahat kullanıma yönelik geniş odalı ve bahçeli evler inşa etmeleri yerel halkı etkilemiş yaşadıkları bölgedeki mimari yapıyı tek düzelikten çıkarmıştır.¹⁴⁴ Göçmenler evlerini inşa ederken Yunanistan'da yaşadıkları köylerini örnek almışlardır. Böylelikle Rumeli mimarisi Anadolu'ya taşınmıştır.¹⁴⁵

Mübadiller birçok yeni yemek, meze tarifini ve pişirme teknikleri getirmişlerdir. Göçmenlerin getirdiği yemeklerde un kullanma, hamur mayalama, ocakta ve fırında pişirme teknikleri, tandır ekmeği yapımı, balık, keçi eti yeme, zeytinyağı kullanımı hızla yayılmış ve yerel halk tarafında kullanılmaya başlanmıştır.¹⁴⁶ Yeme içme kültürüne ek olarak yaptıkları diğer bir katkıda iskân edildikleri şehirlerde açtıkları meyhaneler ve kiraathanelerdir. Elbette daha önceleri de bu şehirlerde meyhaneler ve kiraathaneler mevcuttu. Fakat mübadillerin açtığı meyhaneleri ve kiraathaneleri farklılaştıran samimiyetleri ve farklı sunumları

¹⁴³ Mehmet Kiracı, **a.g.m.**, s. 75.

¹⁴⁴ Kemal Arı, **a.g.e.**, s. 171.

¹⁴⁵ Aynı yerde.

¹⁴⁶ **a.g.e.**, ss. 170-172.

olmuştur. Getirdikleri yeni meze, salata ve içki çeşitleri, farklı pişirme teknikleri, yaptıkları eğlenceleri ile meyhaneleri cazip kılmış, yerli halktan rağbet görmesine neden olmuştur.¹⁴⁷

Göçmenler giyim kuşam konusunda da topluma büyük katkılar yapmışlardır. Mübadillerin geldikleri dönemde yerli halk genellikle şalvar, potur, çarşaf giyiyordu. Buna karşı mübadiller giydikleri pantolon, ceket, gömlek, manto, etek, başörtüsü gibi kıyafetleri toplum tarafından biraz garipsense de kabul edilmiştir. “Kılık Kıyafet Kanunu” ile bu tarz giyim yaygınlaşmıştır. Mübadiller Kılık Kıyafet Kanunu’nun uygulanmasına katkıda bulunmuşlardır.¹⁴⁸

Türkiye’ye gelen mübadiller yerleştirildikleri bölgelerde yaşayan yerli halktan etkilenmişler ve değişime uğramışlardır. Bu alışveriş mübadilleri yerel halk ile kaynaştırmıştır. Karşılıklı etkileşim ortaya büyük bir ortak kültür zenginliği çıkarmıştır.¹⁴⁹

¹⁴⁷ Mehmet Ali Gökaçtı, **a.g.e.**, s. 287.

¹⁴⁸ **a.g.e.**, s. 171.

¹⁴⁹ **a.g.e.**, s. 76.

10. Mübadil Kimlik ve Kùltürlerinin Yaşatıldığı Mekânlar

Nüfus Mübadelesi sebebi ile çevresel, toplumsal, kültürel değerleri hasar gören mübadiller, oluşan bu hasarı gidermeye ve kaybettikleri değerleri tekrar kazanmaya çalışmışlardır. Mübadillerin yerleştirildikleri bölgeler kültürlerini devam ettirmek, mübadiller arası ilişkiyi ve dayanışmayı sağlamak açısından önem arz etmektedir. Rumların terk ettikleri bölgelere ya da uygun durumdaki boş arazilere inşa edilen köylere yapılan yerleştirmeler başta olumsuzluklar olsa da pozitif sonuçlar doğurmuştur. Nüfus Mübadelesine tabi tutulmuş göçmenler, iskân edildikleri yerlere kültürlerini aktarmışlar ve bu bölgelerde yaşamasını ve yayılmasını sağlamışlardır. Tümüyle göçmenler oluşan köyler, mahallelerde bu kültür örf ve adetlerin çok iyi bir şekilde korunmuş yeni nesiller tarafından benimsenmesi ve yaygınlaşması sağlanmıştır. Fakat büyük oranda göçmen, nüfus mübadelesinden önce ülkeye gelmiş olan farklı göçmen gruplarının yerleştiği bölgelere ve ya “Manav”, “Gacal” (Yörük boyu) adı ile anılan yerel halkın ikamet ettiği köylere yerleştirilmiştir. Bu durum gelenek ve göreneklerin, kültürlerin muhafaza edilmesinde, sosyalleşmede büyük olumsuzluklara sebep olmuştur.

Toplumsal ve kültürel farklılıklar, göçmenleri yerel halka ile kaynaşması geciktirmiş ve mübadilleri yabancılaştırmış aynı zamanda yalnızlaştırmıştır. Ortaya çıkan bu kültür çatışması mübadillerin Türkiye’de karşılaştıkları ciddi problemlerden biri olmuştur. Bu sebeple mübadele sadece coğrafi bir değişiklik olarak ele alınmamalı. Yapılan göç ile mübadiller sadece yabancı oldukları bölgelere değil, tamamen farklı kültürlere sahip bir toplumun yaşadığı yerlere gitmişlerdir. Öte yandan Türk halkı göçmenler için tamamen yabancı olmasa da, göçmenlerin sahip olduğu örf ve adetler, kültürler, yaşam tarzı Anadolu’da yaşayan Türkler ile bağdaşmıyordu.¹⁵⁰

¹⁵⁰ Gökçe Bayındır Goularas, **a.g.m.**, s. 134-135.

Yerleştirildikleri bölgelerdeki halka ve ülkeye adaptasyon süresi boyunca göçmenler gelenek ve göreneklerini, mübadil kimliklerini korumaya ve ortaya çıkan kültür çatışmasını en az seviyeye çekmeye çalışmışlardır. Yaşanan nüfus mübadelesi ile memleketleri saydıkları bölgelerden ayrılıp tanımadıkları, bilmedikleri topraklara adım atmak mübadillerde psikolojik bir çöküş meydana getirmiştir. İskân edildikleri bölgelerde, zorunlu olarak terk ettikleri yerlerdeki düzenlerini arayan ve bunu sağlamaya çalışan mübadiller büyük zorluklar yaşamıştır. Bu yüzden birçok bölgede yaşayan mübadil için gelenek ve göreneklerin korunması, yeni nesillere aktarılmasındaki en büyük faktörlerden biri mübadillerin yaşadıkları mekânlardır.¹⁵¹

10.1 Mübadil Köy Kahvehaneleri

Göçmenlerin Türkiye'ye iskân edildiklerinden beri en önemli ve en eski toplanma yeri "Köy Kahvehaneleri"dir. Bu kahveler hem kültürün korunması hem anıların canlanması hem de mübadiller arası ilişkilerin kopmaması için çok önemli mekânlardır. "Kahvehaneler" günlük hayatta köy insanı açısından çok önemli bir yer tutmaktadır. Çünkü köy halkının kahvehaneler dışında toplanabileceği, sosyalleşebileceği herhangi bir yer bulunmamaktadır. Köy halkı özellikle de erkek nüfus işlerinin olmadığı boş vakitlerde burada oturup sosyalleşiyorlardı.

Bu açıdan göçmenler kahvede toplanıp muhabbet ederek kültürlerini, anılarını canlı tutmuşlar ve yeni nesile aktarmışlardır. Böylece birinci nesil göçmenler Yunanistan'daki yaşamlarını, örf ve adetlerini, nüfus mübadelesi sırasında yaşadıkları sorunlardan bahsetmişler ve bu kültürü yeni nesile aktarmışlardır. Birçok hikâye anlatılmış ve yeni nesiller bu yol ile ailelerinin kökleri, yaşamları, tarihleri hakkında bilgi sahibi olmuşlardır.¹⁵²

¹⁵¹ Gökçe Bayındır Goularas, **a.g.m.**, s. 135.

¹⁵² Aynı yerde.

Kahveler mübadillerin Türkçe haricinde de konuşabildikleri dillerin konuşulması ve unutulmaması açısından önemli bir yerdir. Mübadiller arasında Türkçeyi az konuşan ve hiç bilmeyen kişiler vardı. Özellikle Girit'ten gelen göçmenler bu konuda büyük sıkıntılar çekmiştir. Birçoğu Türkçeyi mübadeleden sonra öğrenmişlerdir. Yunanca, Arnavutça, Makedonca, Pomakça bilen mübadiller bu dilleri kendi aralarında konuşmaya devam etmişlerdir. Günümüzde de Marmara Bölgesi'nde bu diller hala konuşulmaktadır.

Bu kahvehaneler kültür çatışmasının ve toplumsal farkların en çok ortaya çıktığı mekânlardır. Bu kültür ayrılıklarından dolayı mübadiller ve yerel halk arasında gruplaşmalar meydana gelmiştir. Bazı mübadil köylerinde Yunanistan'ın farklı bölgelerinden göç etmiş grupların gittikleri kahveleri vardı. Genellikler bu görüntü farklı bölgelerden göç etmiş göçmenlerin köylerinde ortaya çıkmaktadır. Bu sebepten dolayı mekânları ayırmak mübadiller arasında kaynaşmayı engellemiştir. Fakat birliklerini korumak açısından da önemlidir.

Aslında böyle bir ayırım yapmak mübadil topluluklarının karşılıklı ilişkilerini zayıflatmış ve ortak kültürden uzaklaşmasına sebebiyet vermiştir. Fakat bu durum hem mübadil toplulukları arasındaki ilişkiyi hem de yerel halk ile olan ilişkiyi tamamen koparmamıştır. Genelde bu durum nüfusun az olduğu köylerde ortaya çıkmıştır. Bu köylerde genelde tek bir kahvehane olması nedeni ile tüm halk aynı kahveye gitmiş fakat ayrı masalarda oturmuştur. Köy ile ilgili konuların konuşulduğu ya da tavlâ, kâğıt oyunlarının haricinde herkes kendi gurubu ile aynı masada oturmuştur. Bu durum en fazla Edirne'nin köylerinde görülmüştür.¹⁵³

¹⁵³ a.g.m, ss. 135-136.

Yaşanan bu ayrışmaya mübadillerin konuştuğu dil neden olmuştur. Farklı diller konuşan göçmenler genellikle aynı dilde konuşan kişiler ile samimi olup oturmuşlardır. Bu ayırım genellikle Yunanca, Pomakça, Makedonca ve Bulgarca konuşulan köylerde yaşanmaktadır. Bunun nedeni ise dilin sadece bir iletişim aracı olmamasıdır.

Mübadil köylerindeki kahvelerin başka bir özelliği de göçmenlerin mübadeleden kalan hatıralarını yaşatmak ve anmak amacı ile oluşturdukları köşelere astıkları fotoğraflar ve belgelerdir. Bu fotoğraf ve belgeler genellikle köyün geçmişini anlatmaktadır. Örnek verecek olursak, *“Kocaeli’nin Gündoğdu mübadil köyündeki kahvehaneyi verebiliriz. Bu köye yerleşen mübadiller Yunanistan’ın Drama kentinin İonikon köyünden mübadele ile Türkiye’ye gelmişlerdir. Gündoğdu köyü, mübadillerin köye gelmesinden önce başlıca ekonomik faaliyetin ipekböcekçiliği olduğu bir Rum köyüdür. Ancak Yunanistan’da tütüncülükle uğraşan mübadiller köye yerleştikleri zaman tütün yetiştirmek için dut ağaçlarını kesip arazi açmışlar ve burada tütüncülüğe devam etmişlerdir. 1934 yılında köylerinin kalkınması için Tarım Kredi Kooperatifi kurmuşlardır. Bu dönemde birinci kuşak mübadilleri arasındaki dayanışmayı genç kuşaklara göstermeyi amaçlayan fotoğraflar, köy sakinleri tarafından kahvehanenin duvarına asılmıştır.”*¹⁵⁴

Bazı köylerdeki kahvelerden fotoğraf ve belgeler yerine mübadele sürecinde yaşanan olaylarla ilgili makaleler duvarlara asılmaktadır. Bu örnek olarak ise Drama’dan getirilen Kocaeli Avcıköy’e yerleştirilmiş göçmenlerin kahvelerini verebiliriz. Avcıköy sakinlerine göre kahvelerdeki mübadele köşesi Yunanistan’daki hayatlarını ve Türkiye’ye geldikleri dönemi anlatmaktadır. Bu tarz belgelerin ve fotoğrafların göçmenler açısından kültürlerinin devamı ve sahiplenilmesi açısından büyük önemi vardır. Mübadelenin yeni kuşaklara iletilmesi açısından bir köprü vazifesi görmektedir.¹⁵⁵

¹⁵⁴ a.g.m, s. 137.

¹⁵⁵ Aynı yerde.

10.2 Dernek ve Vakıflar

Mübadil kimlik ve kültürlerinin yaşatıldığı mekânlardan biride dernek ve vakıflardır. Bu vakıflar birçok mübadilin girişimi ile geniş kitlelere ulaşmak ve mübadil kültürünü yaşatmak amacı ile kurulmuştur. Yunanistan'daki toplulukların aksine ülkemizde bu tarz dernekler çok geç kurulmuştur. Ülkemizde ilk vakıf 2000 senesinde kurulan “Lozan Mübadilleri Vakfı”dır. 2000 yılından günümüze dek birçok şehirde birçok topluluk kuruluşudur. Bu toplulukların bazıları tüm mübadillere bazıları ise belirli bir şehir, kasaba, köylerden göç etmiş göçmenlere yöneliktir.¹⁵⁶

Tablo 15: “Türkiye’deki Bazı Mübadil Dernek ve Vakıfları”

Lozan Mübadilleri Vakfı-İstanbul	Kartal Rumeli Mübadilleri Kültür ve Dayanışma Derneği - İstanbul
Lozan Mübadilleri Derneği-İstanbul	Mudanya Lozan Mübadilleri Derneği-Bursa
Büyük Mübadele Derneği-İstanbul	Adapazarı Selanik Türkleri Göçmenleri Kültür ve Dayanışma Derneği
Samsun Mübadele Derneği	Selanik Muhacirleri Derneği-Kocaeli
Edirne Lozan Mübadilleri Derneği	Mudanya Yalıçiftlik köyü ve Selanik Göçmenleri Kültür, Yardımlaşma, Dayanışma Derneği
Ankara Lozan Mübadilleri Derneği	Bursa Mübadele Göçmenleri Kültür ve Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği
Tuzla Sosyal Dayanışma ve Yardım Derneği-İstanbul	Selanik Mübadele Muhacirleri Derneği-Antalya
İsparta Lozan Mübadilleri Derneği	Selanik Muhacirleri Derneği-Mersin
Sarıyer Lozan Mübadilleri Derneği-İstanbul	Gelibolu Lozan Mübadilleri Derneği
İzmir Lozan Mübadilleri Derneği	Selanik Türkleri ve Buca Yaylacılıklar Eğitim, Kültür ve Dayanışma Derneği-Kuşadası/İzmir

Kaynak: Gökçe Bayındır Goularas, “1923 Türk-Yunan Nüfus Mübadelesi ve Günümüzde Mübadil Kimlik ve Kültürlerinin Yaşatılması”, *Alternatif Politika*, Cilt. 4, Sayı. 2, s. 142.

¹⁵⁶ Gökçe Bayındır Goularas, **a.g.m.**, s. 138.

Tabloda adı geçen topluluklar geç oluşturulmalarına rağmen az zamanda çok iş yapmışlardır. Birçok şehirde birçok farklı yaş grubundan ve nesilden göçmenlerin buluşmasına, projeler düzenlemesine ön ayak olmuştur. Bu vakıf ve derneklerin gene amacı ise birçok göçmenlerin gelenek ve göreneklerini, bilgilerini, hatıralarını genç kuşaklara aktarmak ve yeni nesil göçmenleri bilinçlendirip kültürlerinin unutulmamasını sağlamak, üye sayısını arttırmak ve daha fazla mübadil aileye ulaşmaktır. Fakat bu toplulukların geç kurulmasından dolayı ilk jenerasyon mübadillerden katılım oldukça az olmuştur. Mübadele topluluklarından örgütlenme, çalışma, üye sayısı bakımından gösterilecek en iyi örnek “Lozan Mübadilleri Vakfı ve Derneği”dir.¹⁵⁷

Göçmenlerin örf ve adetlerini, kültürlerini canlı tutmak ve ikinci, üçüncü kuşaklara aktarmak için birçok çalışma yapılmıştır. Örnek olarak 2005’te “Mübadele Korosu” kurulmuş ve mutfak, dans, “Rumeli Türküleri” üzerine çalışmalar yapılmıştır. 2010’da Çatalca’da “Mübadele Müzesi” açılmıştır. Türkiye Yunanistan arasında dostluğunu pekişmesi için Yunanistan’daki topluluklarla ortak çalışmalar yapılmıştır. Nüfus Mübadelesi esnasında kaybolan şahıslar hakkında araştırmalar yapılmıştır. “Doğulan Toprakları Ziyaret” adıyla geziler düzenlenmiştir. Yunanistan’dan gelen göçmen Rum aileler Türkiye’de misafir edilmiştir. “Lozan Mübadilleri Vakfı” birçok topluluk ile birlikte projeler yapmaktadır. Bunun için tüm mübadele toplulukları senede bir kez olmak üzere toplanırlar ve projeler düzenleyip üye sayısını arttırmaya çalışırlar.¹⁵⁸

¹⁵⁷ Aynı yerde.

¹⁵⁸ **a.g.m.**, ss. 139-140.

10.3 İnternet

Bahsettiğim “mübadil kimlik ve kültürlerinin yaşatıldığı mekânlardan” sonuncusu ise internettir. Günümüzde teknolojinin gelişmesi ile internet zaman, mekân, ulaşım kavramlarını ortadan kaldırmıştır. Aradığımız bilgiye, veriye dilediğimiz anda ulaşabilmekteyiz. İnternet teknolojisi ile fiziki bir buluşma olmasa da birçok kişi internet üzerinden mesaj ya da görüntülü olarak iletişim haline geçebilmektedir. Bu konumuz olan mübadilleri içinde geçerlidir. Mübadiller internette gerek web siteleri gerek forumlar gerekse de sosyal medya aracılığı ile birbirlerini bulup iletişime geçmektedirler. Böylece mübadiller birbirleriyle iletişime geçip bilgi alışverişi yapıp, dedelerinin, büyükannelerinin geldikleri yaşadıkları ve geldikleri yerleri, anılarını, ilginç hikâyelerini paylaşmaktadırlar. İnternet birçok topluluğun buluşturamayacağı kadar göçmeni toplayıp buluşturmaktadır. Göçmenlerin yaşadıkları yerler hakkında web siteleri, “Nüfus Mübadelesi” hakkında web siteleri, mübadele toplulukları hakkında web siteleri, blog siteleri, forum siteleri vb. siteler bulunmaktadır. Bu tarz web siteleri karşılıklı olarak değiş tokuş edilmiş göçmenlerin yeni nesil akrabalarının bir araya gelmesine, kültürlerini yaşatmaya ve birbirlerine aktarmaya, iletişim halinde kalmaya imkân vermektedir.

Ülkemizde internetin gelişmesi ve yaygınlaşması ile “mübadil köylerini” tanıtan, hakkında bilgi veren web siteleri çoğalmıştır. Nüfus Mübadelesi hakkında yapılan araştırmalar arttıkça yeni jenerasyon mübadiller, ailelerinin kökleri hakkında bilgi edinmek istemektedirler. Bu bağlamda, 2005’ten beri göçmenlerin yaşadıkları köyleri hakkında birçok site kurulmuştur. Bu sitelerde, mübadele hakkında bilgilere, belgelere, fotoğraflara, hatıralara, örf ve adetlere, yemeklere, Rumeli türkülerine, danslara, o dönemki giyim tarzlarına ulaşılabilir. Ayrıyeten Yunanca, Arnavutça, Makedonca kelimelere de ulaşılabilir.¹⁵⁹

¹⁵⁹ Gökçe Bayındır Goularas, **a.g.m.**, s. 140.

“Nüfus Mübadelesi ve Mübadiller” hakkında içeriğe sahip birçok site mevcuttu. Bu sitelerin birçoğu tüm göçmenleri kapsamaktadır. Çok az sayıda web sitesi ise göçmenlerin geldikleri yerler hakkında bilgi veren sitelerdir. Nüfus Mübadelesi hakkında her türlü veri, etkinlikler ve tarihleri, mübadele hakkında çalışmalar, “mübadil kültürleri” hakkında bilgiler, mübadele esnasında kaybolan kişiler hakkında bilgiler bu toplulukların sitelerinde mevcuttur. Belirli şehirler, kasabalar, köylerden gelen göçmenler hakkında siteler gün geçtikçe artmaktadır. Bu sitelerin içeriğinde birçok türkü ve şiir bulunmaktadır. Örnek olarak “Selanik Vilâyeti”nin “Vodina” beldesinden göç eden göçmenlerin açmış oldukları web sitesidir. “Vodina” hakkında videolara, bilgilere, haritalara, fotoğraflara, belgelere ulaşılabilmektedir.¹⁶⁰

İnternetteki Nüfus Mübadelesi hakkında bilgilere ulaşılabilecek diğer bir nokta ise “forumlar”, “bloglar”, “sosyal medya”dır. Birçok göçmen bu sitelerde tanışmakta ve organizasyonlar düzenlemektedirler. En önemli buluşma noktası ise “Facebook”tur. Birçok mübadil grubu açılmıştır. Bu grupların birçoğu “Nüfus Mübadelesi” hakkında yazıları ve araştırmaları olan “İskender Özsoy” tarafından açılmıştır. Geri kalan topluluk sayfaları ise topluluklar ve yeni jenerasyon göçmenler tarafından açılmıştır. Bu toplulukların kurulma nedenleri yeni jenerasyon göçmenler tarafından veri akışı sağlamak ve projeler üretmektir. Birçok fotoğraf, belge, bilgi video, türkü, yemek tarifi, “Doğulan Topraklara Yolculuk” ilanları bu topluluk sayfalarında mevcuttur.¹⁶¹

¹⁶⁰Gökçe Bayındır Goularas, **a.g.m.**, ss. 140-141.

¹⁶¹ **a.g.m.**, s. 142.

“Aşağıdaki tabloda Facebook üzerindeki mübadele ve mübadiller ile ilgili bazı grupların isimlerine yer verilmiştir.”

Tablo 16: “Mübadele ve Mübadiller ile İlgili Facebook’taki Bazı Gruplar”

Selanik Muhacir	Selanik Göçmenleri	Lozan Mübadilleri
Selanik Mübadilleri Türkiye’de hatta dünyada kaç kişiyiz?	Patriyot	Nostaljik Tuzlalılar
Büyük Mübadele Derneği	Selanikliler	Karacaova Pomakları
Mübadelelerin son tanıkları	Selanik Muhacirleri	Selanik Göçmenleri
Edirne Lozan Mübadilleri	Yunanistan Kayalar, Vodina, Karacaova ve Notya Göçmenleri	Lozan Mübadilleri Selanikliler
Selanik	Grevena Göçmenleri	Kastorya Mübadilleri
Lozan Mübadilleri Derneği	Bursa Selanik Göçmenleri	Vodina (Edessa) Mübadilleri
Mübadele çocuk ve torunları	Selanik Göçmenleri	Mübadil çocukları platformu

Kaynak: Gökçe Bayındır Goularas, “1923 Türk-Yunan Nüfus Mübadelesi ve Günümüzde Mübadil Kimlik ve Kültürlerinin Yaşatılması”, *Alternatif Politika*, Cilt. 4, Sayı. 2, s. 142.

11. Edirne ve Nüfus Mübadelesi

30 Ocak 1923'te imzalanan Türk – Yunan Nüfus Mübadelesi Protokolü ile Türklerin taşınmasına 1 Mayıs 1923 tarihinde başlanmıştır. İlk göçmen kafilesi 23 Mayıs 1923'te Edirne'ye gelmiştir. Edirne'ye yerleşen mübadiller genellikle Selanik Vilayeti'nden gelmişlerdir. Çoğunlukla Kesendire, Poliroz, Vodina, Valandova, Avrethisar, Doyran, Karacaova, Gusteren, Gustülüp, Kapıyan, Prodron, Parpisten köylerinden Edirne'ye gelmişlerdir. Çok az sayıda mübadil ise Drama, Kavala, Serez, Gevgili'den gelmiştir. Edirne'ye gelen mübadiller bir kısmı demiryolu ve karayolu (yürüyerek, at arabası), bir kısmı ise deniz yolunu tercih etmiştir. Deniz yolu ile gelenler Tekirdağ ve İstanbul'daki limanlara getirilmiş, tren ile Edirne'ye gönderilmiştir. Karayolu ile gelenler ise at arabasını tercih etmişlerdir. Mübadiller Türkiye'ye ulaşmalarına rağmen yolda sıkıntılar çekmiş, bir kısmı sağlıksız koşullardan dolayı hayatlarını kaybetmişlerdir. Karayolu ile gelirken vefat edenler yol kenarında uygun alanlara defin edilmiştir. Deniz yolu ile gelirken vefat edenler ise denize atılmıştır. Bu işlem yapılırken gemideki yolcular etkilenmesin diye gemide bir şamata yaratıp, dikkatleri bir tarafa toplanmış diğer tarafta ise vefat edenler denize atılmıştır. “Mübadele İmar İskân Bakanlığı”nın verdiği bilgiye göre; limanlarda, yolda, tren garlarında, misafirhanelerde ölenlerin toplam sayısı 3.819'dur.¹⁶²

Edirne'deki mübadiller genellikle şehir hayatı yerine kırsal hayattan (köy ve kasaba) gelmektedirler. Bundan dolayı büyük çoğunluğu şehir hayatına geçmekte zorlanmışlardır. Mübadiller Edirne şehir merkezinde beş semte yerleştirilmişlerdir. Semt olarak ise; Kıyık, Yıldırım, Kirişhane, Kaleiçi ve Karaağaç'tır. Yalnızca ekonomik durumu iyi olanlar Kaleiçi semtinde ikamet etmişlerdir. Kıyık semtine, Gustülüp, Kapıyan ve Prodron köylerinden gelenler, Yıldırım semtine, Gustülüp, Bizova, Parpisten, Kesendire köylerinden gelenler yerleştirilmiştir. Kirişhane semtine ise sadece Bizova'dan gelenler yerleştirilmiştir. Kaleiçi semtine ise Doyran, Karacaova, Poliroz, Dimetoka'dan gelenler yerleştirildi. Karaağaç'a ise, Gusteren,

¹⁶² Güngör Mazlum, “Mübadil Kent Edirne”, *Mübadil Kentler: Türkiye*, Müfide Pekin, 1. Baskı, Lozan Mübadilleri Vakfı Yayınları, İstanbul 2013, ss. 156-169.

Dimetoka, Slatin, Kayalar ve Avrethisar'dan gelenler yerleştirilmiştir. Bu semtlere yerleştirilen mübadillerin bir kısmı yerleştirildikleri yere adapte olup yaşamlarını sürdürdüler, bir kısmı ise yerleştirildikleri yere adapte olamayıp ya da beğenmeyip başka şehirlere ve civar köylere taşınmışlardır. Bunda en büyük neden iş ve dil sorunudur. Mübadillerin bir kısmı hiç Türkçe bilmiyordu. Bu durum onların sosyal hayatlarına ve iş hayatlarına büyük etki yapmıştır.

Devlet İstatistik Kurumu'nun verilerine göre Türkiye'ye mübadele yoluyla 456.720 göçmen gelmiştir. Daha önceki sayfalarda belirttiğim gibi Balıkesir'e 37.174, Bursa'ya 34.543, Tekirdağ'a 33.728, İstanbul'a 36.487 kişi yerleştirilirken, Edirne ise 49.441 kişi ile en çok göçmenin yerleştirildiği il olmuştur. En fazla göçmenin Edirne'ye yerleştirilmesinin nedeni; göç eden Rumların çokluğu ve bıraktıkları evler, işyerleri, Edirne merkez ve köylerdeki tarım arazileridir. Edirne'deki şehir hayatına alışamayan, iş konusunda sıkıntılar çeken bazı göçmenler civar köylere taşınmıştır. Başlıca köyler; Karakasım, Elçili, Musabeyli, Demirhanlı, Ortakçı, Köşen, Hasköy, Abalar, Hacı Müsellim, Hacımur (Hacı Umur) vb. Bu köylere yerleşen göçmenler genellikle tarım başta olmak üzere hayvancılık, bağcılık, ipek böcekçiliği, mandıracılık vb. işler ile uğraşmışlardır.¹⁶³

¹⁶³ Güngör Mazlum, **a.g.e.**, ss. 156-169.

12. Edirne'deki Mübadiller

Güngör Mazlum:

25 Ağustos 1944 tarihinde Edirne'de doğdu. 1977 yılında Edirne Belediye Başkanlığı oldu. 12 Eylül 1980 darbesi nedeni ile Belediye Başkanlığı görevi sona erdi. Otuz yıldır “Sigortacılık” mesleğini yapmaktadır. Ailesi 1925'te Selanik Karacaova'dan deniz yoluyla göç etti. Ailesinin lakabı “Mazneler” ve babasının lakabı ise “Mazne Hüseyin”dir. 1934 yılına kadar soyadı kanunu olmadığı için aileler ve kişiler lakapları ile anılmaktaydılar. Örn: Mazne Hüseyin, Çaçı Ramiz vb. Bu isimlerin bazıları anlamlı bazıları ise anlamsızdır. Ailelere örnek verecek olursak; Süleyman Agayçe. Buradaki “Agayçe” kelimesi Süleyman Aga'nın kendisini ve eşini kastetmektedir. Soyadı kanunundan sonra aileler lakaplarına yakın soyadları almışlardır.

Bu konuda Güngör Mazlum; “Bizim lakabımız Mazne'idi. Bizimkiler Mazlum soyadını almışlar. Lakabı “Serko” olan aileye Serçe soyadı verilmiş. Bazı aileler ise geldikleri şehrin, köyün veya bölgenin ismini soyadı olarak almışlardır. Örn: Selanik, Rodoplu vb.” Ailesi hakkında ise; Dedem geldiğinde yaşlıymış ve Türkçesi zayıfmış. Babam küçük olduğu için Türkçesi daha iyiymiş. Bizimkiler ilk geldikleri zaman buraya alışmakta zorlanmış ve memleketlerini aramışlar. İş bulamamışlar ve Yunanistan'da bıraktıkları malların karşılığını da alamamışlar. Dedemin vefatından sonra ise babam badana ustalığı yaptı. Bizler ikinci kuşak olduğumuz için fazla sıkıntı çekmedik.” diyor.

Yunanistan'dan Türkiye'ye dönüşlerine değinen Mazlum; “Bizimkiler yolculuk sırasında bayağı bir sıkıntı çekmiş. Birçok malımızı orada bırakmak zorunda kalmışız. O dönem Yunanistan'daki Türklere Türkiye'ye dönmeleri için çok baskı yapılmış, Türkiye'den giden Rumların yerleşmeleri için yer açılmaya çalışılmıştır. Bu baskılardan dolayı ailem kaçır gibi gelmiştir. İlk geldikleri yıllarda buraya adapte olmakta zorlanmışlar. İş, dil, sosyal yaşam vb. Fakat yıllar geçtikçe de Edirne'ye alışmışlar, buradan taşınmayı dahi düşünmemişler. İşleri ve güzel sosyal

ilişkileri olmuş. Rahmetli dedemden, babamdan ve diğer büyüklerimizden çok hikâye dinledik. Geldikleri zaman Edirne küçük ama güzel bir şehirmiş. Karaağaç, Kaleiçi, Karanfiloğlu'nda büyük konaklar varmış. Durumu iyi olan mübadiller buralara yerleşmiş. Fakat durumu çok iyi olmayıp, büyük evde yaşamamış, çiftçilik ve hayvancılıkla uğraşan aileler bu evlere büyük zarar vermişler. Evlerin bazı kapı ve pencerelerini kapatmışlar, içerisini ahır olarak kullanmışlar. Para karşılığında avize, koltuk vb. eşyaları satmışlar. Isınmak için metruk kalan ahşap evlerin dış ahşap kaplamalarını sökmüşler. Allah'tan ailem böyle şeyler yapmamış diyor. Bu tarz hikâyeleri duyunca insan; Allah kimseyi yerinden, yurdundan etmesin.” diyor.

Ortak kültür konusu açılınca Güngör amca başlıyor anlatmaya. “On bir yaşına kadar Kirişhane’de yaşadım. Mahallemizde birçok Selanik göçmeni aile yaşamaktaydı. Hepsi çok düzgün, neşeli insanlardı. Büyüklerin hepsi lakaplarla anılırdı. Çaçı Ramiz, Kısa Belo Yusuf, Bico Hasan vb. Anneler mahalledeki arkadaşlarıyla gün yaparlardı. Ne börekler, ne tatlılar yaparlardı. Hepsi genellikle Rumeli mutfağındandı. Keza evde de yaptığımız yemekler Rumeli yemekleriydi. Kurmitnik, Tatlı Tarhana, Süt Böreği, Tarhana Bulamacı, Kaçamak vb. Dil konusunda da mahallede genelde yaşlılar Yunanca ve Makedonca biliyordu. Bizim jenerasyondan bilen çok azdır. Ama dil bilmesek bile Rumeli şivesine hâkimdik. “H” harfini yutuyorduk. “Hasan” yerine “Asan”. Babamın ismi Hüseyin’di ama annem babama “İsin” derdi. Günümüzde bile bir kişiye hitap ederken; bre, kızan, abe, mori, te orda, meret vb. kelimeler kullanılmaktadır.” diye anlatıyor.

İbrahim AY:

1945 yılında Edirne’de doğdu. Edirne Lisesi ve İstanbul Üniversitesi Eczacılık bölümünü bitirmiştir. Bir dönem Edirne Belediye Başkanlığı yapmıştır. Halen Edirne’de Eczacılık yapmaktadır. Kendisi babamın dayısıdır. Ailesi, 1925 yılında Selanik’ten Edirne Demirhanlı köyüne göç etmiştir. Aile Mollalar olarak bilinirmiş. Ailede kim büyük ise, aile onun ismiyle anılırmış. Örnek verecek olursak; aile geleneği olan Mehmet oğlu Yusuf, Yusuf oğlu Mehmet’tir. Yani bir kişinin ismi Mehmet ise doğacak ilk erkek çocuğuna Yusuf ismini vermek zorundadır. Eğer bir kişinin ismi Yusuf ise ilk doğacak erkek çocuğa Mehmet ismini vermek zorundadır. Edirne’ye göç ettikleri yıllarda, aile reisi Molla Yusuf olduğu için aile; “Selanikli Molla Yusuf” olarak anılmaktaydı. Soyadı kanunundan sonra aile Ay soyadını almıştır.

Aile hakkında bilgi veren İbrahim Ay; “Bizimkilerin esas kütüğü Selanik’in Doyran köyüdür. Köy şuanda Makedonya sınırındandır. Fakat aile molla olduğu için devletin görevlendirdiği yerlerde yaşamıştır. Ailemiz bir dönem Valandova, bir dönem Ohri ve en son Selanik merkezde yaşamıştır. Bizimkiler mollalığın yanında çiftçilik ve hayvancılıkta yapıyormuş. Babamın ailesi, Balkan Savaşları sonrası kaçarak Türkiye’ye gelmiştir. Yalova’ya gemi ile gelen aile burayı beğenmeyip tekrar Selanik’e dönmüşler. Daha sonra temelli olarak 1925’te yine deniz yolu ile Edirne Demirhanlı Köyüne göç etmişlerdir. Ailemiz çiftçi olduğu için Edirne’ye geldiğinde şehir merkezine değil köye yerleşmiştir. Demirhanlı köyünde toprak alıp, yine tarım ve hayvancılık ile uğraşmışlar. Daha sonra ise babam Yahudi işadamı İshak Ovadya ile ortaklık yapıp mandıra açmışlar. Ben doğduktan sonra aile Edirne’nin Kaleiçi semtine taşınmışız. Burada da Çilingirler Çarşısına nalbur ve zirai ilaç dükkânı açmıştır.” dedi.

Göçmen ailelerin sahip olduğu kültür zenginliğinden bahseden İbrahim Ay; “Örf, adet, yemek, dil, türküler vb. Çok büyük bir miras kaldı bizlere. Rahmetli annem ve babam ablalarımı, ağabeyimi ve beni severken Yunanca, Makedonca,

Türkçe kelimeler kullanırlardı. Ama bize çok fazla Yunanca ve Makedonca öğretmediler. Yine de az çok biliyoruz. Annemin temizlik ve yemek yaparken söylediği Yunanca, Makedonca türküler hep aklımda. Bizimkiler geldiklerinde dil yönünden hiç zorluk çekmemişler. Çünkü evde sürekli Türkçe konuşuluyormuş. Rahmetli dedemler çok dikkat edermiş dil konusuna. Aile içinde kullanılan kelimeler: mori, more, glikia, puli, koukla mou vb. Köyde hayvanlara bakan Haydar Aga'ya "Aydar Aga" derdik. O da köyde otlattığı hayvanlara hareket etmeleri için "Odime" derdi." Yemek konusunda ise; "Kapama, Damat Paçası, Soka, Soğanlı Börek (Kenar Böreği), Tarhana Bulamacı, Büryan, Umaç Çorbası vb. tadından yenmez." diyor.

Köyde ve mahallede yapılan düğünlerden bahseden İbrahim Ay, "Tam Rumeli düğünleri gibiydi. Sadece Selanik göçmenleri yoktu mahallemizde. Yugoslavya'dan gelen, Bulgaristan'dan gelen, Arnavutluk'tan gelen aileler de vardı. Düğünlerde hep Rumeli Türküleri, oyun havaları çalardı. Çiftetelli, Payduşka, Kasap Havası oynanırdı. Çok güzel günlerdi dedi. Yılların çok çabuk geçtiğinden bahseden İbrahim Ay, yeni neslin bu kültüre sahip çıkmadığını ve kültürlerin kaybolmaya başladığını, bir an önce bizlerin sahip çıkması gerektiğinden bahsetti.

Hasan Öge:

1952 yılında Edirne’de doğdu. Edirne Lisesi ve İlhami Ertem Lisesi’nde müdürlük yapmıştır. Şu andan emeklidir. Dedesi 1928 yılından Batı Trakya’da bulunan Dimetoka’dan Edirne’ye göç etmişlerdir. Soyadı kanundan sonra “Öge” soyadını almışlardır.

Hasan Bey ailesini ve ailesinin Dimetoka’daki yaşantısını söyle anlatıyor; biz bu hikâyeleri babamızdan duyduk. Açıkçası dedemde anlatırdı ama gençtik, çokta kulak asmazdık. Şimdi hata yaptığımızı çok iyi anlıyorum. Bizimkilere gelecek olursak, bizimkiler ibrik ustasıymış. Dedemin babası çok iyi bir ibrik ustasıymış. Kalaycılıkta yaparmış. Balkan Savaşı’ndan sonra bölge Bulgarlara verildikten sonra ailesi birçok problem yaşamış. Dedemin anlattığına göre çok iyi dostluklar da edinmişler, çok kötü hatıralar da edinmişlerdir. Savaştan önce araları çok iyi olan komşuları savaştan sonra selam bile vermez olmuşlar. Bu dedem ve ailesi bu durumu çok içermişler. Evlerini barklarını bırakıp kaçmayı bile düşünmüşler. Daha sonra mübadele başlayınca zor da olsa dönmeye karar vermişler. 1928’de kağı arabası ile dönmüşler. O kadar çok yükleri varmış ki, bazılarını yolda bırakmışlar. Bununla birlikte Hasan amca çok ilginç bir olay anlatıyor. Dönüş yolunda ailelerden biri yükleri fazla olduğu için yorgun düşmüş. O zaman 4-5 yaşlarında olan çocuklarını yolda bırakmaya karar vermişler. Bunu gören dedesi sinirlenmiş ve ailesine karşı çıkmış. Çocuğu kucağına alıp Edirne’ye kadar getirmiş. Yıllar sonra büyüyen Ali Bey, Hasan Öge’nin dedesine baba der ve her özel günde, zor anında yanında olur. Hasan Bey, dedem ve babam vefat etse de Ali amca ile dostluğumuz devam etmekte diyor.

Ailem günümüzde tam olarak Yunanistan Türkiye sınırında yer alan Kara Kasım Bey çiftliğine yerleşmiştir. Balkan Savaşı’ndan kaçan ve mübadele ile göç edenler nedeni ile Kara Kasım Bey Çiftliği kalabalıklaşır. Daha sonra da burası Karakasım Köyü adını almıştır. Ailesi burada çiftçilik ve az da olsa ibrikçilikle

uğraşmıştır. Yıllar sonra aile Edirne merkeze taşınmıştır. Hasan beyin babası DSI'den emeklidir.

Dil konusunda ise Hasan Bey, "sadece aile büyüklerimiz biliyordu ama bize ğretmediler. Küçükken ne dedemden ne babaannemden Yunanca bir kelime duymadım." dedi. Ama evimizde mkemml Rumeli yemekleri pişerdi. Babaannem, annem çok lezzetli yemekler yaparlardı. Katık, Uma orbası, Etli Kazan Pilavı vs.

Faruk Sezer:

1948 Edirne doğumludur. Lise eğitimini Edirne Lisesi'nde, üniversite eğitimini İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi'nde yapmıştır. Edirne'de avukatlık yapmaktadır. Dedesi 1928 yılında Gümölcine'den Edirne Musa Beyli Köyü'ne göç etmiştir. Dedesi ve yakınları karayolu ile göç etmişlerdir.

Faruk Bey; “Dedemler gelirken kağı arabası ile gelmişler. Kimi zaman da yürümüşler. Çok zor bir yolculuk geçirmişler. Gelen kafilenin bir kısmı yolda çeteler tarafından soyulmuş. Allahtan dedemlerin başına bir şey gelmemiş. Dedem o yaşlarda çocuk olduğu için bu olaydan çok etkilenmiş.” diye anlatıyor. “Dedem küçükken geldiği içi hiç Yunanca bilmezdi. Büyük dedem bilirmiş ama hiç öğretmemiş. Dedem buraya geldiğinde 5 yaşındaymış. Bu yüzden pek fazla anısını dinlemedik küçükken. Sadece büyüklerimizden örf ve adetler, yemekler ve birkaç hatıra kaldı.” diyor. Oradaki mallarının karşılığı konusunda Faruk Bey; “Malların karşılığının alınması uzun sürmüş. Gerek ihmaller gerek bürokrasiden dolayı. Ama en sonunda almışlar. Çünkü dedemler ilk geldiklerinde epeyce zorlanmışlar. Tarla alamamışlar ve birkaç çiftçinin yanında çalışmışlar. Daha sonra hem para biriktirip hem oradaki malların karşılığını alıp kendi tarlalarını almışlar. Gümölcine'deki gibi çiftçilik yapmaya başlamışlar. Babam büyüdükten sonra lise eğitimi için Edirne'ye gelmiş ve Edirne Lisesi'nde yatılı okumuş. Daha sonra da PTT'de çalışmaya başlamış. Kendisi gibi bir mübadil olan annem ile evlenmiş.

Annemin ailesi de İskeçe'den gelmiştir. Köyün ismini hatırlamıyorum ama ailesi çiftçilik ve hayvancılık yapıyormuş. İneklerden elde ettikleri sütleri hem halka hem de peynir yapımı içi süt alan sahibi genellikle Yunanlı olan mandıralara satıyorlarmış. Balkan Savaşı'ndan sonra işleri bozulmuş gerek çeteler gerek oluşan kaos ortamı buna neden olmuş. Savaştan dolayı da kaçmayı düşünmüşler ama yolda başlarına bir şey gelir diye kaçmamışlar 1926'da Edirne'ye gelmişler ve Kaleiçi'ne yerleşmişler. Gemi ile ilk önce İstanbul'a gelmişler fakat daha sonra Edirne'ye gelen yakınlarının sayesinde Edirne'ye yerleşmişler.” dedi. Faruk Bey; anne tarafında da

kimsenin Yunanca bilmediğini çünkü yaşadıkları köy tamamen Türk köyüymüş. Annemlerin tarafında hep lakaplar vardı. Kısa Bilal, Ramo vb. Anneanneler Rumeli Türkçesi'nde karşılaşılan kız kardeşe söylenen, kızçe ya da kız kardeş gibi isimleri kullanırlardı. Bayan hitap ederken mori, erkeğe hitap ederken more kelimesini kullanırlardı.” diye anlatıyor.

SONUÇ

1923 ve 1930 yılları arasında yapılan “Türkiye Yunanistan Nüfus Mübadelesi” 20. yüzyılda yaşanan en büyük göç olayıdır. Toplam 1.600.000 Müslüman Türk ve Rum zorunlu göçe tabi tutulmuştur. Bu neden ile birçok insanın hayatı tümü ile değişmiş ve göçe tabi tutulan mübadillerin üzerlerinde büyük yıkım meydana getirmiştir. Türkiye Yunanistan Nüfus Mübadelesi “Uluslararası Hukuk” literatüründe “Azınlıklardan Mübadele Yolu ile Kurtulma” ve “Zorunlu Göç” olarak yer almıştır. Türkiye Yunanistan Nüfus Mübadelesi’nin temelinde iki ülkenin de homojen bir yapıya sahip “Ulus Devlet” olmak istemesi ve geçmişte yaşanan azınlık problemlerini tekrar yaşamak istememeleri yatmaktadır. Nüfus Mübadelesi halkların etnik kökenlerine, milletlerine göre yapılmış gibi gözükse de gerçekte bu şekilde yapılmamıştır. İki ülke mübadeleyi yaparken temel unsur olarak dini almıştır. Yani mübadele Müslümanlar ve Hristiyanlar arasında yapılmıştır. Buna verilebilecek en iyi örnek, kurulurken homojen bir “ulus devlet” yapısı ile kurulmak istenen Türkiye Cumhuriyeti’nin sınırları içerisinde yaşayan Boşnak, Arnavut, Kürt, Arap, Pomak gibi farklı etnik kökene mensup vatandaşlarıdır. Bu milletlere mensup vatandaşların kurulan yeni devletin bir parçası olmasını mensubu oldukları Müslümanlık dini sağlamıştır. Fakat aynı şeyleri mübadeleye tabi tutulan ve Yunanistan’a gönderilen Karaman ve Gagavuz Türkleri için söyleyemeyiz. Bu insanlar Türk olmalarına ve Türkçe konuşmalarına rağmen sadece Hristiyanlık dinine mensup oldukları için mübadeleye tabi tutulmuşlardır.

Bu durum Yunanistan içinde geçerlidir. Yunanistan Devleti, Anadolu’dan gelen mübadillerin kilisenin desteğinden yararlanarak uyum sürecini kolaylaştıracağını düşünüyordu. Bu yüzden de dine dayalı zorunlu göçü uygun bulmuştur. Anadolu’nun birçok bölgesinde yaşayan Ortodoks Süryaniler mübadeleye tabi tutulmuş fakat Katolik Rumlar mübadelenin dışında kalmıştır. O dönemin şartlarında devletlerin mübadele sürecindeki politikaları ve çıkarları doğrultusunda dine dayalı bir milliyetçilik anlayışını benimsedikleri ortaya çıkmaktadır. “Nüfus Mübadelesi” o dönemin şartlarına ve her iki devletin siyasi, ekonomik politikalarına

göre gerekli bir karardı. İki devlet içinde “ulus devlet” kavramının benimsenmesinde yarar sağlayacak bir eylemdi.

Yunanistan açısından bakacak olursak, mübadele Yunanistan’ın siyasi çıkarlarıyla örtüşüyordu. Kurtuluş Savaşı’nın kaybedilmesi ile Anadolu’dan kaçan 1.000.000’u aşkın Rum Yunanistan’a göç etmiştir. Bu durum Yunanistan’da ciddi barınma ve ekonomik problemlere yol açmıştır. Ortaya çıkan bu sorun Müslüman Türklerin Türkiye’ye göç etmesi ve Anadolu’dan gelen Rumların Türklerin boşalttıkları bölgelere yerleştirilmesi ile çözülecekti. Bu konudaki diğer bir unsur ise, ulus devlet yapısını oluşturmaya çalışan Yunanistan’ın Müslümanların yoğun olarak yaşadıkları Batı Trakya ve Makedonya Bölgesi’nin “Yunanlaştırma” çabası idi. Yunan Devleti bu amaçlarının ikisine de ulaşmıştır. Müslüman Türklerin terk ettikleri bölgelere iskân edilen Rumlar Makedonya Bölgesi’ndeki Yunan nüfusunu % 42’den % 90’a çıkartmıştır. Bunun sonucunda Yunanistan Hükümeti, Bulgaristan ve Sırbistan ile Makedonya Bölgesi’nde yaşadıkları nüfus sorunlarını olumlu şekilde sonuçlandırmıştır.

Yunanistan, “Megalo İdea” fikrini Kurtuluş Savaşı’nın kaybetmesi ile gerçekleştirememiştir. Fakat “Megalo İdea” ideolojisinin en önemli unsurlarından biri olan “Yunan Halklarını Birleştirme” düşüncesini Anadolu’daki Rumların Yunanistan’a iskân edilmesi ile gerçekleştirmiştir. Bu durum Yunanistan’da “*Küçük Asya’da ve Doğu Trakya’da ne kaybedildi ise, Ege’nin karşı kıyısında o kazanıldı*” sözü ile ifade edilmektedir. Türkiye’den giden Rum mübadiller Yunanistan’ın homojen yapıda bir “ulus devlet” olmasında ve çağdaş Yunanistan’ın kurulmasında önemli bir rol oynamışlardır.

Türkiye açısından bakacak olursak, daha önce de bahsedildiği gibi Türkiye Hükümeti yeni kurulan devlette azınlık problemleriyle karşılaşmamak ve bu problemlerden dolayı iç işlerine karışılmasını önlemek istiyordu. Yapılacak nüfus mübadelesi ile bu durumu ortadan kaldırmak istiyordu. Böylece “ulus devlet” olma yolunda adım atılmıştır. Bu durumu ekonomik açıdan değerlendirirsek Anadolu’dan ayrılan Rumların çoğunun sermaye sahibi olması Türkiye açısından büyük sorunlar

yaratmıştır. Rumların yerlerine gelen Türk mübadiller büyük kısmının çiftçilik ile uğraşması ticaretin gerilemesine yol açmıştır. Yukarıda belirtildiği gibi finans, ticaret, sanayi alanlarında sermaye sahibi olan Rumların ülkeyi terk etmesi ile girişimci sınıf kaybedilmiştir. Bu durum da işsizlik sorununu arttırmıştır. Fakat bu durum devlet teşviki ile yerli iş adamların ve burjuvazi yaratılması açısından bir fırsattı. Hükümet ticaret, zanaat, sanayi ile uğraşan birçok mübadilli iş kurmaları konusunda verdiği kredi ve hibelerle desteklemiştir.

Nüfus Mübadelesi'nden etkilenen iki ülke halkına gelecek olursak, mübadele iki halkta da tedavisi zor yaralar, silinmesi zor izler bırakmıştır. Doğdukları ve büyüdükları toprakları bırakıp hiç bilmedikleri, görmedikleri yerlere gelmişlerdi. Fakat bu konuda Türk mübadiller daha avantajlıdır. Yunanistan'daki son dönemlerinde Yunanistan Hükümeti tarafından yapılan baskılardan bunalan ve bundan dolayı huzursuz hisseden Türk mübadiller, Türkiye'ye gelince kendileri güvende ve rahat hissetmişlerdir. Fakat İki halkta yerleştirildikleri yerlerde sosyoekonomik sorunlar yaşamışlardır. Yerleştirildikleri bölgelerdeki yerel halk tarafından dışlanan mübadiller "Türk Tohumu" ya da "Yunan Tohumu", "Gâvur", "Türk", "Yunan" vb. sıfatlarla yaftalanmışlardır. İskân edildikleri bölgelerin kültürüne, iklimine alışmak zamanlarını almıştır. "Helenistik" kültüre sahip Yunanistan Hükümeti, Anadolu gelenek ve göreneklerine sahip olan Rumların göçmenlerin adaptasyonlarını sağlamada zorlanmıştır. Karaman Türkleri ve Gagavuz Türkleri'nin Türkçe konuşması yerel halk tarafından hoş karşılanmamış ve tepki çekmiştir. Aynı şekilde Türk mübadiller yerleştirildikleri yerlerde Yunanca, Arnavutça, Makedonca konuşmaları yerel halk ile aralarında bir ötekileşmeye neden olmuştur. Bu mübadiller yerel halk tarafından "muhacir" olarak adlandırılmışlardır.

Türkiye'ye gelen mübadiller yıllarca farklı etnik kökene mensup insanlarla yaşadıkları için multikültürel bir yapıya sahiptiler. Bu yüzden farklı kültürlere saygılı, modern bir yaşam tarzı benimsemişlerdir. Bu modernizm sosyal hayatlarına, giyim kuşamlarına, evlerine, kısacası hayat görüşlerine yansımıştır. Böylece devlet tarafından yapılan inkılâplar daha çabuk benimsenmiştir. Bayanların haremlik-

selamlık olmadan erkeklerle birlikte oturması, okullarda karma eğitim görmeleri, bayanların sosyal hayat ve siyasete katılımı vb. örnekler verilebilir.

Özellikle mübadillerde “Selanikli” olma duygusu, kendilerini Türkiye Cumhuriyeti’nin kurucusu Mustafa Kemal Atatürk ile aynı memleketten saymaları göç ettikleri Türkiye’ye olan aidiyet duygusunu arttırmıştır. Mübadillerin sahip olduğu aidiyet duygusu Cumhuriyet Bayramı’nın daha coşkulu kutlanmasına, evlere ve iş yerlerine bayraklar asmalarına, fener alayları organize etmelerine kısacası ülkeyi ve yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti’ni benimsemelerine yardım etmiştir. Bu da ulus devlet olma bilincinin daha sağlamlaşmasını sağlamıştır.

Göçmenlerin iki ülkede de iskânlarında, üretici duruma getirilmelerinden problemler çıkmıştır. Yunanistan Devleti’nin yabancı ülkelere aldığı yardımlar ve fonlar, yurt dışında yaşayan zengin Yunanlardan aldıkları yardımlar ile bu dönemi Türkiye’ye oranla daha az sorunla atlamıştır. Türkiye savaştan dolayı bir yıkım yaşadığı için daha zor bir süreç ile karşı karşıya kalmıştır. Fakat iki ülke de hatalar, aksaklıklar olsa da mübadele ve iskân sürecini ellerinden gelenin en iyisini yapmaya çalışarak atlatmıştır.

Kültürel açıdan iki halk göç ettikleri bölgelere kendi adetlerini taşımıştır. Böylece Rumeli Kültürü Anadolu’ya, Anadolu Kültürü de Rumlar ile birlikte Yunanistan’a taşınmıştır. Mübadillerin göç ettikleri yerlerde yerel halkı da etkilemişlerdir. Yüzyıllarca birlikte yaşamının oluşturduğu multikültürel yaşam âdeta Türk ve Yunan kültürü iç içe geçirmiştir. Bu kültür mozaigi yeni kuşak mübadillere aktarılması ile günümüze kadar gelmiştir.

Sonuç olarak milliyetçilik ideolojisinin etkili olduğu bir dönemde yaşanan olaylar Türkiye ve Yunanistan’ın ulus devlet olma yolunda ilerlemesini sağlamlaştırmıştır. Her iki ülke de mübadele ile ekonomisinde ve toplumsal yapısında yerli sınıfını oluşturmuştur. Mübadele süreci her iki ülke halkı adına çok zor ve acı dolu olmuştur. Yaşanan bütün zorlukların, problemlerin “Nüfus Mübadelesi”nin “Zorunlu Göç” olarak yapılmasından dolayı “eleştiri” kişiler göre

değil mübadelenin neden “Zorunlu Göç” olarak yapıldığı hususunda ve dönemin şartlarına göre yapılmalıdır.

O dönemki ve günümüzdeki tüm devlet adamları yaşanan Türkiye Yunanistan Nüfus Mübadelesi'nin doğru ve yerinde bir düşünce olduğunu belirtebilirler. Belki de bunu mantıklı bir şekilde anlatabilirler ama Türk ve Rum mübadillerin doğdukları, büyüdükları vatanlarından ayrılmalarını, yaşadıkları acıları, zorlukları yıllar geçse de silemezler. Bu yüzden mübadele dönemi insan haklarının askıya alındığı ve ihlal edildiği bir dönemdir.

KAYNAKÇA

Kitaplar

Tosun, Ramazan, *Türk-Yunan İlişkileri ve Nüfus Mübadelesi*, 1. Baskı, Berikan Yayınevi, Ankara 2002.

Arı, Kemal, *Büyük Mübadele: Türkiye'ye Zorunlu Göç 1923-1925*, 6. Baskı, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 2012.

Yıldırım, Onur, *Diplomasi ve Göç Türk-Yunan Mübadelesinin Öteki Yüzü*, 1. Baskı, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2006.

Hirschon, Renée, *Ege'yi Geçerken 1923 Türk-Yunan Zorunlu Nüfus Mübadelesi*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 1. Baskı, İstanbul 2005.

Oran, Baskın, *Türk Dış Politikası Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular Belgeler, Yorumlar Cilt 1: 1919-1980*, İletişim Yayınları, 15. Baskı, İstanbul 2009.

Erdoğan, M. Murat, Kaya, Ayhan, *Türkiye'nin Göç Tarihi 14. Yüzyıldan 21. Yüzyıla Türkiye'ye Göçler*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 1. Baskı, İstanbul 2015.

Serez, Mehmet Saim, *Tekirdağ ve Çevresinde Mübadele 90. Yıl*, Dönmez Ofset Yayınevi, 1. Baskı, Ankara 2012.

Gökaçtı, Mehmet Ali, *Nüfus Mübadelesi Kayıp Bir Kuşağın Hikâyesi*, İletişim Yayınları, 5. Baskı, İstanbul 2008.

Pekin, Müfide, *Mübadil Kentler: Türkiye, Lozan Mübadilleri Vakfı* Yayınları, 1. Baskı, İstanbul 2013.

Makaleler / Kitap Bölümleri

Karataş, Murat, “*Türk Yunan Nüfus Mübadelesi*”, T.C. Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Bölümü Bilim Dalı, (Yüksek Lisans Tezi), Ankara 2004.

Kodaman, Ömer, “*Türkiye İle Yunanistan Arasında Nüfus Mübadelesi*”, T.C. Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Üniversitesi Tarih Anabilim Dalı, (Yüksek Lisans Tezi), Kahramanmaraş 2008.

Macar, Elçin, ”Yunanistan’dan Anadolu’ya Göç: Nüfus Mübadelesi”, *Türkiye’nin Göç Tarihi 14. Yüzyıldan 21. Yüzyıla Türkiye’ye Göçler*, M. Murat Erdoğan Ayhan Kaya, 1. Baskı, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2015.

Barutciski, Michael, “Lozan’a Yeniden Bir Bakış: Uluslar arası Hukuk ve Siyasette Nüfus Mübadeleleri”, *Ege’yi Geçerken 1923 Türk-Yunan Zorunlu Nüfus Mübadelesi*, Renée Hirschon, 2. Baskı, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2007.

Hirschon, Renée “Lozan Sözleşmesinin Sonuçları: Genel Bir Bakış”, *Ege’yi Geçerken Türk-Yunan Zorunlu Nüfus Mübadelesi*, Renée Hirschon, 2. Baskı, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2007.

Özgişi, Tunca, “Osmanlı Devleti’nden Türkiye Cumhuriyeti’ne Anadolu’ya Zorunlu Göçler ve Hilal Ahmer Cemiyeti’nin Yardım Faaliyetleri”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Cilt. 7, Sayı. 31, 2014.

Çapa, Mustafa, “*Mübadele’de Kızılay (Hilal-i Ahmer) Cemiyeti’nin Rolü*”, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Sayı. 10, 2001.

Bayındır Goularas, Gökçe, “1923 Türk-Yunan Nüfus Mübadelesi ve Günümüzde Mübadil Kimlik ve Kültürlerinin Yaşatılması “, *Alternatif Politika*, Cilt. 4, Sayı. 2, 2012.

Sarı, Muhammed, “Atatürk Dönemi İç Anadolu Bölgesi’nde İmâr İskân Faaliyetleri (1923-1938)”, TC. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Bilim Dalı, (Doktora Tezi), 2011.

Özcan, Eda, “Ahali Mübadelesi ve Yardımlarının İstanbul Örneği”, *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, Cilt: 9, 2010.

Demirtaş, Barış, “Lozan Mübadele Sözleşmesi’nin Etkileri ve Sonuçları Üzerine Bir Araştırma”, T.C Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Cumhuriyet Tarihi Anabilim Dalı, (Yüksek Lisans Tezi), Bursa 2008.

Erdal, İbrahim, “Türk Yunan Nüfus Değişiminde Türk Mübadillere Yapılan Yardım Faaliyetleri”, *Pamukkale Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü*, 2006.

Erdal, İbrahim “Türkiye Yunanistan Arasında Mübadele Meselesi (1923-1930)”, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, (Doktora Tezi), Ankara 2006.

Kiracı, Mehmet, “Cumhuriyet Döneminin İlk Göçü: Türk-Yunan Nüfus Mübadelesi”, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, (Yüksek Lisans Tezi), Edirne, 2006.

Bozdağlıoğlu, Yücel, Türk Yunan Nüfus Mübadelesi ve Sonuçları, “*TSA/YIL:18 Özel Sayı*”. 2014.

İnternet Kaynakları

Lozan Mübadilleri Derneği, “*Türk ve Yunan Halklarının Mübadelesine İlişkin Sözleşme ve Protokol Metni*”, <http://www.lozanmubadilleri.com/nufus-mubadelesi-anlasma-metni-s6.html>, Erişim Tarihi: 15.02.2016.

Zekai Güner, “*Türkiye Yunanistan Nüfus Mübadelesinde Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin İskân Politikası*”, Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, <http://www.ayk.gov.tr/wp-content/uploads>, Erişim Tarihi: 21.12.2015.